

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA
BELGE İNCELENMESİ**

Selahattin SERTÇE

Danışman
Prof. Dr. Veli Özer ÖZBEK

2010

Yemin Metni

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelenmesi.**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01 / 10 / 2010

Selahattin SERTÇE

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

2003800951

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Selahattin SERTÇE
Tez Başlığı : Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelenmesi

Savunma Tarihi : 24.11.2010

Danışmanı : Prof.Dr.Veli Özer ÖZBEK

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Veli Özer ÖZBEK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Oğuz ATALAY	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Yener ÜNVER	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Yeşim EDİS ŞAHİN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Özlem YENERER ÇAKMUT	MARAMARA ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ( )

Selahattin SERTÇE tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelenmesi" başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

ÖZET
Doktora Tezi
Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelenmesi
Selahattin SERTÇE

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Doktora Programı

"Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelenmesi" başlığını taşıyan bu tez çalışmasında, delil ve ispat kavramı çerçevesinde, belge delillerine değinilmiş, belgeler üzerinde yapılan sahtecilik çeşitleri ve bu sahteciliklerin ortaya çıkarılmasında görevli bilirkişilik müessesesi irdelenmiş, sahteciliğe konu olan suç çeşitleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmada güvenlik ve adaleti sağlamakla görevli kişilere yol göstermesi için belgeler üzerinde kullanılmakta olan güvenlik özelliklerini içeren resimler ile üzerinde sahtecilik yapılmış belge resimlerine yer verilmiştir.

Belge incelemeleri esnasında en çok karşılaşılan el yazısı ve imza sorununa değinilmiş, imzaların nasıl atılması gerektiği ve mukayese el yazısı ve imzaların nasıl temin edilmeleri gerektiği anlatılmıştır.

Tez çalışmasında, belge incelemelerinde karşılaşılan hukuki ve teknik sorunlar tespit edilerek, elde edilen verilerden yararlanılarak bir takım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Delil, İspat, Belge İncelemesi, Bilirkişilik, Grafoloji ve Sahtecilik

ABSTRACT

Doctoral Thesis

“Forensic Document Examination under the Criminal Procedure Law”

Selahattin SERTÇE

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Administration
Ph.D. Program**

This study entitled "Forensic Document Examination under the Criminal Procedure Law" focuses on the framework of the forgery and counterfeiting on documents, proof of the evidence on forged documents and expertise of Forensic Document Examiners. This study also analyses how to investigate forged documents and variety of counterfeiting.

In the study, the security features of official documents are discussed and pictured along with the forged documents in order to guide the security and justice personnel. Examining handwritings and signatures is one of the most common problems on document examinations. Thus, the methods of taking comparison handwriting and signatures are also explained in this study.

In this thesis, legal and technical problems encountered in document examination are addressed and recommendations which are reflected by the data are presented.

Keywords: Evidence, Proof, Document Examination, Forensic Document Examiners, Expert Witness, Graphology and Fraud.

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA BELGE İNCELENMESİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHALEMESİNDE BELGE İNCELEMESİNİN ÖNEMİ VE KONUyla İLGİLİ KAVRAMLAR

I. BELGE İNCELEMELERİNİN ÖNEMİ.....	2
A. SAHTECİLİK SUÇLARININ VARLIĞI.....	2
B. BELGE SAHTECİLİĞİNİN TÜRLERİ.....	4
1. Külli (Tamamen) Sahtecilik.....	5
2. Kısmi Sahtecilik.....	15
a. Kısmi Sahteciliğin Amaçları;.....	16
(1). Değer (Kıymet) Yönünden Kısmi Sahtecilik.....	16
(2). Zaman Yönünden Kısmi Sahtecilik.....	19
(3). Anlam (Mana) Yönünden Kısmi Sahtecilik.....	20
b. Yapılışına Göre Kısmi Sahtecilik.....	21
(1). İlave Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik.....	21
(2). Sürşarj Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik.....	24
(3). Lekeleme, Karalama, Kapatma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik.....	26
(4). Silme-Kazıma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik.....	28
(5). Eskitme, Yakma, Yırtma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik.....	30
3. Foto Benzerlik.....	31

4.Sahte Belgelere İstinaden Alınan Belgeler	32
C.TÜRK CEZA KANUNU'NDA SAHTECİLİK SUÇLARI.....	32
1.Parada Sahtecilik (TCK m.197)	33
2.Paraya Eşit Sayılan Değerler (TCK m.198).....	33
3.Kıymetli Damgada Sahtecilik (TCK m.199)	33
4.Para ve Kıymetli Damgaları Yapmaya Yarayan Araçlar (TCK m.200) ...	33
5.Etkin Pişmanlık (TCK m.201)	33
6.Mühürde Sahtecilik (TCK m.202)	34
7.Mühür Bozma (TCK m.203).....	34
8.Resmî Belgede Sahtecilik (TCK m.204).....	34
9.Resmi Belgeyi Bozmak Yok Etmek veya Gizlemek (TCK m.205).....	35
10.Resmi Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan (TCK m.206).....	35
11.Özel Belgede Sahtecilik (TCK m.207)	35
12.Özel Belgeyi Bozmak, Yok Etmek veya Gizlemek (TCK m.208)	35
13.Açığa İmzanın Kötüye Kullanılması (TCK m.209).....	36
14. Resmi Belge Hükmünde Belgeler (TCK m.210)	36
15.Daha Az Cezayı Gerektiren Haller (TCK m.211).....	36
16.İçtima (TCK m.212).....	36
II. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	37
A. İSPAT	37
B. İSPAT VASITALARI.....	45
1. Şüpheli- Sanık Açıklamaları ve İkrar	45
2.Tanık Beyanı	46
3. Görüntü Ve Ses Kaydeden Araçlarla Yapılmış Olan Kayıtlar	47
4. Belirtiler.....	47
5. Yazılı Belgeler	48
C. CEZA MUHAKEMESİNDE BİLİRKİŞİLİK	49
1. Genel Olarak	49
2. Belge İncelemesi Yapmaya Yetkili Kurumlar Ve Bilirkişiler	59
a. Adli Tıp Kurumu	59
b. Kriminal Polis Laboratuarları Daire Başkanlığı	61
c. Jandarma Kriminal Laboratuarları	64

d. Diğer Kurumlar ve Bilirkişiler	66
e. Çözüm Önerisi.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

BELGE İNCELEMESİ KONUSU OLARAK BELGELER VE ADLİ AÇIDAN BELGE İNCELEMELERİ

I. BELGE KAVRAMI	69
II. GÜVENLİK ÖZELLİĞİ TAŞIYAN BELGELERİN İNCELENMESİ	70
A. GÜVENLİK ÖZELLİĞİ TAŞIYAN BELGELER.....	70
B. KİMLİK YERİNE GEÇEN KIYMETLİ BELGELER İLE PARA YERİNE GEÇEN KIYMETLİ BELGELER.....	71
1. Genel Olarak;	71
2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri.....	72
a. Makine Yazıları.....	72
b. Perfore Seri Numarası	73
c. Lazer Perfore Seri Numarası	73
ç. Dikiş İpliklerinin Yapısı.....	74
d. Destripeft - Laser İle Oluşturulmuş Görüntü-Şekil.....	74
e. Detay Hatlar Gizli Yazı / Görüntü	74
f. Embossing.....	75
g. Emniyet Şeridi- Güvenlik Şeridi.....	75
ğ. Filigran	75
h. Fiber	76
ı. Hologram	76
i. Kinegram.....	77
j. Kinegrafik Lamine	77
k. Lamine	77
l. MLI--Çoklu Laser Görüntüsü	78
m. OVI- Optik Değişkenli Mürekkep	78
n. Photocromic Mürekkep.....	78
o. Relief.....	79
ö. Retro Reflektive Lamine (3M Lamine).....	79

p. UV (Ultra-Viole) Işığına Duyarlı Desenler.....	79
r. Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Soğuk Mühür İzleri	80
s. Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Mürekkepli Mühür İzleri	80
ş. Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Parmak İzleri	80
t. Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Atılan İmzalar	81
u. Mikro Yazı	81
3. Kontrollerinde Dikkat Edilecek Hususlar	82
a. Belgeler Üzerindeki Mühür İzlerinin Kontrol Edilme Aşamaları;..	83
b. Belgelerde Fotoğraf Değişikliği Yapılış Şekilleri.....	83
c. Belgelerde Fotoğraf Değişikliğinin Tespiti Açısından Önemli Hususlar;	84
d. Belge Üzerindeki Bilgiler Yönünden Önemli Hususlar :	85
e. Genel Öneriler.	87
4. Tahrifatlı Belgelerden Örnekler	87
C. BANKNOT İNCELEMELERİ.....	98
1. Genel Olarak	98
2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri.....	102
a. Holografik Şerit Folyo.....	102
b. Emniyet Şeridi.....	103
c. Gizli Görüntü.....	104
ç. Filigran	104
d. Bütünleşik Görüntü	104
e. Kabartma Baskı	105
f. Renk Değiştiren Şerit.....	105
g. Görme Engellilere Yönelik Özellik	106
h. Boyut Farkı	106
ı. Renklendirilmiş Banknot Kağıdı	107
i. Mikro Yazı	107
j. Ultraviyole (UV) Özellikler	107
k. Madeni paralar	109
3. Kontrollerde Dikkat Edilecek Hususlar	110

a. Sahte Banknotların İmal Yöntemleri.....	110
b. Sahte Banknotların Piyasaya Sürülme Yöntemleri.....	110
c. Sahte Banknotla Karşılaşıldığında Yapılması Gerekenler.....	111
D. MANYETİK KARTLARIN İNCELENMESİ.....	112
1. Genel Olarak.....	112
a. Banka Kartı.....	112
b. Kredi Kartı.....	112
c. Kart Hamili.....	113
d. Imprinter.....	113
e. POS Cihazı.....	113
f. Birleşik Uyarı Listesi (BUL Kitapçığı).....	113
g. Satış Belgesi.....	113
h. Üye İşyeri.....	113
1. Provizyon (Otomasyon).....	114
i. Şifre:.....	114
j. Otomatik Vezne Makinaları (ATM Cihazları).....	114
2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri.....	114
a. Mastercard'ın Güvenlik Özellikleri:.....	114
b. Visa'nın Güvenlik Özellikleri:.....	116
3. Kontrollerde Dikkat Edilecek Hususlar.....	117
a. Kayıp / Çalıntı Kart Kullanımı.....	117
b. Ele Geçmeyen Kartlar.....	117
c. Sahte Müracaat.....	118
d. Boş Plastik (White Plastic).....	118
e. Değiştirilmiş Kart.....	118
f. Sahte Kartlar.....	118
g. Manyetik Şerit Sahteciliği.....	119
h. Kart Kopyalama (Skimming).....	119
1. Posta Ve Telefon İle Yapılan Mal Siparişi Dolandırıcılığı.....	119
i. ATM Dolandırıcılıkları.....	119
j. Sahte ATM Cihazları:.....	120
4. Banka Kartları Dolandırıcılıklarına Karşı Neler Yapılabilir.....	120

5. Gizli Kamera Yerleştirilmiş ATM Makinesi	120
III. EL YAZISI VE İMZA BAKIMINDAN ÖZELLİK TAŞIYAN BELGELERİN İNCELENMESİ.....	123
A. EL YAZISI İNCELEMELERİ	123
1. El yazısı Tanımı	123
2. El yazısı Oluşumu Tıbbi Yorum	125
3. El yazısı Oluşumu Tarihsel Yorum.....	126
a. Resim Yazısı (Piktografi)	127
b. Hece Yazısı (Fonografi).....	127
c. Harf Yazısı (Akrofoni).....	128
B. İMZA İNCELEMELERİ.....	129
1. İMZANIN TANIMI	129
2. İMZA SAHTECİLİKLERİ	133
a. Üstten Kopya İle Yapılan İmza Sahteciliği.....	133
b. Bakarak Kopya İle Yapılan İmza Sahteciliği.....	133
c. Serbest Taklit İle Yapılan İmza Sahteciliği.....	133
d. Pul Nakli İle İmza Sahteciliği.....	133
e. Elektronik Cihazlarla Yapılan İmza Sahteciliği.....	134
C. EL YAZISI VE İMZA İNCELEMELERİNDE KULLANILAN PARAMETRELER	134
1. Şekil	136
2. Boyut-Ölçü.....	137
3. İstikamet-Meyil İşleklik Ritim Akıcılık.....	137
4. Baskı-Tazyik	137
5. Hız-Sürat	138
6. Seyir- Devamlılık - Süreklilik.....	139
7. İstif-Tertip-Düzenleme.....	140
8. Yazı Tertibi	140
9. Yazıya Ait Olmayan Karakterler	140
10. Diğer (İşleklik Derecesi, Alışkanlıklar)	141
D. EL YAZISI VE İMZAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	142
1. Yazan Kişinin Vücut Pozisyonu	143

2. Yazıldığı Zemin	144
3. Yazı Enstürmanı.....	145
4. Duygudurum, Emosyonel Durum	145
5. Çevresel Faktörler	147
6. Öğrenme Bozukluklarına Bağlı Anlatım Bozuklukları.....	148
7. Hastalıklar	148
8. Alkol, İlaç Ve Uyuşturucu Maddeler	150
a. Alkolün Yazıya Etkisi :	150
b. Uyuşturucu Maddeler:.....	151
9. Yaş	152
10. Kast (İsteyerek Yapılan Değişiklikler).....	153
E. KARŞILAŞTIRMAYA ESAS TEŞKİL EDECEK EL YAZILARI VE İMZALARIN TEMİNİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR	155
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	158
A. TEKNİK AÇIDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ.....	158
B. HUKUKSAL AÇIDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ	164
KAYNAKÇA.....	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Külli Sahte Nüfus Cüzdanı ve Sürücü Belgesi.....	5
Şekil 2: Külli Sahte Polis Kimlik Kartları	6
Şekil 3: Külli Sahte Ticari Taşıt Kullanma Belgesi.....	6
Şekil 4: Külli Sahte Araç Muayene Pulu.....	6
Şekil 5: Orijinal ve Sahte Milli Piyango Biletleri Detay Görüntüleri.....	7
Şekil 6: Külli Sahte Soğuk Mühür İzi Kalıpları	7
Şekil 7: Külli Sahte Kaşe ve Renkli Mühür İzi Görüntüleri.....	8
Şekil 8: Elle Çizilmiş Sahte Yüz (100) TL. Değerli Banknot.....	8
Şekil 9: Elle Çizilmiş Sahte Bin (1000) TL. Değerli Banknot.....	8
Şekil 10: Fantezi Avrupa Kimlik Kartı ve Sürücü Belgesi.....	9
Şekil 11: Fantezi Dünya Vatandaşlığı Kartı	9
Şekil 12: Fantezi Dünya Pasaportu.....	10
Şekil 13: Çanakkale Savaşında Kullanılan Sahte 100 Türk Lirası	10
Şekil 14: Çanakkale Savaşı Esnasında Tedavüldeki En Büyük Para Olan 50 Türk Lirası	10
Şekil 15: Sahte Soğuk ve Renkli Mühür, Kaşe, Numaratör ve Pres Makinesi.	11
Şekil 16: Sahte Mühür ve Kaşeler.	12
Şekil 17: Sahte Kaşe ve Numaratörler.	12
Şekil 18: Sahte Mühür ve Kaşeler.	12
Şekil 19: Sahte 10 TL, 20 TL ve 50 TL. Değerinde Banknotlar	12
Şekil 20: Sahte Türk Lirası ve ABD Doları	13
Şekil 21: Sahte Metal Para Kalıpları ve Metal Paralar.	13
Şekil 22: Sahte Üniversite Lisans Diplomaları ve Sahte ABD Doları.....	13
Şekil 23: Sahte İlaç Kutuları	14
Şekil 24: Sahte Belge ve Banknot Basımında Kullanılan Makineler.	14
Şekil 25: Sahte Parfüm Kutuları	14
Şekil 26: Sahte İçki Bandrolleri	15
Şekil 27: Sahte Parfüm Kutuları ve Bandrolleri	15
Şekil 28: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 1	17
Şekil 29: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 2.....	18

Şekil 30: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 3.....	19
Şekil 31: Zaman Yönünden Tahrifat Yapılmış Belge Görüntüsü.....	19
Şekil 32: Anlam (Mana) Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet.....	20
Şekil 33: Bilgi Hanelerinde Değişiklik Yapılmış Nüfus Cüzdanı	21
Şekil 34: Değer Belirtilen Bölümünde Tahrifat Yapılmış Senet	22
Şekil 35: Kira Sözleşmesinin Normal Görüntüsü	22
Şekil 36: Kira Sözleşmesinin Özel Cihazlar Altındaki Görüntüsü.....	23
Şekil 37: Normal Bir Mektup Görüntüsü.....	23
Şekil 38: Mektuptaki Gizli Yazıların Görünür Hale Gelmiş Şekli	24
Şekil 39: Sürşarj Yapılmış Senedin Normal Görüntüsü	25
Şekil 40: Sürşarj Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 1	25
Şekil 41: Sürşarj Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 2	25
Şekil 42: Üzeri Karalanmış Bir Yazının Okunur Hale Geliş Aşamaları.....	26
Şekil 43: Üzeri Karalanmış Bir Metnin Okunabilir Hale Getirilmiş Şekli.....	26
Şekil 44: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 1	26
Şekil 45: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 2	27
Şekil 46: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 3	27
Şekil 47: Bilgi Haneleri Kimyasal Bir Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 4	27
Şekil 48: Yüzü Karalanmış Fotoğrafın Görünür Hale Gelmiş Şekli.....	28
Şekil 49: Kimyasal Silinti Yapılmış Nüfus Cüzdanının UV Altındaki Görüntüsü.....	28
Şekil 50: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Genel Görüntüsü.....	29
Şekil 51: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 1	29
Şekil 52: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 2	29
Şekil 53: Yırtma, Eskitme Yöntemiyle Tahrif Edilmiş Senet Görüntüsü.....	30
Şekil 54: Birbirine Benzer İki Farklı Erkeğe Ait Fotoğraf Görüntüleri.....	31
Şekil 55: Birbirine Benzer İki Farklı Bayana Ait Fotoğraf Görüntüleri.....	31
Şekil 56: Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesinin Hizmet Verdiği İller.	60
Şekil 57: Kriminal Polis Laboratuvarlarının Bulunduğu İller.	62
Şekil 58: Kriminal Polis Laboratuvarlarının Görev Sahalarına Giren İller.	63
Şekil 59: Jandarma Kriminal Laboratuvarlarının Bulunduğu İller.	65
Şekil 60: Jandarma Kriminal Laboratuvarlarının Görev Sahalarına Giren İller.....	65
Şekil 61: Makine Yazısı Örneği 1.....	72

Şekil 62: Makine Yazısı Örneği 2.....	73
Şekil 63: Perfore Seri Numarası Örneği.....	73
Şekil 64: Lazer Perfore Seri Numarası Örneği	73
Şekil 65: Orta Sayfa Dikiş İpliği Örneği.....	74
Şekil 66: Destripeft - Laser İle Oluşturulmuş Görüntü-Şekil Örneği	74
Şekil 67: Gizli Yazı / Görüntü Örneği	74
Şekil 68: Embossing Örneği	75
Şekil 69: Emniyet Şeridi Örneği	75
Şekil 70: Filigran Örneği.....	76
Şekil 71: UltraViole Işığına Duyarlı Fiber Örneği.....	76
Şekil 72: Hologram Örneği	76
Şekil 73: Kinegram Örneği	77
Şekil 74: Kinegrafik Lamine Örneği.....	77
Şekil 75: Lamine Örneği.	77
Şekil 76: MLI-Çoklu Laser Görüntü Örneği.....	78
Şekil 77: OVI- Optik Değişkenli Mürekkep Örneği	78
Şekil 78: Photocromic Mürekkep Örneği	78
Şekil 79: Relief Görüntü Örneği	79
Şekil 80: Retro Reflektive Lamine Örneği.....	79
Şekil 81: UV Işığına Duyarlı Desen Örneği	79
Şekil 82: Fotoğraf Üzerine Basılan Soğuk Mühür İzi Örnekleri	80
Şekil 83: Fotoğraf Üzerine Basılan Mürekkepli Mühür İzi Örneği.....	80
Şekil 84: Fotoğraf Üzerine Basılan Parmak İzi Örneği	81
Şekil 85: Fotoğraf Üzerine Atılan İmza Örneği.....	81
Şekil 86: Belge Üzerine Basılan Mikro Yazı Örnekleri.....	82
Şekil 87: Soğuk Mühür İzinin Ön ve Arka Yüz Görüntüleri.....	84
Şekil 88: Üzerinde Kimyasal Tahrifat Yapılmış Nüfus Cüzdanı Görüntüsü.....	86
Şekil 89: Belgeyi Düzenleyen Makam Bilgilerinin Kontrolü.....	87
Şekil 90: Fotoğraf ve Kimlik Bilgileri Değişikliği Yapılmış İngiliz Pasaportu Örneği.....	88
Şekil 91: Fotoğraf Değişikliği Yapılmış Fransız Pasaportu Örneği	88
Şekil 92: Fotoğraf Değişikliği Yapılmış Türkiye Cumhuriyeti Pasaportu Örneği1 ..	89

Şekil 93: Fotoğraf Değişikliği Yapılmış Türkiye Cumhuriyeti Pasaportu Örneği2 ..	89
Şekil 94: Üzerinde Kimyasal Silinti Yapılmış Pasaport Örneği	89
Şekil 95: Üzerinde Fiziksel Silinti Yapılmış Vize Pulu Örneği.....	90
Şekil 96: Orijinal ve Sahte Vize Pulu Görüntüleri.....	90
Şekil 97: Sahte Vize Puluna Orijinal Hologram Yapıştırılmış	91
Şekil 98: Orijinal ve Sahte Danimarka Pasaportlarının Karşılaştırılması.....	91
Şekil 99: Orijinal ve Tükenmez Kalemle Oluşturulmuş Sahte Soğuk Mühür İzi Görüntüleri	92
Şekil 100: Orijinal ve Sahte Renkli Mühür İzi Örnekleri	92
Şekil 101: Orijinal ve Sahte Çıkış Mühür İzi Örnekleri	93
Şekil 102: Fiziksel Silinti Yapılmış Belge Görüntüleri	93
Şekil 103: Orijinal ve Sahte Uluslararası Sürücü Belgesi Görüntüleri.....	93
Şekil 104: Nüfus Cüzdanının Normal Işık ve UV Işık Altındaki Görüntüleri.....	94
Şekil 105: Nüfus Cüzdanı Üzerine Basılmış Sahte Mühür İzi Görüntüsü.....	94
Şekil 106: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanı Görüntüleri	95
Şekil 107: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanlarının Detay Görüntüleri 1	95
Şekil 108: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanlarının Detay Görüntüleri 2	96
Şekil 109: Fotoğrafi Kesilerek Alınmış Nüfus Cüzdanı	96
Şekil 110: Orijinal ve Sahte Sürücü Belgesi Görüntüleri 1.	97
Şekil 111: Orijinal ve Sahte Sürücü Belgesi Görüntüleri 2	97
Şekil 112: Sürücü Belgesi Üzerindeki Sahte Mühür İzi Görüntüsü	97
Şekil 113: İkiyüz (200) TL. Değerli Banknot Görüntüsü	98
Şekil 114: Yüz (100) TL. Değerli Banknot Görüntüsü.....	99
Şekil 115: Elli (50) TL. Değerli Banknot Görüntüsü.....	99
Şekil 116: Yirmi (20) TL. Değerli Banknot Görüntüsü.....	100
Şekil 117: On (10) TL. Değerli Banknot Görüntüsü.....	101
Şekil 118: Beş (5) TL. Değerli Banknot Görüntüsü	101
Şekil 119: Holografik Şerit Folyo.....	103
Şekil 120: Emniyet Şeridinin Uzaktan Görüntüsü.....	103
Şekil 121: Emniyet Şeridinin Yakından Görüntüsü.....	103
Şekil 122: Gizli Görüntü.	104
Şekil 123: Filigran Görüntüsü.....	104

Şekil 124: Bütünleşik Görüntü.....	105
Şekil 125: Kabartma Baskı	105
Şekil 126: Renk Değiştiren Şerit.....	106
Şekil 127: Görme Engellilere Yönelik Özellik	106
Şekil 128: Banknotlarda Boyut Farkları	106
Şekil 129: Renklendirilmiş Banknot Kağıdı	107
Şekil 130: Mikro Yazı Görüntüleri	107
Şekil 131: Ultraviole (UV) Işık Altında Kılcal Lifler	107
Şekil 132: Ultraviole (UV) Işık Altında Emniyet Şeriti.....	108
Şekil 133: Ultraviole (UV) Işık Altında Atatürk Portresi	108
Şekil 134: Ultraviole (UV) Işık Altında Seri Numaralar	108
Şekil 135: Madeni Paraların Arka Yüz Görüntüsü	109
Şekil 136: Madeni Paraların Ön Yüz Görüntüleri.....	109
Şekil 137: Mastercard Güvenlik Özellikleri	115
Şekil 138: Visa Kart Güvenlik Özellikleri	117
Şekil 139: ATM Makinesi Görüntüsü.....	121
Şekil 140: ATM Makinesinde Sahte Kart Yuvası Görüntüsü.....	121
Şekil 141: ATM Makinesi Yanında Broşür Kutusu Görüntüsü.....	121
Şekil 142: Broşür Kutusu İçinde Gizli Kamera Gözü.....	122
Şekil 143: ATM Makinesindeki Gizli Kameranın Görüş Alanı	122
Şekil 144: Broşür İçerisindeki Gizli Kameranın Detay Görüntüsü.	122
Şekil 145: Kol ve Ay Resimlerinden Oluşmuş Kolay Kelimesi	128
Şekil 146: Değişik İmza Görüntüleri.	130
Şekil 147: Atatürk'ün Kullanmış Olduğu İmza Örnekleri.....	131
Şekil 148: Atatürk'ün Harf Devrimi Öncesi Çift Alfabeli İmzası.....	132
Şekil 149: Değişik Amaçlarla Yazılmış El Yazıları	143
Şekil 150: İntihar Mektuplarındaki El Yazısı Örnekleri	146

KISALTMALAR

ATM	: Automatic Teller Machine, Bankamatik, Otomatik Vezne Makinesi
CMK	:Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	:Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu
CGK	:Ceza Genel Kurulu
CD	:Ceza Dairesi
E	:Esas
F	:Fıkra
HUMK	:Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
K	:Karar
KPL	:Kriminal Polis Laboratuvarları
KPLD	:Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı
m	:Madde
RG	:Resmi Gazete
s	:Sayfa
S.K.	:Sayılı Kanun
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TNBHD	:Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi.
TÜRKAK	: Türk Akreditasyon Kurumu
UV	: UltraViole
vd	:Ve diğerleri
Y	:Yönetmelik

GİRİŞ

Günümüz kamu yönetimi anlayışında demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti ve kent güvenliği gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Hukuk sisteminde ciddi ve olumlu gelişmeler içeren Ceza Muhakemeleri Kanununun kabulü ile geleneksel polislik anlayışındaki sanıktan delile gitme yerine, delilden sanığa ulaşma yöntemleri ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda maddi suç delillerinin daha süratli ve bilimsel toplanması, laboratuvar ortamlarında bilimsel olarak incelenmeleri, en kısa zamanda ve en doğru şekilde sonuçlandırılarak adalet sistemine teslim edilmeleri büyük önem taşımaktadır.

Belge İncelemeleri, konusunu adından da anlaşılacağı üzere belgelerden almaktadır. Belge inceleme uzmanları belgeleri inceleyerek, belgelerin orijinalliği, üzerlerindeki sahtecilik işlemlerinin tespiti ile yazılı belgelerdeki yazı ve imzaların kimlere ait olduğunun belirlenmesi gibi konularda soruşturma ve yargılama makamlarına hizmet vermektedir.

Bu araştırmada; delil ve ispat kavramları tanımlanarak, belgelerde yapılan sahtecilikler irdelenmiş ve yapılan sahteciliklerin bilimsel usuller ışığında tayin, tespit ve ispatına çalışılmıştır. Ayrıca, yazı ve imza sahteciliklerinin önlenmesi için nelerin yapılması gerektiği araştırılmıştır.

Tezin birinci bölümünde; genel bilgiler başlığı altında delil ve ispat, sahtecilik, bilirkişilik, suçlarla ilgili özet bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, belgelerin güvenlik özellikleri ve tahrifatlı belgeler, üçüncü bölümde el yazısı ve imza incelemeleri irdelenmiştir. Sonuç bölümünde sorunlar ve çözüm önerilerimiz belirtilmiştir.

Hazırlanan tezin öncelikle güvenlik ve adaleti sağlamakla görevli olan, adliye, polis ve jandarma teşkilatına bunun yanı sıra günlük hayatta herhangi bir şekilde para, kredi kartı, resmi belge ve kâğıt kullanan herkese faydalı olması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNDE BELGE İNCELEMESİNİN ÖNEMİ VE KONUyla İLGİLİ KAVRAMLAR

I. BELGE İNCELEMELERİNİN ÖNEMİ

Sahteciliğin kelime anlamı, bir şeyin aslına benzetilerek yapılmasıdır. Asıl kelimesi ise, bir şeyin kendisi; köken, kaynak; esas, hakikat; gerçek; bir şeyin temelini oluşturan anlamlarını içermektedir. Bu çerçevede, sahtecilik, gerçeğin taklit veya tağyir/tahrif edilmesi anlamlarına gelmektedir. Genel olarak sahtecilik, başkasını aldatmak için kullanılan her türlü hile ve yöntemlerdir. Hile, sahteciliğin ayrılmaz bir ögesidir. Sahtecilik bir amaç değil, haksız çıkar elde etmek¹, amaçlanan bir başka suça ulaşmak için kullanılan araçtır².

Tağyir ve tahrif, belgenin kapsadığı fiili ve hukuki durumunda değişiklik yapmak, taklit ise, bir belgenin kısmen veya tamamen tıpkısını oluşturmaktır³.

Sahtecilik, gerçeklerin ve/veya önemli bilgilerin yasal olmayan veya haksız kazanç sağlamaya yönelik olarak kasıtlı bir biçimde yanlış sunulmasını kapsar. Önemli gerçeklerin isteyerek çarpıtılması veya bilinçli aldatma şeklinde şekil bulan, dürüst olmayan davranışları ifade eder. Kayıtların veya belgelerin değiştirilmesi, tahrif edilmesi veya bunlar üzerinde hileli işlemler yapılmasıdır⁴.

A. SAHTECİLİK SUÇLARININ VARLIĞI

Belge sahteciliğini,

-Orijinal bir belgenin sahtecilik yöntemleri kullanılarak sahte bir kopyasının üretilmesi (Örn; Orijinal bir banknotun renkli fotokopi makinesinde veya matbaa ortamında sahtesinin yapılması).

---

¹ İbrahim Uzungöz, Asosai Yolsuzluk ve Sahtecilikle Mücadele Rehberi, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der60m1.pdf> (12.02.2009).

² Mustafa Akçıl, Resmi Belgede Sahtecilik Suçu, <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/45/5.html>. (12.02.2009).

³ Akçıl, s.2.

⁴ Uzungöz, s.6.

-Orijinal bir belge üzerinde silinti, kazıntı, ilave ya da fotoğraf değişikliği yapmak suretiyle bilgilerin tümünün veya bir kısmının değiştirilmesi suretiyle bu belgelerin kullanılması (Örneğin; Orijinal bir pasaportta yapışık bulunan fotoğrafın sökülerek alınmasından sonra, fotoğraf yuvasına başka birine ait olan bir fotoğrafın yapıştırılması).

-Orijinal bir belgenin karalama, lekeleme, yakma veya yırtma neticesinde kullanılamaz duruma getirilmesi (Örneğin, üzerinde –İPTAL- kaşesi basılı olan bir pasaportun vize sayfasının yırtılarak imha edilmesi).

Şeklinde tanımlayabiliriz.

Belge İnceleme Uzmanları belgeleri inceleyerek, belgelerin orijinalliği, üzerlerindeki sahtecilik işlemlerinin tespiti ile yazılı belgelerdeki yazı ve imzaların kimlere ait olduğunun belirlenmesi gibi konularda soruşturma ve yargılama makamlarına hizmet vermektedir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak belge sahteciliğini; Orijinal bir belgenin esas alınarak sahtesinin imal edilmesi, hakiki belge üzerinde silinti, kazıntı, karalama, lekeleme, ilave veya fotoğraf değişikliği gibi tahrifatlar yapmak suretiyle bilgilerin tümünün veya bir kısmının değiştirilmesi ya da okunamaz duruma getirilmesi, orijinal bir belgenin yakılarak, kesilerek, yırtılarak, parçalara ayrılarak kullanılamaz duruma getirilmesi şeklinde de tanımlayabiliriz.

Genel olarak sahtecilik, bir kimse tarafından bir başkasını aldatmak için kullanılan her türlü hile ve usullerdir. Bu basit anlamda sahtecilik, yalan (yani gerçeğe aykırı bilinen) bir olayın doğru olarak ileri sürülmesidir⁵. Sahtecilik gerçeğin herhangi bir şekilde değiştirilmesi, tahrif edilmesi veya sahte olarak yeniden üretilmesidir.

Sahtecilik hakkındaki en kapsayıcı tanım şöyledir: Sahtelik, kamunun güven duyduğu bir belgenin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi veya gerçek bir belgeye ekleme yapılması veyahut tümünün veya bir kısmının değiştirilmesidir⁶.

---

⁵ Orhan Turan, Evrak Üzerinde Sahtekarlık, (TNBHD 1994/83, s. 33-38), s. 33.

⁶ Erol Çetin ve İsmail Malkoç, Uygulamada Belgelerde Sahtecilik Suçları, Ankara 1995, s.128.

Sahteciliğin yasal boyutunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu çerçevesinde incelediğimizde; "**Kamu Güvenine Karşı Suçlar**" bölümünde yer almakta olup, Parada sahtecilik Madde 197, Paraya eşit sayılan değerler Madde 198, Kıymetli damgada sahtecilik Madde 199, Para ve kıymetli damgaları yapmaya yarayan araçlar Madde 200, Etkin pişmanlık Madde 201, Mühürde sahtecilik Madde 202, Mühür bozma Madde 203, Resmî belgede sahtecilik Madde 204, Resmî belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek Madde 205, Resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan Madde 206, Özel belgede sahtecilik Madde 207, Özel belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek Madde 208, Açığa imzanın kötüye kullanılması Madde 209, Resmî belge hükmünde belgeler Madde 210, Daha az cezayı gerektiren hâl Madde 211 ve İçtima Madde 212'de açıklanmaktadır.

B. BELGE SAHTECİLİĞİNİN TÜRLERİ

Bilim ve teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak belgelerin toplum içerisinde dolaşımı daha da artmış, bilgisayar, fotokopi, renkli fotokopi, tarayıcı, yazıcı vb. dokümantasyon aletleri kullanılarak orijinallerine çok yakın belgelerin kolaylıkla hazırlanması mümkün hale gelmiştir⁷.

Sahtecilik geniş manası ile hakiki olmayan bir belgenin imali ve bunun orijinal gibi piyasaya sunulması, kullanılması veya tahrif olunmuş hakiki bir belgenin kullanılmasıdır⁸.

Eskiden sadece külli ve kısmi sahtecilikten bahsedilirken günümüzde, fotoğraf benzerliğinden yararlanılarak yapılan sahtecilikler ile yetkili makamlara sahte belgeler ibraz edilmesi yoluyla alınan, görüntü ve taşıdığı özellikler yönünden orijinal fakat içerdiği bilgiler yönünden sahte belgelere de rastlanılmaktadır.

Bu bölümde sahtecilik türleri 4 ana başlık altında incelenecektir.

*Külli sahtecilik

*Kısmi sahtecilik

*Foto benzerlik

*Sahte belgelere istinaden alınan belgeler.

⁷ Selahattin Sertçe, "Reliability of Security Features Of Travel Documents In The Fight On International Terrorism", 2.nd İstanbul Conference on Democracy and Global Security, 2007, İstanbul, s.65

⁸ Selahattin Sertçe ve Ekrem Muş, "Belge İncelemeleri", Kriminalistik, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 367.

1. Külli (Tamamen) Sahtecilik

Orijinal belgenin taklit edilmesi yoluyla aslına benzeyen fakat aslındaki güvenlik özelliklerini içermeyen belgelere verilen isimdir. Bu tüm belgelerde kullanılabilir, tamamen sahte bir banknot, nüfus cüzdanı veya vize örnek olarak verilebilir⁹.

Gerçekte olmayan bir belgeyi bütünü ile sahte olarak düzenlemek ve bu belgeyi kullanmaktır.

Külli sahtecilik, mevcut olan gerçek bir belgenin (pasaport, kimlik belgesi, sürücü belgesi, vb.) model alınması suretiyle taklidinin imal edilmesi ve bu belgelerin istenilen bilgilerle doldurularak, sahte mühür, kaşe ve imzalarla tasdik edildikten sonra kullanılmasıdır.

Bu sahtecilik türünde, sahtecinin herhangi bir yolla elde ettiği ve genelde orijinalinden takliden sahte olarak özel matbaalarda basılmış boş belgelerin (pasaport, ehliyetname, hüviyet cüzdanı vb.) istenilen şekilde düzenlenip, uydurma kaşe, mühür ve imzalarla tasdik edildikten sonra kullanılması söz konusudur.

Tamamen sahte olarak basılan ve düzenlenen belgelere orijinalindeki matbu yazı, rakam, işaret ve diğer desenler aynen yapılmaya çalışılır. Ancak, ne kadar taklit edilmeye çalışılırsa çalışılsın sahteler, orijinallerinden birtakım farklılıklar taşırlar. Baskı kalitesi, kâğıt yapısı, boyutlar, matbu yazı, rakam ve desenlerdeki karakteristik özellikler yönünden yapılacak laboratuvar incelemelerinde bir belgenin sahte veya hakiki olup olmadığı tespit edilir¹⁰.

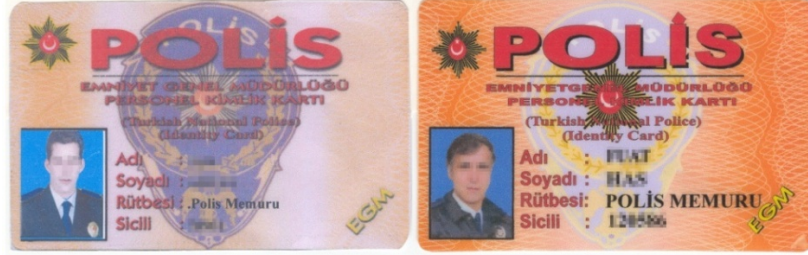

Şekil 1: Külli Sahte Nüfus Cüzdanı ve Sürücü Belgesi.

⁹ Sertçe, Muş, s.367.

¹⁰ KPLD, KPL Hizmetleri, Ankara, 2003, s.39.

Nüfus cüzdanı ve sürücü belgesi iki farklı şahıs adına düzenlenmiş olarak gözükmesine karşın, aynı kişiye ait fotoğrafi içermektedir. Belgede sahtecilik yapan kişi iki farklı kişiye ait kimliklerle dolmaktadır.

Şekil 2 Külli Sahte Polis Kimlik Kartları

İki farklı şahıs adına düzenlenmiş, iki farklı şahsa ait sahte Emniyet Genel Müdürlüğü Personel Kimlik Kartı.

Şekil 3: Külli Sahte Ticari Taşıt Kullanma Belgesi

Soldaki sahte Ticari Taşıt kullanma belgesinin üretim aşamaları sonuçlanarak soğuk mühür izine benzer izler oluşturulmuş olmasına karşın, sağdaki sahte belgeye fotoğraf yapıştırılmamış ve soğuk mühür basılmamış durumdadır.

Şekil 4: Külli Sahte Araç Muayene Pulu

Araç muayene pulu sahtecilikleri sık rastlanılan sahtecilik türlerindedir. Bazen araç sahipleri işlerinin yoğunluğu ya da uğraşmak istememeleri nedeniyle araçlarının muayenesini kendileri yapmamakta, bu işler ile uğraşan aracı olarak bilinen kişilere araba ruhsatları ile muayene ücretlerini vermek suretiyle araçlarının muayenelerini yaptırmak istemektedirler. Art niyetli kişilerde renkli fotokopi ile çoğalttıkları sahte araç muayene pullarını araç ruhsatlarına yapıştırmakta, muayene ücretlerini de ceplerine atmaktadırlar. Araç sahibi trafik polisi tarafından durdurulduğu zaman bu sahtecilik ortaya çıkmakta ve araç sahipleri mağdur olmaktadır.

Şekil 5: Orijinal ve Sahte Milli Piyango Biletleri Detay Görüntüleri

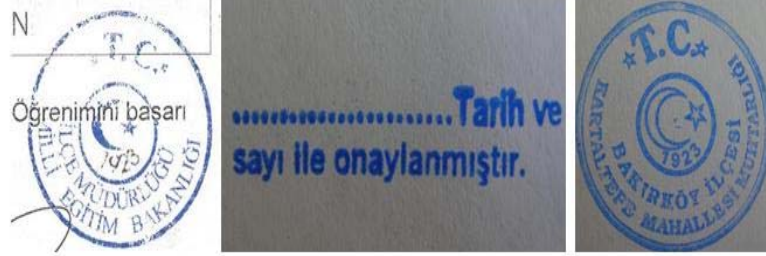
Üstte bulunan bilet orijinal iken, altta bulunan bilet renkli fotokopi-printer benzeri bir cihazla sahte olarak oluşturulmuştur. İlk bakışta orijinali ile sahtesini birbirlerinden ayırmak zordur.

Şekil 6: Külli Sahte Soğuk Mühür İzi Kalıpları

Belge incelemelerinde genel kanaat bir belgede soğuk mühür izi varsa o belge orijinaldir. Bu düşünceden dolayı sahteciler çok sayıda sahte mühür izi yapmakta ve bu sahte mühürleri sahte belge tanziminde kullanmaktadırlar.

Şekil 7: Külli Sahte Kaşe ve Renkli Mühür İzi Görüntüleri.

Renkli mühür ve kaşe izleri bir belgenin orijinalliğini ispatlamaya yarayan en önemli unsurlardandır. Bunun için belge sahteciliği yapan kişiler çok sık sahte kaşe ve mühür yapmaktadırlar. Bazen yaptıkları mühürler yetersiz olmakta alakasız mühürleri belgelere basabilmektedirler. Sahte nüfus müdürlüğü mührünü ebat benzerliği nedeniyle sürücü belgelerinde kullanabilmektedirler.

Şekil 8: Elle Çizilmiş Sahte YÜZ (100) TL. Değerli Banknot

Cumhuriyet döneminin ilk sahte paraları, el ile çizilerek yapılıyordu, matbu bir sistem olmadığı içinde piyasada çok miktarda sahte para bulunmuyordu.

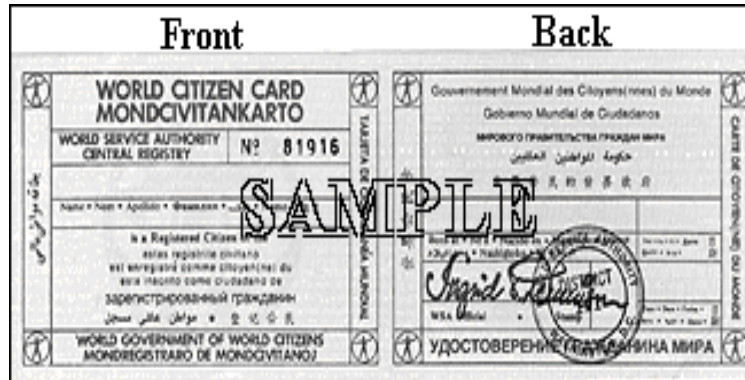
Şekil 9: Elle Çizilmiş Sahte BİN (1000) TL. Değerli Banknot

Külli sahtecilikten bahsedilebilmesi için mutlaka orijinal bir belgenin sahtesinin yapılması gerekmez, bazı durumlarda gerçekte var olmayan, hayali belgeler de düzenlenebilmektedir. Örneğin; Dünya Vatandaşlığı Pasaportu diye bir pasaport yoktur. Fakat uygulamada bu isim altında külli sahte pasaportlar üretilmektedir. Yine dünyada bulunmayan bir devlet adına pasaportun basıldığı da görülebilmektedir. Bu tür belgelere **fantezi belgeler** denmektedir.

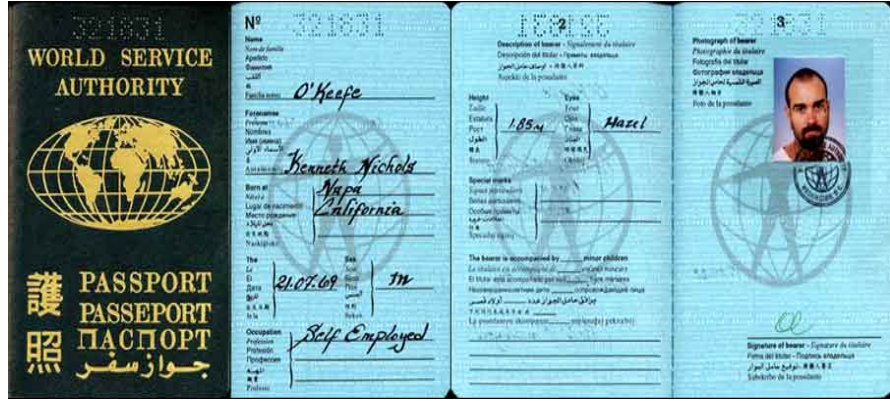
Şekil 10: Fantezi Avrupa Kimlik Kartı ve Sürücü Belgesi

Dünya üzerinde Avrupa Kimliği veya Avrupa Sürücü Belgesi diye bir belge yoktur. Ancak, kolluk güçleri de dahil çoğu kişi bu tür belgelerin bulunmadığını bilmemektedir.

Şekil 11: Fantezi Dünya Vatandaşlığı Kartı

Şekil 12: Fantezi Dünya Pasaportu

Sahte belge tanzim ederek menfaat sağlayan kişiler, sahte pasaport veya kimlik kartı temin etmeye çalışan kişilere, dünya vatandaşlığı kartı, dünya pasaportu adı altında gerçekte bulunmayan belgeler vermekte, bu belgeler ile dünya üzerindeki bütün ülkelere rahatlıkla gidebileceklerini vaat etmekte, karşılığında da yüksek meblağlarda paralar almaktadır. Birçok ülke vatandaşı ve hatta kolluk güçleri bile bu tür belgelerin olmadığını bilmemektedir.

Şekil 13: Çanakkale Savaşında Kullanılan Sahte 100 (Yüz) Türk Lirası

Şekil 14: Çanakkale Savaşı Esnasında Tedavüldeki En Büyük Para Olan 50 (Elli) Türk Lirası

Türklerin ilk sahte parası Çanakkale Savaşı sırasında "Muzaffer" isimli bir zabıt tarafından yapılmıştır. Çanakkale cephesinde Gönemli Üsteğmen Mehmet Muzaffer gerekli malzemeyi almakla vazifeli olarak İstanbul'a gönderilmişti. Kıtasının otomobil lastiğine ihtiyacı vardı. Mehmet Muzaffer malzemeleri bulmuştu ama ita amiri, istediği parayı "Ben askere postal parası bulamıyorum sen otomobile lastik parası istiyorsun, veremem" diye reddetmişti. Mehmet Muzaffer bir çıkış yolu aradı ve buldu. Malzemeyi bulduğu Yahudi komisyoncu peşin para istiyordu. "Yarın sabah ancak erkenden getirebileceğim, malzeme hazır olsun, hemen yola çıkmam lazım" dedi. O gece oturup evinde bir yüzlük kaime yani banknotu kopya etti. Hem de çok başarılı bir şekilde. Aslında o devirde en büyük para ellilikti. O zaman banknotların altında bir not olurdu:"Bedeli Der saadet'te altın olarak tesviye olunacaktır" diye. O cümleyi "Bedeli Çanakkale'de altın olarak tesviye olunacaktır" şeklinde değiştirdi. Bu cümleyle, Çanakkale şehitlerinin altınla, gümüşle ölçülemeyecek kıymetteki kanını işaret ediyordu." Ertesi gün malzemeyi aldı, sahte parayı verdi ve birliğine döndü. Zamanla halk arasında bu hadise duyuldu. Hatta Şehzade Abdülhalim Efendi'nin kulağına gitti ve O, yüz altın göndererek bu parayı geri aldı. Parayı zarif sedef kakmalı içi kadifeli bir mücevher çekmecesine yerleştirip İstanbul Polis Okulu'ndaki Emniyet Müzesi'ne hediye etti¹¹.

Şekil 15: Sahte Soğuk ve Renkli Mühür, Kaşe, Numaratör ve Pres Makinesi.

¹¹ http://okulweb.meb.gov.tr/07/03/280447/canakkale/c_para.doc. (19.12.2009);
<http://www.itusozluk.com/goster.php/mehmet+muzaffer>. (19.12.2009).

Şekil 16: Sahte Mühür ve Kaşeler.

Şekil 17: Sahte Kaşe ve Numaratörler.

Şekil 18: Sahte Mühür ve Kaşeler.

Şekil 19: Sahte 10 TL, 20 TL ve 50 TL. Değerinde Banknotlar

Şekil 20: Sahte Türk Lirası ve ABD Doları.

Şekil 21: Sahte Metal Para Kalıpları ve Metal Paralar.

Şekil 22: Sahte Üniversite Lisans Diplomaları ve Sahte ABD Doları.

Şekil 23: Sahte İlaç Kutuları

Şekil 24: Sahte Belge ve Banknot Basımında Kullanılan Makineler.

Şekil 25: Sahte Parfüm Kutuları.

Şekil 26: Sahte İçki Bandrolleri

Şekil 27: Sahte Parfüm Kutuları ve Bandrolleri.

2. Kısmi Sahtecilik

Kısmi Sahtecilik, orijinal olarak düzenlenmiş belge üzerindeki bilgilerin çeşitli tahrifat yöntemleriyle değiştirilmesi ve belgenin bu haliyle kullanılmasıdır. Kısmi sahtecilik değişik amaçlarla gerçekleştirilir.

Kısmi sahtecilik, gerçek belgeler üzerindeki bilgilerin tahrifat yolu ile değiştirilerek bu belgelerin kullanılmasıdır. Belgeler üzerinde kısmi sahtecilik, belgenin kıymetini, ifade ettiği anlamı ve üzerindeki tarih kayıtlarını değiştirmek gibi değişik amaçlarla yapılmaktadır.

Gerçek bir belgenin üzerinde tahrifat yapılmak suretiyle, değer, zaman veya anlam yönünden yahut da bunların bir kaçını yönünden değişikliğe uğratılmasıdır. Bu tür sahtecilikte gerçek bir belge bulunmakta fakat sahteci bu belgeyi tahrif etmek suretiyle değişikliğe uğratmaktadır.

Orijinal evrak üzerinde değişik şekillerde sahtecilik yaparak belgenin orijinalliğini kaybetmesidir. Fotoğraf değişikliği, kimlik bilgilerinin kimyasal ve mekanik yollarla silinmesi, sürşarj (tamamlama) örnek olarak verilebilir. Bu tür kısmi sahteciliklerde amaç hakiki belgede 1) Değer (Kıymet), 2) Zaman ve 3) Anlam (Mana) bakımından değişiklikler yapmaktır. Kısmi sahtecilik yapılırken 1) İlave, 2) Sürşarj, 3) Silme ve kazıma, 4) Lekeleme, 5) Eskitme, yakma ve yırtma teknikleri kullanılabilir¹².

a. Kısmi Sahteciliğin Amaçları;

Kısmi sahteciliğin yapılaş amaçlarını üç başlık altında inceleyebiliriz.

- 1- Değer (Kıymet) yönünden kısmi sahtecilik
- 2- Zaman yönünden kısmi sahtecilik
- 3- Anlam (Mana) yönünden kısmi sahtecilik

(1). Değer (Kıymet) Yönünden Kısmi Sahtecilik

Gerçek belgelerin maddi değerlerini artırmak, meblağları yükseltmek amacıyla yapılan sahtecilik türüdür.

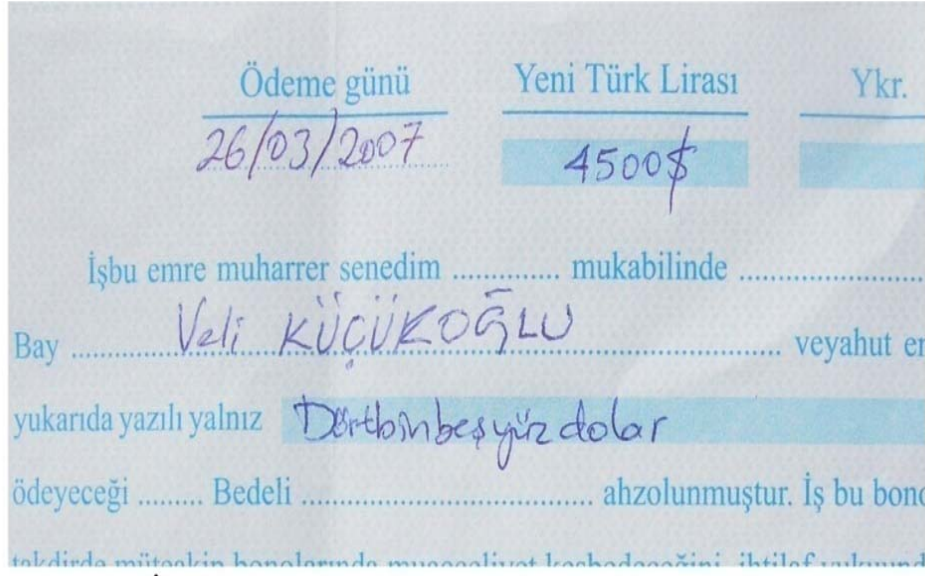
Örneğin, banka çeki, bono, senet gibi maddi değeri olan belgelerin meblağlarının yükseltilmesi değer (kıymet) yönünden yapılan kısmi sahteciliklerdendir.

Çok sık kullanılan bir sahtecilik yöntemidir.

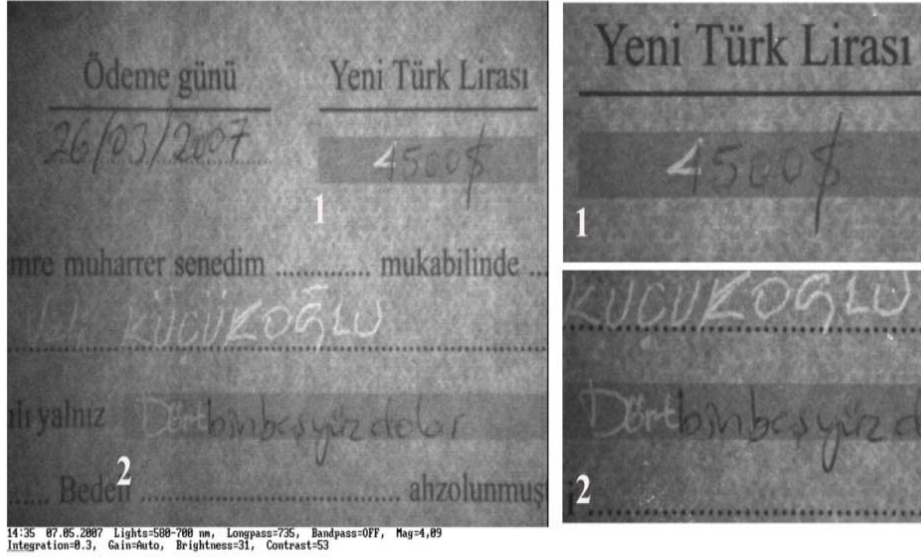
---

¹² Sertçe, Muş, s.367.

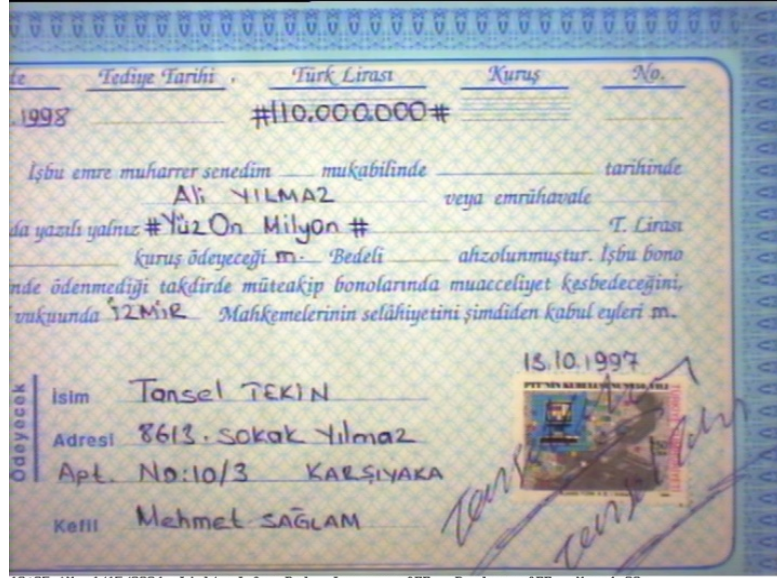
İnceleme konusu senedin yazı ve rakamla değer gösteren bölümlerinin normal ışık altındaki görüntüsü

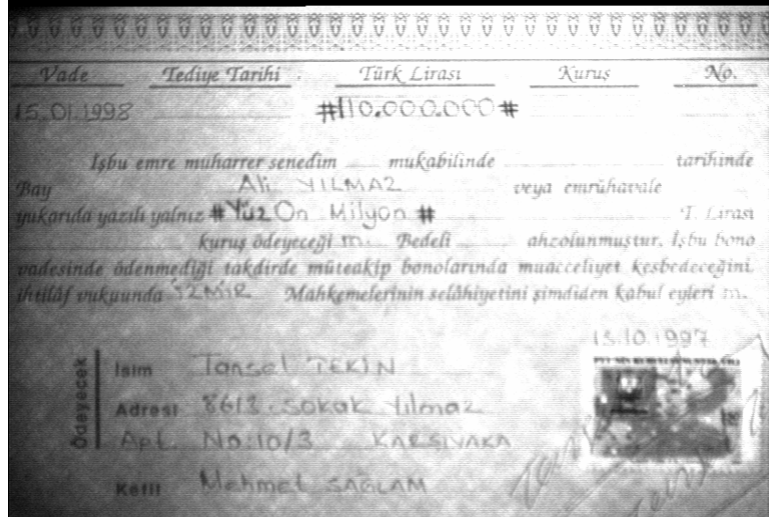
Senedin yazı ve rakamla değer gösteren bölümlerinin VSC-2000 cihazı ile SPOT ışık altında elde edilen görüntüsü

Şekil 28: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 1.

İlk tanzimi esnasında 1500 \$ (Binbeşyüz ABD Doları) değerli olarak düzenlenen senedin, rakamla değer belirtilen bölümüne "4" rakamı, yazıyla değer belirtilen bölümüne ise "Dört" yazısı eklenerek, söz konusu senet tahrifen 4500 \$ (Dörtbinbeşyüz dolar) değerine yükseltilmiştir.

12:25 AM 4/15/2004 Lights=Infra Red, Longpass=OFF, Bandpass=OFF, Mag=1.93
Brightness=48, Contrast=68, Colour=75

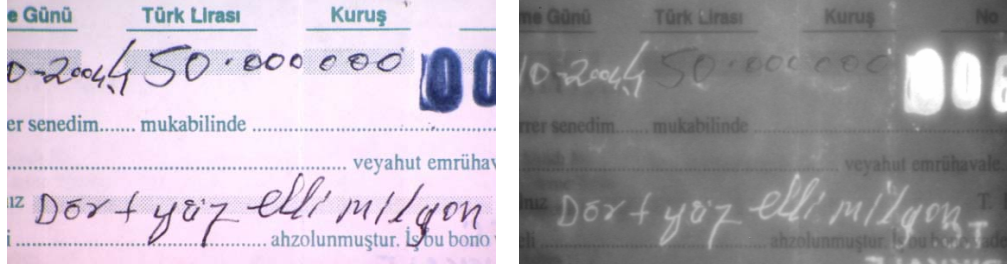

12:27 AM 4/15/2004 Lights=400-540 nm, Longpass=590, Bandpass=OFF, Mag=1.97
Integration=8.2, Gain=Auto, Brightness=46, Contrast=54

Şekil 29: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 2.

Senedin ilk kontrolünde yazıyla ve rakamla değer belirtilen bölümlerinde 110.000.000 (Yüz On milyon) TL. İbareleri yazılı olarak gözükmesine karşın, doküman inceleme cihazı altındaki yapılan incelemede, "1" ve "Yüz" ibarelerinin farklı mürekkepli bir kalemle yazılmış oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgu senedin ilk tanzimi esnasında 10.000.000 (On milyon) ibarelerinin yazıldığı daha sonra farklı mürekkepli bir kalemle, rakamla değer belirtilen bölümün baş tarafına "1" rakamının yazıyla değer belirtilen bölümün sol baş tarafına da "Yüz" ibaresinin eklenerek senedin tahriften mevcut 110.000.000 (Yüz On milyon) TL. durumuna dönüştürüldüğü sonucunu vermektedir.

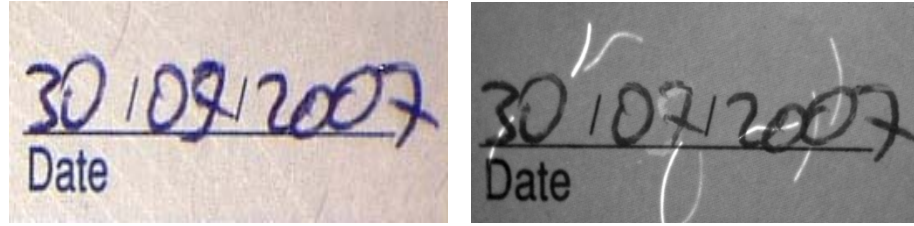
Şekil 30: Değer Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet Görüntüleri 3.

Tanzim esnasında 50.000.000 TL. değerli olarak düzenlenmiş (yazıyla değer belirtilen bölümü boş bırakılmış) iken, değer (Kıymet) yönünden sahtecilik yapılarak 450.000.000 (Dört yüzellimilyon) TL. değerine yükseltilmiş senet görüntüsü.

(2).Zaman Yönünden Kısmi Sahtecilik

Belgeler üzerindeki önemli tarihlerin değiştirilmesi şeklinde yapılan sahtecilik türüdür.

Örneğin; Çeklerin vade tarihlerinde, senetlerin tanzim ve ödeme tarihlerinde, pasaportların ve vizelerin geçerlilik tarihlerinde, nüfus cüzdanı, sürücü belgesi ve pasaportların doğum tarihi hanelerinde yapılan tahrifatlar zaman yönünden yapılan kısmi sahteciliklerdendir.

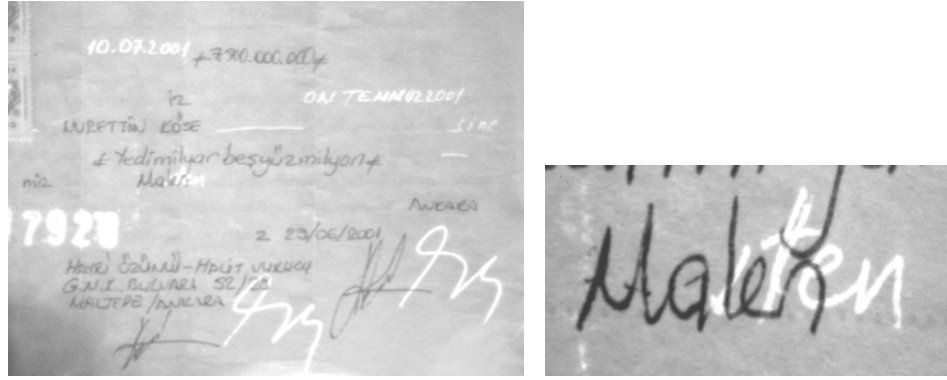
Şekil 31: Zaman Yönünden Tahrifat Yapılmış Belge Görüntüsü.

Sol taraftaki görüntüde mavi mürekkepli bir kalemle yazılmış "30.05.2007" tarihi gözükmemektedir. Ancak aynı tarihin doküman inceleme cihazı altında yapılan incelenmesinde (sağ taraftaki görüntü) ayı belirten "05" rakamlarından "5" rakamının farklı mürekkepli bir kalemle yazıldığı ve anılan "5" rakamı altında "7" rakamının bulunduğu görülmektedir. Bu itibarla, söz konusu belgenin tanzimi esnasında "30.07.2007" tarihinin yazıldığı daha sonra herhangi amaçla bu tarihin tahrifen mevcut "30.05.2007" durumuna dönüştürüldüğü sonucuna varılmıştır.

(3). Anlam (Mana) Yönünden Kısmi Sahtecilik

Belgeler üzerindeki bazı bilgilerin değiştirilmesi, silinmesi veya yeni bilgilerin eklenmesi suretiyle farklı anlamlar yüklenmesi şeklinde yapılan sahtecilik yöntemidir.

Örneğin; Pasaport, nüfus cüzdanı ve sürücü belgelerinde belge sahibinin adının veya soyadının değiştirilmesi, senetlerde alacaklı veya borçlu isminin değiştirilmesi, yetkili mahkeme isminin değiştirilmesi Anlam (Mana) yönünden yapılan kısmi sahtecilik yöntemlerindedir.

Şekil 32: Anlam (Mana) Yönünden Tahrifat Yapılmış Senet.

İnceleme konusu senedin doküman inceleme cihazı altındaki görüntüsünde siyah olarak gözüken yazı ve rakamlar bir mürekkepli kalemle yazılmış ibareleri, beyaz olarak gözüken yazı ve rakamlar ise ikinci bir mürekkepli kalemle yazılmış ibareleri göstermektedir. Sağ taraftaki görüntüde ise hem "Malen" ibaresi hem de "Nakten" ibaresi okunabilmektedir. Senedin ilk tanzimi esnasında "Malen" ibaresi yazılmış iken sonradan tarifen bu ibare "Nakten" e çevrilmiştir. Ayrıca, "10.07.2001, ON TEMMUZ 2001" tarihinin de senede sonradan tahrifen eklediği görülmektedir.

Senet üzerine malen yazıldığı zaman bir mal veya maliyet karşılığında para vermiş olursunuz ve gerektiğinde bunu ispatlamanız gerekir. Nakten yazdığınızda ise nakit olarak para verdiğiniz anlamına gelir, dolayısıyla bir mal veya maliyet belirtmeniz gerekmez. Bunun için senetler üzerinde bu tür sahteciliklere sık olarak rastlanabilmektedir.

Şekil 33: Bilgi Hanelerinde Değişiklik Yapılmış Nüfus Cüzdanı

Nüfus cüzdanının bilgi haneleri kimyasal yöntemlerle silinip, yerine sahte kimlik bilgileri yazılarak nüfus cüzdanında tahrifat yapılmış.

b. Yapılışına Göre Kısmi Sahtecilik

Kısmi sahteciliği yapılış yöntemlerine göre beşe ayırabiliriz.

- İlave,
- Sürşarj,
- Lekeleme, karalama
- Silme ve kazıma,
- Eskitme, yakma ve yırtma teknikleri kullanılabilir¹³.

(1) İlave Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik

Bir belge üzerindeki mevcut harf ve rakamlara yeni harf ve rakamların eklenmesi suretiyle yapılan sahtecilik türüdür.

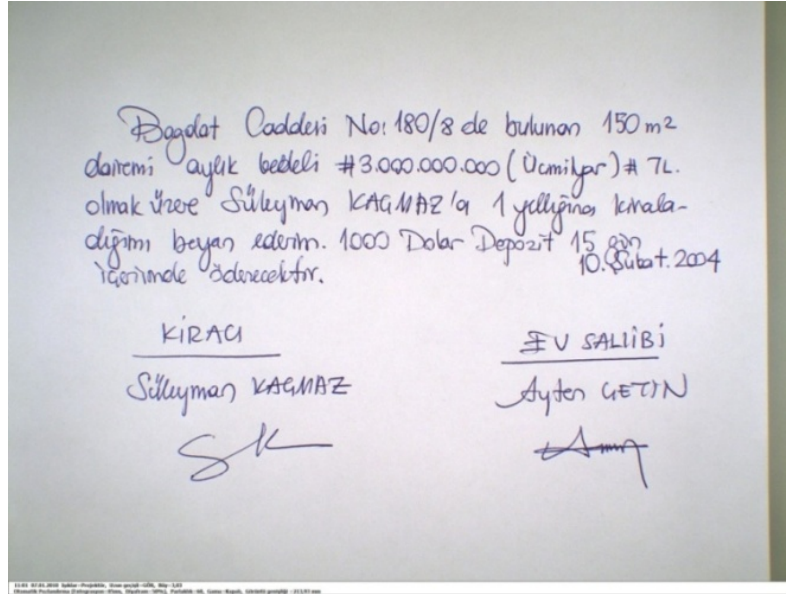
Örneğin; çek veya senette rakam eklenerek değer artırılması, alacaklı isminin sonradan eklenmesi, bir kontrata sonradan madde eklenmesi, bir anlaşmada yeni maddelerin eklenmesi ilave yoluyla yapılan kısmi sahtecilik çeşitleridir.

¹³ Sertçe, Muş, s. 367.

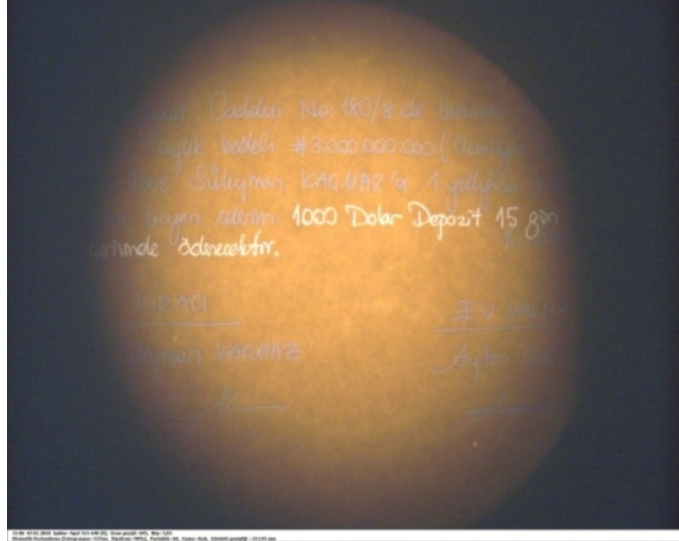
Şekil 34: Değer Belirtilen Bölümlerinde Tahrifat Yapılmış Senet.

Senedin ilk tanzimi esnasında rakamla değer belirtilen bölüme "300" rakamı yazılmış, ancak yazıyla değer belirtilen bölümü boş bırakılmış. Daha sonra farklı mürekkepli bir kalemle rakamla değer belirtilen bölümün sağ baş tarafına "0" rakamı, yazıyla değer belirtilen bölümüne de "ÜÇBİN" ibaresi yazılarak senedin değeri "3000, ÜÇBİN" e çıkarılmıştır.

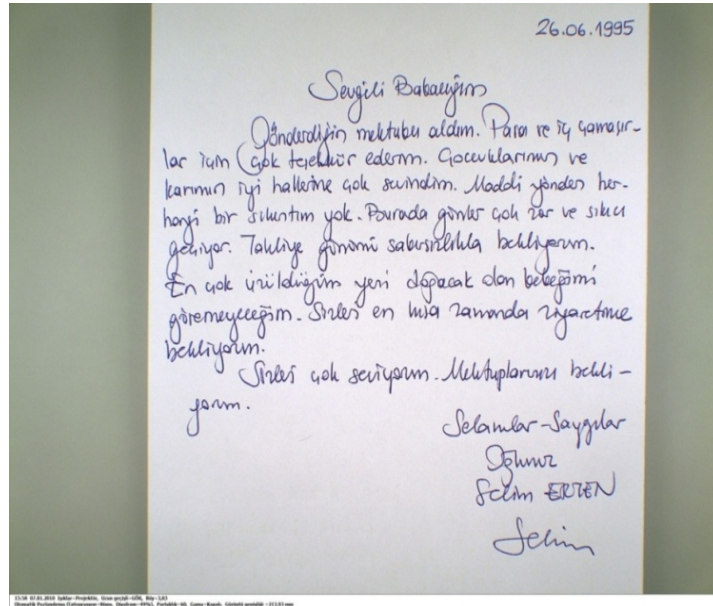
Şekil 35: Kira Sözleşmesinin Normal Görüntüsü

Yukarıda bulunan iki şahıs arasında düzenlenmiş kira sözleşmesinin metin kısmına genel olarak bakıldığında dikkat çeken herhangi bir anormallik gözükmemektedir.

Şekil 36: Kira Sözleşmesinin Özel Cihazlar Altındaki Görüntüsü.

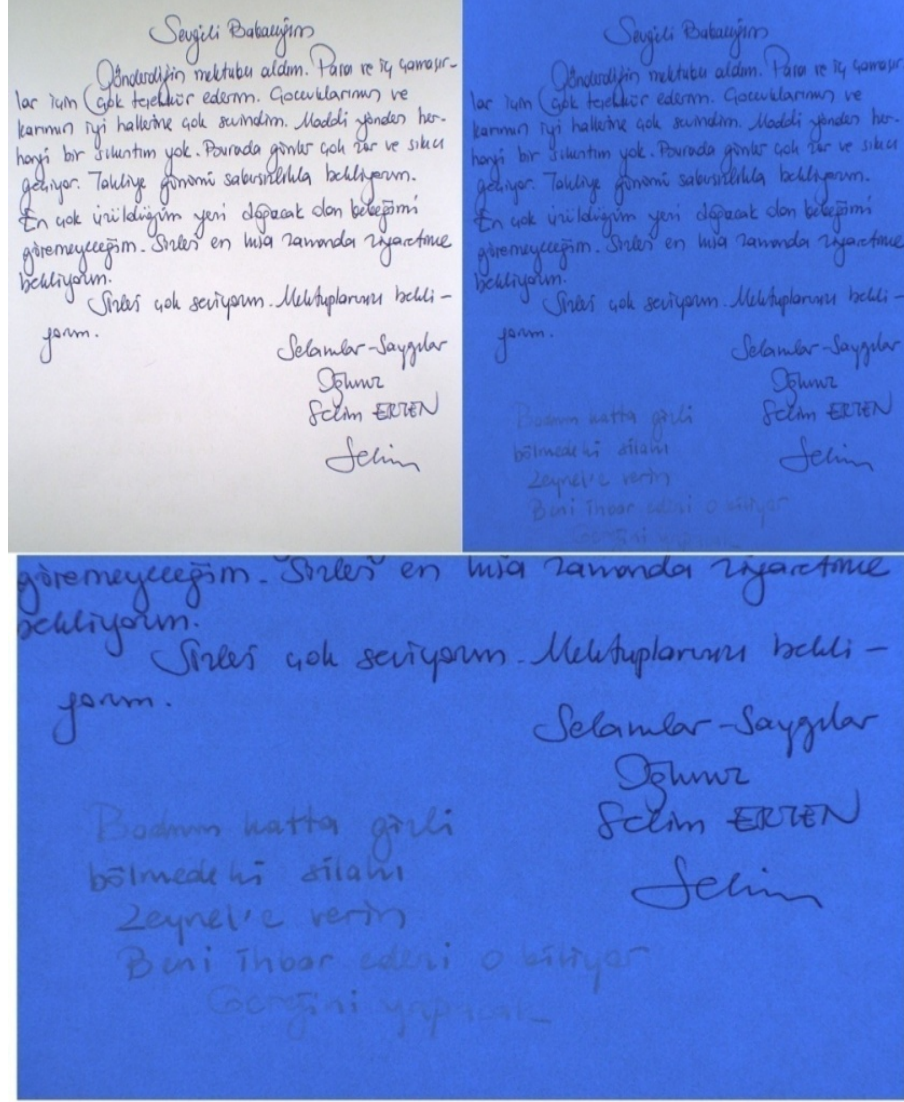
İki şahıs arasında düzenlenmiş kira sözleşmesinin metin kısmının sonuna "1000 Dolar Depozit 15 gün içerisinde ödenecektir." İbaresini ilave edilerek kira sözleşmesinin içeriği değiştirilmiştir. Özel cihaz ve ışıklar altında tespit edilen ekleme yukarıda gösterilmiştir.

Şekil 37: Normal Bir Mektup Görüntüsü

Cezaevinde yatmakta olan bir kişi tarafından babasına yazılmış olarak gözükene, mektuba genel olarak bakıldığında dikkat çeken herhangi anormallik bulunmamaktadır.

Şekil 38: Mektuptaki Gizli Yazıların Görünür Hale Gelmiş Şekli

Aynı mektuba özel cihazlar altında baktığımızda mektubun sol alt bölümünde "Bodrum katta gizli bölmedeki silahı Zeynel'e verin. Beni ihbar edeni o biliyor Gereğini yapacak" yazılarının bulunduğu görülmektedir.

(2). Sürşarj Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik

Belgeler üzerindeki bazı harf veya rakamlar üzerinde kalemle oynama yapmak veya ekleme yapmak suretiyle yapılan sahtecilik türüdür.

Örneğin; 5000 TL. değerli senette '5' rakamının '8' rakamına dönüştürülerek değer 8000 TL. yapılması veya 'E' harfinin 'B' harfine dönüştürülmesi sürşarj yoluyla yapılan kısmi sahtecilik çeşitlerindedir.

Ödeme Günü	Türk Lirası	Kuruş	No.
10.01.2008	# 50.000 #	—	

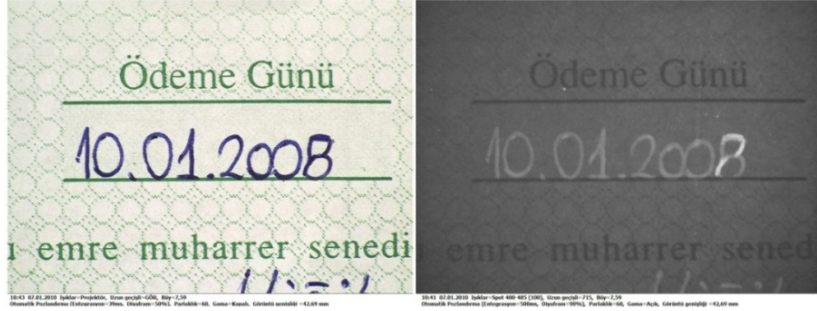
İşbu emre muharrer senedim ..... mukabilinde 10 Ocak 2008 tarihinde
 Sayın..... Yigit EZGI ..... veya emrühavale .....
 yukarıda yazılı yalnız # 50.000 # ..... T. Lirası — ..... kuruş
 ödeyeceği m..... Bedeli malen ..... ahz olunmuştur. İş bu bono vadesinde ödenmediği
 takdirde müteakip bonoların da muacceliyet kesbedeceğini, ihtilaf vukuunda .....
 mahkemelerinin selahiyetini şimdiden kabul eder.....

Ödeyecek İsim : Mehmet YILDIRIM
 Adres : Hatboyu Caddesi
 Gökkuşuk Apt. No: 115/6
 Vergi D. Hes. No. : DİYARBAKIR
 KEFİL :
 01.01.2006

10:44 07.01.2010 İşklar-Projektör, Uzun geçişli-GÖR, Bilye-1,98
 Otomatik Pozlandırma (Entegrasyon=42ms, Diyafram=50%), Parlaklık=60, Gama=Kapalı, Görüntü genişliği = 163,64 mm

Şekil 39: Sürşarj Yapılmış Senedin Normal Görüntüsü

Senedin tanzim ve ödeme tarihlerinde tahrifat yapılmış fakat net olarak görülemiyor.

Şekil 40: Sürşarj Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 1

Senedin ödeme günü '10.01.2005' iken sürşarj yöntemi ile tahrifen mevcut '10.01.2008' durumuna dönüştürülmüş.

Şekil 41: Sürşarj Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 2

Senedin tanzim tarihi '01.01.2005' iken sürşarj yöntemi ile tahrifen mevcut '01.01.2006' durumuna dönüştürülmüş.

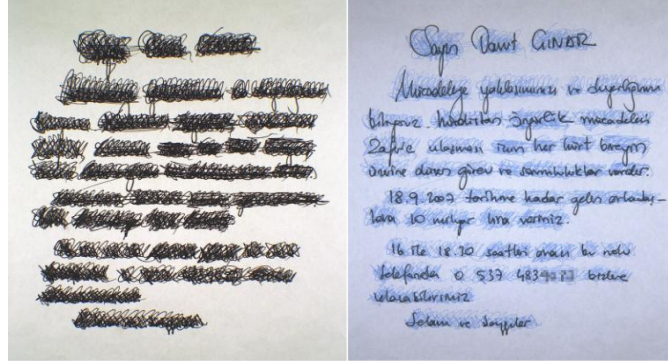
(3). Lekeleme, Karalama, Kapatma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik

Belgeler üzerindeki bazı yazıların okunmaması amacıyla üzerleri karalanır veya ilgili bölüme kimyasal maddeler sürülür. Bu şekilde yapılan sahtecilik türüne lekeme, karalama, kapatma yoluyla yapılan kısmi sahtecilik denir.

Örneğin; yanlışlıkla yazılan bir telefon numarasının üzerinin karalanması, daksille kapatılması, okunması istenmeyen bir telefon numarası, konusu suç teşkil eden bir yazı, bir pasaport veya vize pulu üzerindeki iptal kaşesinin üzerine çamaşır suyu dökülerek okunamaz duruma getirilmesi şeklinde yapılan sahtecilikler Lekeme, Karalama, Kapatma yoluyla yapılan kısmi sahtecilik çeşitlerindedir.

Şekil 42: Üzeri Karalanmış Bir Yazının Okunur Hale Geliş Aşamaları

Şekil 43: Üzeri Karalanmış Bir Metnin Okunabilir Hale Getirilmiş Şekli

T.C. KİMLİK NO.	1412254185
SOYADI	Durmaz
ADI	Durdu
BABA ADI	Mehmet
ANA ADI	Ayşe
DOĞUM YERİ	Ankara
DOĞUM TARİHİ	21.06.1960

Şekil 44: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 1

Nüfus cüzdanındaki bilgiler kimyasal bir örtücü madde ile kapatılarak üzerine isteğe uygun sahte kimlik bilgileri yazılmış.

Şekil 45: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 2

Bilgi haneleri daksil benzeri örtücü bir kimyasal bir madde ile kapatılıp sahte bilgiler yazılmış nüfus cüzdanının “ANA ADI” ve “BABA ADI” hanelerine tanzim esnasında yazılan yazıların okunur hale gelmiş şekli.

Şekil 46: Bilgi Haneleri Kimyasal Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 3

Bilgi haneleri daksil benzeri örtücü bir kimyasal bir madde ile kapatılıp sahte bilgiler yazılmış nüfus cüzdanının “DOĞUM YERİ” hanesine tanzim esnasında yazılan yazıların okunur hale gelmiş hali.

Şekil 47: Bilgi Haneleri Kimyasal Bir Madde İle Kapatılmış Nüfus Cüzdanı 4

Bilgi haneleri daksil benzeri örtücü bir kimyasal bir madde ile kapatılıp sahte bilgiler yazılmış nüfus cüzdanının “DOĞUM TARİHİ” hanesine tanzim esnasında yazılan rakamların okunur hale gelmiş şekli.

Şekil 48: Yüzü Karalanmış Fotoğrafın Görünür Hale Gelmiş Şekli

(4). Silme-Kazıma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik

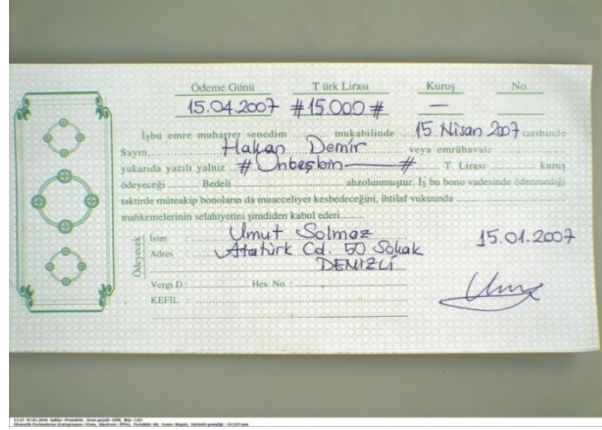
Belgeler üzerindeki kayıtlar, kimyasal beyazlatıcılar kullanılarak veya mekanik yöntemlerle (silgi, jilet, toplu iğne, sivri uçlu bir cisim, vb.) silinebilir yerine sahte kayıtlar, bilgiler yazılabilir.

Mekanik yöntemlerle oluşturulan bir silinti, farklı silgiler kullanılarak yapılabildiği gibi kazıntı suretiyle de yapılabilir. Düşük güçlü büyütme altında yapılan mikroskobik inceleme, kâğıt liflerindeki zedelenmeyi ve silgi kalıntılarının izlerini mutlaka gösterecektir. Bu gibi silintilerin olduğu bazı durumlarda, silinmiş yazının ışık kaynakları yardımıyla okunabilmesi mümkün olabilmektedir.

Kimyasal yolla yapılan silintiler mor ötesi ve kırmızı ötesi ışık kaynakları yardımıyla tespit edilebilir ve silinmiş olan orijinal kayıt ortaya çıkarılabilir.

Şekil 49: Kimyasal Silinti Yapılmış Nüfus Cüzdanının UV Altındaki Görüntüsü.

Şekil 50: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Genel Görüntüsü

Senedin genel görünümünde herhangi bir düzensizlik görülmemektedir.

Şekil 51: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 1

Şekil 52: Fiziksel Silinti Yapılmış Senedin Detay Görüntüsü 2

Senedin detay incelenmesinde "5" rakamı ile "ş" harfi altında fiziksel silintilerin olduğu, "e" harfi altında da "i" harfinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Senedin yazıyla değer belirtilen bölümdeki "Onbeşbin" yazılarından "eş" harfleri, rakamla değer belirtilen bölümdeki "15" rakamlarından "5" rakamı senede sonradan tahrifen eklenmiştir. Senedin ilk tanzimi esnasındaki değeri "11000", "Onbirbin" iken, sonradan tahrifen mevcut "15.000", "Onbeşbin" değerine yükseltilmiştir.

(5). Eskitme, Yakma, Yırtma Yoluyla Yapılan Kısmi Sahtecilik

Şekil 53: Yırtma, Eskitme Yöntemiyle Tahrif Edilmiş Senet Görüntüsü

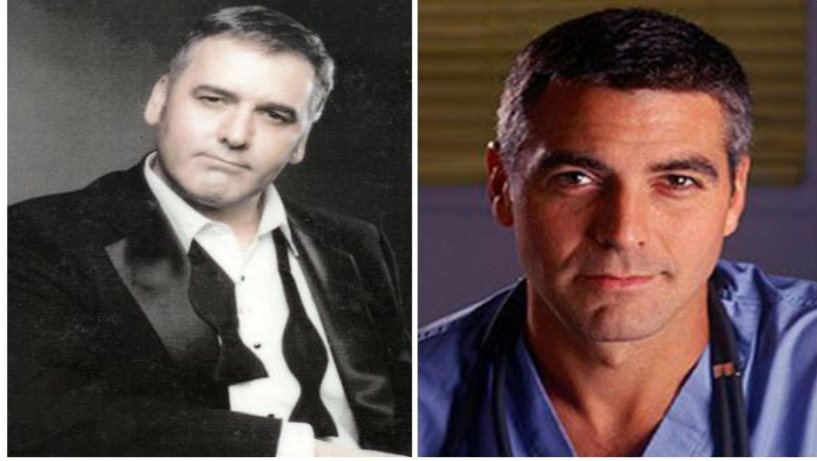
Senedin genel olarak yapılan incelenmesinde yanlışlıkla yırtılmış veya bir çocuk tarafından yırtılmış senet izlenimi vermektedir. Ancak detaylı olarak yapılan incelemede senedin ödeme yılını belirten bölümün koparılarak alındığı ve bu bedelin nakten mi yoksa herhangi bir mal karşılığı malen mi verildiğini belirten ibarenin de koparılarak alındığı gözükmektedir.

Bu tür sahteciliklerde belgelerin üzerindeki bazı önemli bilgiler, tarihler koparılarak okunamaz duruma getirilmekte daha sonrada senedin çok dikkat çekmemesi için değişik yerleri de yırtılmakta, bazı parçaları koparılmaktadır.

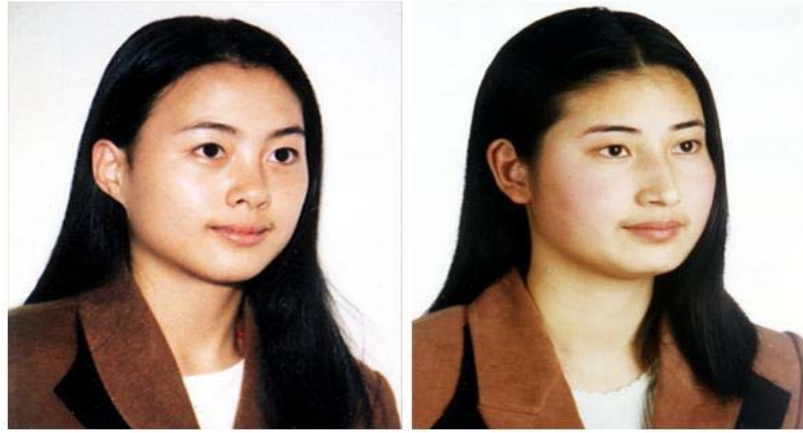
3. Foto Benzerlik

Bu yöntemde kullanılmakta olan belgeler orijinaldir. Üzerlerinde herhangi bir tahrifat yoktur. Sahteci orijinal belgedeki belge sahibinin fotoğrafına benzer pozda fotoğraf çekirtmekte ve fotoğraf benzerliğinden yararlanmaktadır.

Günümüzde gerek makyaj sanatının çok profesyonelce yapılabiliyor olması, gerekse estetik ameliyatların çok başarılı icra edilebiliyor olması, fotoğraf karşılaştırmalarında görevli personele zorluk çıkarabilmektedir.

Şekil 54: Birbirine Benzer İki Farklı Erkeğe Ait Fotoğraf Görüntüleri.

Şekil 55: Birbirine Benzer İki Farklı Bayana Ait Fotoğraf Görüntüleri.

Fotoğraf benzerliğinden yararlanmak isteyen kişi mümkün olduğu kadar inceleme konusu belge üzerindeki fotoğraftaki kıyafete benzer kıyafetler giymektedir. Böylelikle hem yüz benzerliğinden hem de kıyafet benzerliğinden yararlanmaya çalışmaktadırlar.

4.Sahte Belgelere İstinaden Alınan Belgeler

Tamamen veya kısmi sahtecilik yolu ile hazırlanan sahte belgelerin, yetkili mercilere ibraz edilmesi suretiyle alınan orijinal belgelerdir.

Trafik şube müdürlüklerine sahte belge vermek suretiyle çıkartılan orijinal sürücü belgesi veya pasaport şubelerine sahte belgeler verilmek suretiyle çıkartılan orijinal pasaportlar bu tür belgelerdir.

C. TÜRK CEZA KANUNU'NUNDA SAHTECİLİK SUÇLARI

Eşitlikçi, toplumcu, özgürlükçü ve insan onuruna saygılı gerçek anlamda demokratik bir düzenin kurulması, insanlığın bitmek bilmeyen arayışı ve çabası olmuştur¹⁴.

Ceza yargısının konusunu suç teşkil eden fiiller oluşturur¹⁵. Sahtecilik suçları, Türk Ceza Kanunu'nun "Topluma Karşı Suçlar" başlıklı üçüncü kısmının "Kamu Güvenine Karşı Suçlar" isimli dördüncü bölümünde, 197-212 nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Burada; Parada Sahtecilik, Paraya Eşit Sayılan Değerler, Kıymetli Damgada Sahtecilik, Para ve Kıymetli Damgaları Yapmaya Yarayan Araçlar, Etkin Pişmanlık, Mühürde Sahtecilik, Mühür Bozma, Resmî Belgede Sahtecilik, Resmi Belgeyi Bozmak Yok Etmek veya Gizlemek, Resmi Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan, Özel Belgede Sahtecilik, Özel Belgeyi Bozmak, Yok Etmek veya Gizlemek, Açığa İmzanın Kötüye Kullanılması, Resmi Belge Hükmünde Belgeler, Daha Az Cezayı Gerektiren Hal ve İctima konuları düzenlenmiştir.

Söz konusu kanun maddelerine genel olarak şöyle açıklayabiliriz.

---

¹⁴Yeşim Edis Şahin, Küreselleşme ve İnsan Hakları, DEUHYO ED, 2009, s.177.
http://deuhyo.sqweebs.org/174-178_sahin.pdf (10.3.2010).

¹⁵ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammed Özeker, Medeni Usul Hukuku, 4. Basım, Yetkin Yayınları, 1995, Ankara, s.58.

1. Parada Sahtecilik (TCK m.197)

Paranın, madeni veya kağıt para ya da millî veya yabancı para olması arasında fark gözetilmemiştir. Suç konusu paranın kanunen tedavülde bulunması gerekir. Paraların sahte olarak üretilmesi, ülkeye sokulması, nakledilmesi, muhafaza edilmesi ve tedavüle koyulması suç olarak nitelendirilmiştir. Sahte paralarda "sürüm yeteneği"nin bulunması ağırlaştırıcı sebeptir.

2. Paraya Eşit Sayılan Değerler (TCK m.198)

Devlet tarafından ihraç edilip de, hamiline yazılı bonolar, hisse senetleri, tahviller ve kuponlar, yetkili kurumlar tarafından çıkarılmış olup da kanunen tedavül eden senetler, tahviller ve evrak ile millî ziynet altınları, para hükmündedir. Bunların para gibi sayılabilmeleri için aranan koşul, Bakanlar Kurulu kararınca çıkarılmış ve Devlet Hazinesinin borçlandırılmış olmasıdır. Bu gibi evrakı kağıt paralardan ayıran husus, ibrazında veya belirli bir vadenin gelmesinde madenî veya kağıt para ile değiştirilmesinin olanaklı bulunmasıdır.

3. Kıymetli Damgada Sahtecilik (TCK m.199)

Kıymetli damgayı sahte olarak üretme, ülkeye sokma, nakletme, muhafaza etme ve tedavüle koyma suç olarak nitelendirilmiştir. Kıymetli damganın yerli veya yabancı olması arasında ayırım yapılmamış, yabancı kıymetli damgalar da, tıpkı paralar gibi korunmuştur. Burada önemli olan söz konusu kıymetli damganın suç tarihinde kullanılabilir olmasıdır. Sahte olarak üretilmiş bir sahte damgayı bilerek kullanmak ağırlaştırıcı sebeptir.

4. Para ve Kıymetli Damgaları Yapmaya Yarayan Araçlar (TCK m.200)

Paralarla kıymetli damgaların üretiminde kullanılan alet veya malzemeyi izinsiz olarak üretmek, ülkeye sokmak, satmak, devretmek, satın almak, kabul etmek veya muhafaza etmek suç olarak nitelendirilmektedir. Burada önemli olan söz konusu araçların sahtecilik amacıyla üretilmiş olmalarıdır. Bunun için başlı başına bir suç olarak nitelendirilmektedir.

5. Etkin Pişmanlık (TCK m.201)

Etkin pişmanlık için, sahte olarak para veya kıymetli damga üreten, ülkeye sokan, nakleden, muhafaza eden veya kabul eden kişi, bu para veya damgaları tedavüle

koymadan ve resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce, diğere suç ortaklarını ve sahte olarak üretilen para veya damgaların üretildiğı veya saklandığı yerleri merciine haber vermesi ve ayrıca, verilen bilginin suç ortaklarının yakalanmasını ve sahte olarak üretilen paranın ele geçirilmesini sağlaması gerekir. Aksi takdirde, etkin pişmanlıktan yararlanılamaz.

6. Mühürde Sahtecilik (TCK m.202)

Kamu kurum ve kuruluşlarınca veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca kullanılan onaylayıcı veya belgeleyici mührün sahte olarak üretilmesi ve kullanılması suç olarak nitelendirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı veya Başbakanlık tarafından kullanılan bir mührün sahtesinin yapılması ise farklı bir suç olarak değerlendirilmiş olup, cezası ağırlaştırılmıştır.

7. Mühür Bozma (TCK m.203); Kanun veya yetkili makamların emri uyarınca bir şeyin saklanması veya varlığını koruması için konulan mührün bozulması cezayı gerektirir.

Mühür bozma konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır¹⁶.

Birinci görüş; Mühür altına alınan eşya üzerinde failin gerçekleştirdiğı asıl eyleme mührü bozmanın sadece bir vasıta teşkil etmesi ve failin de asıl maksadının bu ikinci eyleme yönelik bulunmasıdır.

İkinci görüş; mühür bozmanın bağımsız bir suçtur. Mühür devlet otoritesini temsil ettiğinden bizatihi bozulması, o eşyayla ilgili hiçbir muamele yapılmamış olsa bile, devletin otoritesini zedelediğı, kamu idaresine muhalefet etme iradesini ortaya koyduğu için cezalandırılmalıdır.

Hukukumuzda da mühür bozma eylemi, bağımsız bir suç olarak düzenlenmiştir.

8. Resmî Belgede Sahtecilik (TCK m.204)

Bir resmî belgeyi sahte olarak düzenlemek, orijinal bir belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştirmek veya gerçeğe aykırı olarak belge düzenlemek suç

---

¹⁶ Artuk, Gökçen, Yenidünya, s. 4040.

kapsamında değerlendirilmiş olup, bu işlemlerin görevlilerce yapılması ağırlaştırıcı unsur olarak değerlendirilmiştir.

TCK 204. maddenin gerekçesinde de; *"sahtelikten söz edebilmek için, düzenlenen belgenin gerçek bir belge olduğu konusunda kişiye yanıltıcı nitelikte olması gerekir. Başka bir deyişle, sahteliğin beş duyuyla anlaşılabilir olmaması gerekir. Özel bir incelemeye tbi tutulmadıkça gerçek olmadığı anlaşılamayan belge, sahte belge olarak kabul edilmek gerekir"* denilmiştir.

9. Resmi Belgeyi Bozmak Yok Etmek veya Gizlemek (TCK m.205)

Orijinal bir resmi belgeyi bozmak, yok etmek, gizlemek ceza kapsamına alınmıştır. Burada dikkati çeken husus bu suçların sahtecilikten ayrı bir madde olarak düzenlenmiş olmasıdır. Sahtecilik suçunda aldatma kabiliyeti aranırken, bu suçta aldatma kabiliyeti aranmamaktadır.

10. Resmi Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan (TCK m.206)

Bu maddede resmi bir belge düzenleme yetkisine sahip olan kamu görevlisine yalan beyanda bulunulmak suretiyle suç islenmesi cezalandırılmaktadır. Bu madde doktrinde fikri sahtecilik olarak adlandırılan bir suç tipini dzenlemektedir¹⁷.

11. Özel Belgede Sahtecilik (TCK m.207)

Özel bir belgeyi sahte olarak düzenleme veya başkalarını aldatacak şekilde değiştirme işleminin suç olduğu belirtilmektedir. Burada da aldatıcılık unsuru önemlidir. Aldatma kabiliyeti varsa sahtecilikten bahsedilebilir. Sahte belgeyi özelliğini bilerek kullanmakta ayrıca suç olarak tanımlanmıştır.

12. Özel Belgeyi Bozmak, Yok Etmek veya Gizlemek (TCK m.208)

Bu madde de özel belgeyi bozmak, yok etmek ve gizlemek fiilleri, özel belgede sahtecilik suçundan ayrı bir suç olarak ceza yaptırımını altına alınmıştır. Suçun konusu hukuken geçerli orijinal bir özel belgedir.

---

¹⁷ Artuk, Gökçen, Yenidünya, s.1466.

13. Açığa İmzanın Kötüye Kullanılması (TCK m.209)

Maddeyle belirli bir tarzda doldurulup kullanılması için verilmiş boş bir kağıdı, veriş nedenine aykırı olarak dolduran kimse cezalandırılmaktadır. Burada iki farklı durum söz konusudur.

Birinci durumda, kullanılmak üzere teslim edilmiş, kısmen veya tamamen boş bir kâğıt imzalanıyor ve karşı tarafa veriliyor. Daha sonra bu belge teslim amacından farklı bir amaçla dolduruluyor.

İkinci durumda ise, imzalı kâğıt teslim veya tevdi edilmemiş, suçlu bunu hukuka aykırı bir biçimde ele geçirerek doldurmuştur.

14. Resmi Belge Hükümünde Belgeler (TCK m.210)

Özel belgede sahtecilik suçunun konusunun emre veya hamile yazılı kambiyo senedi, emtiayı temsil eden belge, hisse senedi, tahvil veya vasiyetname olması halinde resmi belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmektedir. Bu maddede geçen vasiyetname noterde düzenlenen vasiyetname değildir. Çünkü noterde düzenlenen vasiyetname özel belge değil resmi belgedir.

15. Daha Az Cezayı Gerektiren Haller (TCK m.211)

Bir hukuki ilişkiye dayanan alacağın ispatı veya gerçek bir durumun belgelenmesi amacıyla belgede sahtecilik suçunun işlenmesi durumunda verilecek cezada indirim yapılacağı belirtilmektedir. Söz konusu madde de resmi veya özel belgede işlenen sahtecilik suçunun belirtilen şartlarda gerçekleşmesi durumunda suçun temel şekline göre daha az ceza ile cezalandırılması öngörülmektedir.

16. İçtima (TCK m.212)

Sahte olan resmi veya özel bir belgenin başka bir suçun işlenmesi sırasında kullanılması halinde, hem sahtecilik hemde ilgili suçtan dolayı cezaya hükmolunacağı belirtilmektedir. Örneğin sahte nüfus cüzdanı düzenlenerek zimmete para geçirilmesi suçunda, hem sahtecilik suçundan, hemde zimmet suçundan dolayı ayrı ayrı cezaya hükmolunacaktır.

II. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

A. İSPAT

Yargılama konusu olayın açıklığı kavuşturulması, başka anlatımla, maddi gerçeğin bulunabilmesi için ispat amacıyla kullanılan araçlara delil denilmektedir¹⁸.

Her ne kadar ceza hukukunda delil serbestisi kuralı esas ise de, ispat aracı olarak kullanılan delillerin de bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar kısaca şöylece özetlenebilir¹⁹.

Delil, yargılama konusu olayın tümünü veya bir parçasını ispat edecek nitelikte olmalıdır.

1. Delil, beş duyu organımızla algılanabilecek nitelikte olmalıdır.
2. Delil, elde edilebilir olmalıdır.
3. Delil, hukuka uygun yollardan elde edilmiş olmalıdır (CMK m.206/2-a).
4. Delil, sağlam ve güvenilir olmalıdır.
5. Delil, müşterek olmalı, başka anlatımla müşterekliği sağlanmalıdır. Bunun için iddia, savunma ve yargılama makamlarının bilgisine sunulmalıdır.
6. Delil, akılcı, bilim tarafından kabul edilebilir olmalıdır.

Delilden sanığa sistemi insan hakları ihlalinin önleyen bir sistem olduğu için, Ceza Muhakemeleri Hukukunun da amacı insan haklarını ihlal etmeden maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bunun için CMK genel gerekçede; ceza muhakemesinin asıl amacının sadece sanığı korumak olmadığını, çağdaş hukukta ve çağdaş ceza muhakemesine egemen olan temel stratejinin; sosyal düzenin korunması ile bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı arasında bir denge kurulması suretiyle gerçeği ortaya çıkarmak ve adil yargılama ilkesine uyarak adil yaptırımlara hükmedilip bunu uygulamak olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, söz konusu kanun ile hem kişi ve hak özgürlükleri gözetilmesi, hem de güvenli bir toplumda yaşama için gerekli olan suçla mücadele arasında bir dengenin sağlanması amaçlanmıştır.

---

¹⁸ Yener Ünver ve Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgileri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009,(Temel Bilgiler) s.273.

¹⁹ Nur Centel ve Hamdi Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 2003, s.183.

Ceza muhakemesinde, esas olarak, fiilin fail tarafından işlendiği veya işlenmediği konusunda, hukuk düzenince kabul edilen vasıtalarla, yargılama makamının tam bir kanaate ulaşmasını temin işine **ispat** denir. İspata yarayan ve hukuk düzeninin kabul ettiği vasıtalara ise **delil** adı verilir²⁰. Ceza muhakemesinde ilke olarak, yargılamada tespit edilen tüm vakaların ispat araçları vasıtasıyla ispatı gerekir.

Ceza hâkimi ikrarla bağlı değildir. Sayısı fazla deliller doğrultusunda karar vermek zorunda değildir. Vicdanen karar verir. Tüm çabalara karşılık, ispat konusu kuşkudan arınamamışsa sanık yararına karar verecektir. Bu, elbette keyfi değildir. Bu yetki sınırlıdır ve denetime tabidir²¹.

Hakim tarafların usulüne uygun olarak bildirdikleri ve dosya içine giren hususları dikkate alır, tespitlerini yapar ve buna göre karar verir. Gerçeğin ortaya çıkarılmasına da hizmet eder²².

Bilirkişi yalnızca mahkemenin yardımcısıdır. Hâkimin saptayacağı hususlarda bilirkişi görev yapamaz. Mahkemenin bilirkişi raporunu ispat gücü açısından bizzat denetlemesi gerekir; bilirkişi raporu denetlenmeksizin hükme esas alınamaz. Bu denetimin de gerekçeden anlaşılması gerekir²³.

- **İlke**

İlke CMK m.225/2'de açıkça ifade edilmektedir. "*Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir.*" Buna göre hâkim delilleri, önceden konulmuş kayıtlara bağlı olmadan serbestçe değerlendirebilir. Bu delillilerin serbestliği ilkesinin de bir sonucudur²⁴. Esasen bu suretle maddi gerçeğin araştırılması" ilkesi de ifade edilmektedir²⁵. "İddianamede suçun unsuru ve temas ettiği kanun maddelerinin yazılması yeterli olmayıp, olayın ve eylemin suçun kanuni unsurlarında içerecek biçimde açıklanması gerekir"²⁶.

²⁰ Veli Özer Özbek ve diğerleri, Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s.373.

²¹ Ünver, Hakeri, s.65.

²² Muhammed Özekes, Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, s.17.

²³ Claus Roxin, Strafverfahrensrecht, 20. Auflage, München, 1987, s.225.; Ünver ve Hakeri s.260.

²⁴ Özbek ve diğerleri Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, s.57.

²⁵ Özbek, Yeni CMK Anlamı, s. 872.

²⁶ YCGK, E.2003/8-313, K. 2004/6, T.20.1.2004; www.kazanci.com.tr.

CMK m.217'de delillerin takdir yetkisi anlatılmıştır. Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir. Deliller serbest olduğu gibi, delillerin değerlendirilmesi de serbesttir. Bunun sınırı, ispat araçlarının hukuka uygun olması ve/veya bir ispat yasağının olmamasıdır (CMK m. 217/2). Böylece ne sanığın ikrarı ne de bilirkişi raporu veya başka bir sabit ispat kuralıyla bağlıdır.

Ceza yargılamasında delil serbestisi sistemi geçerlidir. Bu sisteme göre akla uygun her şey delil olabilir. Sanık beyanı, tanık beyanı, bilirkişi incelemesi, koruma tedbirleri neticesinde elde edilen deliller, kolluk, savcı ve hakim tutanakları, özel yazılı açıklamalar, görüntü ve ses kaydeden araçlarla açıklama, belirti vs. Ancak bu sayılan hususların delil niteliğine kavuşabilmesi ve bunun neticesinde hakim tarafından kararına gerekçe teşkil edebilmesi için mutlaka duruşmaya getirilmesi ve duruşmada tartışılması gerekmektedir. Hâkim kararını delillerle doğrudan doğruya, bizzat temasa geçerek verir bu durum **vasıtasızlık ilkesi** olarak anılır. Ayrıca, hakim delilleri **vicdani kanaatine göre** serbestçe takdir eder. Bu durum ise **delillerin serbest değerlendirilmesi ilkesi'** olarak adlandırılır²⁷.

Burada vicdani kanaatten ne anlaşılması gerektiği hususunun açıklaması gerekmektedir. Hakim yapılan muhakeme sonucunda maddi gerçeğin ne olduğu konusunda bir kanaat elde etmek zorundadır. Ancak bu kanaatin dava dışı bilgilerden inançlardan meydana gelmiş olması tehlikelidir²⁸. Hükme esas teşkil edebilecek her hususun kural olarak ispat edilmiş olması gereklidir²⁹.

Mahkemenin gerekçe gösterme zorunluluğu var ise de, ispat açısından serbestçe değerlendirme ilkesi geçerlidir. Bazen ispatta tecrübe kurallarından da yararlanır ise de, ispat araçlarının ispat gücüne duruşmada irad ve ikame edilen kolektif delillerin tümünün külli değerlendirmesiyle yargı organı karar verecektir ve bazı ispat ilkeleri hâkimi yönlendirir ve sınırlar³⁰. Örneğin *alibi* kuralı, maddi olguların ispatında kuşku bulunması durumunda *şüpheden sanık yararlanır* kuralı, hukuka aykırı delilin kullanılamazlığı kuralı gibi³¹.

²⁷ Özbek, Yeni CMK Anlamı, ss.844-845.

²⁸ Faruk Erem, Diyalektik Açından Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara, 1986, s.332.

²⁹ Tahir Taner, Ceza Muhakemeleri Hukuku, İstanbul, 1955, s.156.

³⁰ Stefan Seiler, Strafprozessrecht, 3.neu bearbeitete Auflage, Wien, 1999, s.112.

³¹ Ünver, Hakeri s.63.

Vicdani kanaat tek başına hüküm sebebi olamaz; isnadın doğruluğuna veya yanlışlığına vicdanen kanaat getirene kadar hakim delil araştırmaya devam etmelidir³². Bu nedenle vicdani kanaat bir delil değil, sadece mevcut delillerin değerlendirilmesinde hakimin elinde olan bir araçtır. Vicdani kanaat, kişisel hislere, keyfiliğe değil, mantığa uygun bir değerlendirmeyi gerektirir. Hükümün gerekçeli olması da, hükümün mantığını ortaya koyar ve bu şekilde bu hükümün denetimi yapılabilir³³.

Delillerin serbestçe elde edilmesi ve değerlendirilmesi ilkesi ceza muhakemesini diğer hukuk dallarından ayırır. Ceza muhakemesinde, delil veya emarenin özelliklerini taşımak kaydıyla her şey delil olur. Tecrübe, mantık kuralları, teknik bilgiler, sözler delil teşkil edebilir. Bazı hallerde ispat yasağı vardır. İspat yasağı ve hukuka aykırı delil aynı şey değildir. İspat yasağı kanun koyucunun bir sübutu engellemesidir. Kişiler tanıklıktan çekinecekse "tanıklıktan çekinme hakkım olduğunu bilseydim tanıklıkta bulunmazdım" diyebilir. Bu durumda o tanıklık dikkate alınmaz. Hâkim kararının gerekçesi olmalıdır; çünkü kararı yargı denetimine tabidir ve bu denetim ancak gerekçe varsa mümkündür³⁴.

Bilirkişinin hazırlayıp mahkemeye vereceği rapor ile gerçeğin ortaya konulması bakımından hakime yol göstereceği ve kararda az veya çok etkili olacağı şüpheye yer bırakmayan bir gerçektir³⁵. Hâkim bilirkişi raporlarına aykırı-farklı karar verebilir. Savcının ve polislin getirdiği deliller hâkimi bağlamaz. Hâkim hiçbir zaman hakem rolünde değildir. Hâkim, ihtilafın tarafıdır. Sorar, hatırlatır, irdeler, sorgular ve vicdani kararını verir. Hâkim somut ispat aracına dayanarak karar verecektir. Ancak ispat araçlarından vicdanına uygun olanına güvenmekte serbesttir. İspat araçları olayı temsil etmelidir. Aynı dava içerisinde birkaç olay vardır. Bir delil olaylardan birisi için delil olarak kullanılabilirken bir diğeri için kullanılamayabilir. İspatla ilgili şartlar³⁶:

1. İspat konusuyla ispat aracı arasında bir bağ olmalıdır: İspat aracı olayı temsil etmelidir.

---

³² Erem, s.333.

³³ Erem, s.334.

³⁴ Ünver, Hakeri, s.65.

³⁵ Özlem Yenerer Çakmut, Cinsel Taciz Suçu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre Bilirkişilik Kurumu, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı 11, 2009, s.135.

³⁶ Ünver, Hakeri, ss.65, 66.

2. Delil akla ve mantığa uygun olmalıdır.
3. Delil elde ediliş şekli, muhafaza ve değerlendirme bakımından hukuka uygun olmalıdır. Hukuka aykırılık olursa o olayı ne kadar ispatlarsa ispatlasın, bunun hiçbir önemi yoktur.
4. Delil kolektif olmalıdır.
5. İspat araçları sağlam olmalıdır.

Ceza muhakemesinin, geçmişte gerçekleştiği iddia olunan bir eylemin (=şüphenin) doğruluğunu mümkün olan en büyük ölçüde maddi gerçeklik olarak saptamak hedefi vardır.

Özellikle teknik bilgi gerektiren, uzmanlık alanlarında konuyu aydınlatmak ve açıklığa kavuşturmak amacıyla donanımlı kişilere başvurulmaktadır. Hakim uzmandan aldığı görüşü göz önünde tutarak sorunu aydınlatacaktır³⁷. İspat konusunda asıl önemli olan hâkimin vicdani kanaatidir. Bunu keyfilik olarak nitelendirmemek gerekir. Verilen kanaat objektif olmalı aynı zamanda kontrol edilebilir olmalıdır.

Alman Federal Yüksek Mahkemesi'ne göre, ceza muhakemesindeki ispat faaliyetinde boşluklar, araştırılıp irdelenmemiş noktalar var ise, önemli tespitler araştırılıp tartışılarak irdelenmemişse, çelişkili veya belirsiz ise, mantık veya bilinen mutad tecrübe kurallarına aykırılık arz ediyorsa veya gerekli serbest vicdani kanının gereklerine aykırılık oluşturduğu gözlemleniyorsa, bu delil değerlendirmesi ve ispat faaliyeti hukuka aykırıdır³⁸.

Diğer yandan, deliller hiyerarşisi kavramı ceza muhakemesine yabancıdır. Deliller arasında önemli-önemsiz veya az-çok ispat gücünü haiz delil ayrımı yapılamaz. Bir olgunun orantılı, çok yüksek olasılık veya genel tecrübelerle uyumu, teknolojik araçlarla elde edilmiş olması vs. delilin gücünü etkilemez. Aynı şeyler emareler (=izler=belirtiler) için de söylenebilir. Ceza muhakemesinde delilin dış görünümünden ziyade, iç tutarlılığı, hâkimde uyandırdığı vicdani kanı önemlidir. Susma hakkı veya tanıklıktan çekinme hakkının kullanılmış olması, şüpheli/sanık aleyhine kanaat oluşturacak biçimde yorumlanamaz. Bilirkişi raporları hâkimi

---

³⁷ Çakmut, s.133.

³⁸ Ünver, Hakeri s. 67.

bağlamamakla birlikte, özellikle bilimsel verilere dayalı bilirkişi raporları hususunda yabancı öğretideki bazı yazarlarca kısmen farklı bir anlayış hâkim olup, hâkimin serbestçe hüküm verme yetkisinin bu gibi durumlarda sınırlandırıldığı görüşü savunulmaktadır³⁹.

- **Sınırlandırılması**

Delillerin serbestliği keyfilik olarak anlaşılmalıdır. Hâkim, sanık beyanını kabul ederken veya bir tanığın ifadesine üstünlük tanırken veya bilirkişi raporunu reddederken kabul edilebilir gerekçeler göstermek zorundadır. Ayrıca bilimsel yöntemlerle elde edilen deliller, hâkimin bu konudaki yetkisini gün geçtikçe sınırlamaktadır. Önemle vurgulamak gerekir ki, "delillerin serbest değerlendirilme ilkesinin oranlılık, maddi gerçeğin araştırılması, vasıtasızlık, sanığın hâkim önünde meramını anlatabilmesi, halka açıklık, muhakemenin sonuna kadar sanığın suçsuz sayılması, şüpheden sanık yararlanır ve nihayet delillerin serbestliği ilkeleriyle yakından ilgili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır"⁴⁰.

Delil serbesti hiçbir şekilde akla gelebilecek her şeyin ceza muhakemesinde delil olarak kabul edilebileceği şeklinde anlaşılmalıdır. Olayda delil yasaklarının gerçekleşmiş olması, delilin yargılamada kullanılmasına engel teşkil eder. Yukarıda da belirtildiği üzere bir vasıtanın delil olarak kabul edilebilmesi için; öncelikle olayı temsil etmesi⁴¹, akla, maddi gerçeğe ve hukuka uygun olması gerekmektedir⁴². Delilin hukuka uygun olmaması yani delil yasaklarının varlığı, delilin yargılamada kullanılmasına engel teşkil eder.

- **İstisnaları**

Duruşma Tutanağının İspat Gücü: CMK m.222'de "Duruşmanın nasıl yapıldığı, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapılıp yapılmadığı, ancak tutanakla ispat olunabilir. Tutanağa karşı yalnız sahtecilik iddiası yöneltilebilir." denmektedir. Böylece hâkimin deliller konusundaki serbestliği bu konuyla ilgili

---

³⁹ Niklaus Schmid, (Eine Einführung auf der Grundlage des Strafprozessrechtes des Kantons Zurich und Bundes), 4.Ergaenzte und Verbessert Auflage, Zurich-Basel-Genf 2004,s.99; Ünver ve Hakeri, s.72.

⁴⁰ Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem ve Veli Özer Özbek, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 7.B., Ankara, 2002, s.486.

⁴¹ Öztekin Tosun, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C.1, İstanbul, 1984, s.538.

⁴² Nevzat Toroslu, "Hukuka Aykırı Deliller Sorunu" Hamide Topçuoğluna Armağan, Ankara, 1995, s.162-163.

olarak sınırlanmış olup, bu konunun ispatının ancak tutanakla mümkün olacağı belirtilmiştir.

Bu maddeden anlaşılacağı üzere duruşma tutanağı çok önemlidir. Tutanakların yazılmasında gerekli özen gösterilmelidir. Tutanakları yazan zabıt katiplerinin yeterli seviyede hukuk bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bunun yanında yeterli seviyede hukuk bilgisi dışında yazım kurallarına da dikkat edilmesi gerekir⁴³.

Duruşma tutanağı duruşmanın seyrinde gerçekleşen vakaların ispatı açısından birinci derecede önemlidir. Bu nedenle, bu esasa etkili işlemlerin yapıldığı ve son hükmün kurulduğu bir oturuma ilişkin tutanağın bazı sayfalarının zabıt kâtabi tarafından imzalanmaması, hukuka aykırılık oluşturur ve hükmün bozulmasını gerektirir⁴⁴.

Duruşma tutanağının herhangi bir sahifesinin hâkim tarafından imzalanmaması da CMK'nın 219/1. maddesine aykırı davranılmasına yol açacaktır⁴⁵.

Duruşma tutanağının başlığında C.Savcısı adı ve soyadının yer almaması CMK'nın 220/1-c. maddesine aykırılık oluşturur ve o kararı kanun yolu aşamasında bozmayı gerektirir⁴⁶. Tutanağın altında bu süjelerden bazılarının imzalarının bulunması, muhakeme hukuku kurallarına aykırılığı gideremez⁴⁷.

Duruşma tutanağında çelişki bulunduğunda, örneğin; gerekçeli karar başlığında ismi yazılan savcının ismi ile duruşma tutanağında ismi yazılan savcının ismi farklı ise, bu durum savcının kimliği hakkında tereddüt yaratacağından, hükmün bozulmasını gerektirir⁴⁸.

Bilirkişilerin yaptıkları incelemeler sonucunda hazırladıkları raporlarda iki grup vakayı birbirinden ayırmak gerekir. Bunlardan birinci grup, bir bilirkişinin ancak uzmanlık bilgileri ile elde edip tanıyabileceği vakalardır. İkinci grup vakalar ise mahkemenin diğer veriler veya ispat araçlarıyla da saptayabilmesinin mümkün olduğu ancak bilirkişinin duruşma dışı bir ortamda yaptığı incelemelerde elde ettiği ek ve ilave vakalardır. Bunlardan birinci grup vakalar ispatta hükme esas alınabilir.

---

⁴³ Veli Özer Özbek, CMK Anlamı, Ankara, 2005, s.861.

⁴⁴ 1.CD. 9.7.2008,1274/5798.

⁴⁵ 6.CD. 29.7.2008,16649/15440.

⁴⁶ 8.CD. 26.9.2005, 2088/8520.

⁴⁷ CGK. 15.11.2005, 4-112/127.

⁴⁸ 1.CD. 15.5.2008, 2028/4093.

Buna karşılık ikinci grup vakalar bir bilirkişi beyanı olarak değil, ancak ihtiyaç duyulan hallerde bir tanığın sorgusu olarak duruşmada dikkate alınabilir⁴⁹.

Delil Yasakları: Hukuk devleti esaslarına uygun bir ceza muhakemesinde delil elde edilmesi ve değerlendirilmesi işlemlerine getirilen sınırlamalara delil yasakları denilmektedir⁵⁰.

Delil yasakları sadece iddia makamı için değil savunma makamı içinde geçerli olan bir sınırlamadır. Bu nedenle hukuka aykırı surette elde edilen delilin kullanılması halinde sanık beraat etse dahi hüküm bozulması gerekmektedir. Çünkü hukuka bağlı bir devlette amaç hiçbir zaman vasıtayı haklı göstermez. Hukuka aykırı davranmanın hiçbir mazereti olamaz⁵¹.

"Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz" (CMK m.148/4).

Delil yasağının varlığı halinde söz konusu delilin sanığın lehine veya aleyhine hükme esas alınmaması Anayasa gereğidir⁵².

Hukuka Aykırı Delil: "Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez" (CMK m.148/3).

CMUK'da açıkça yer verilmiş olmayan "hükümün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması" CMK tarafından mutlak bozma sebebi olarak kabul edilmiştir. Öğretide bu dönemde CMUK m.135/a'daki bu düzenlemenin mutlak temyiz sebebi, m.254/2'deki düzenlemenin de nispi temyiz sebebi olduğu yönünde görüşler ileri sürülüyor idiyse de, gerek 135/a'nın, gerekse 254/2'nin mutlak delil yasağı oluşturduğu kabul edilmekteydi⁵³. İşte CMK, söz konusu düzenlemeyle bu tartışmaya son vermiş ve "hükümün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması" halini mutlak bozma sebebi olarak kabul etmiştir. Gerçekten, CMK m.217/2'ye göre suç ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş olan delille ispat

⁴⁹ Roxin, s. 231; Ünver, Hakeri, s. 272.

⁵⁰ Öztürk, (Ceza Reformu), s.598; Öztürk, (Delil Yasakları), s.132; Demirbaş, Hazırlık Soruşturmasında İfade, s.247; Hafizoğulları, s.638

⁵¹ Sahir (Erman 1995), "Hukuka Aykırı Deliller", İstanbul Barosu Sempozyumu, İstanbul, 1995, s.390.

⁵² Özbek, Yeni CMK Anlamı, s.849.

⁵³ Öztürk, Erden, Özbek, No.612, Yurtcan, 11. Baskı, 474; Kunter, Yenisey, 2005, Eki, 465.; Özbek s.1124.

edilir. O halde, madde 217'nin yaptırımını, CMK m.289 ile yaptırım altına alınmış olmaktadır⁵⁴.

Bu açıklamalara göre, hukuka aykırı olarak elde edilen delillere dayanılarak hüküm kurulması halinde, bu durum madde metni çerçevesinde kanuna kesin aykırılık hallerinden birisi olarak kabul edilecektir.

Özel Hukuk Uyuşmazlıkları İle Bağlantılı Ceza Muhakemesi: Bu tür ceza davalarında uygulama, medeni muhakemede geçerli ispat kurallarını uygulamaktadır. Böylece ceza muhakemesindeki delillerin serbestliği ilkesine bir istisna getirilmektedir. Örneğin, boş çekin alacaktan fazla doldurulması durumunda, bu hususun tanıkla ispatı kabul edilmemekte, medeni muhakemede olduğu gibi yazılı delille ispatı aranmaktadır⁵⁵.

B. İSPAT VASITALARI

Öğretide yapılan bir ayırıda, deliller öncelikle doğrudan veya dolaylı delil olarak bir ayırma tabi tutulmaktadır⁵⁶. Bir olayın ispatına ilişkin olarak asıl delil niteliğindeki delillere **doğrudan delil** adını veriyoruz. Örneğin; olayı gören tanığın ifadesi gibi. Buna karşılık, olayı doğrudan ispatlamayan, doğrudan ispata aracı olan veya yardımcı olan deliller ise **dolaylı deliller**dir. Örneğin sanığın o gün evine döndüğü saati bildiren tanığın ifadesi gibi⁵⁷.

Delilleri şu şekilde çeşitlendirebiliriz⁵⁸.

Beyan Deliller: Tanık Beyanı - Sanık Beyanı - Diğer Kişilerin Beyanı

Belge Deliller: Yazılı Belgeler, Şekille Tespit Edilen Belgeler, Sesle Tespit Edilen Belgeler.

Belirtiler: Doğal ve Suni Belirtiler

1.Şüpheli- Sanık Açıklamaları ve İkrar

Doğru olmak şartıyla şüpheli ve sanık açıklamaları olayın aydınlatılması açısından son derece kıymetlidir. Şüpheli veya sanık yargılama konusu uyuşmazlığı

---

⁵⁴ Özbek, s.1124.

⁵⁵ Ünver, Hakeri, s.69.

⁵⁶ Centel, Zafer, s.184.

⁵⁷ Yener Ünver, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s.569.

⁵⁸ Özbek ve diğerleri, s.373.

yarattığı iddia edilen kişi olduğundan, onun sözlerinin gerçeğe ulaşmak bakımından büyük değeri vardır⁵⁹.

Sanık beyanı esasen sanığın savunmasına yönelik ise de, delil değeri olduğu da açıktır. Kanunumuz, sanık beyanının kolluk veya savcı tarafından alınmasına **ifade alma**, buna karşılık hakim veya mahkeme tarafından alınmasına ise **sorgu** adını vermektedir. (CMK m.2/1, g ve h)⁶⁰.

Bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenmesine ise **bilgi alma** denilmektedir (YGIY 4)⁶¹.

İkrar; şüpheli veya sanığın isnat edilen eylemi tamamen ya da kısmen veya eylemlerinden birisini bizzat ya da başkalarıyla birlikte yaptığını ifade etmesidir. İkrar bir emare olmayıp delildir ve ilişkin olduğu hususu doğrudan doğruya ispata elverişli bir ispat aracıdır⁶².

2. Tanık Beyanı

Tanığın doğrudan olayla ilgili beş duyusuyla edindiği izlenimleri veya dolaylı olarak olayla ilgili edindiği izlenimlerini anlatmasına tanık beyanı denilmektedir⁶³.

Tanıklar çağrı kâğıdı ile çağırılırlar ve usulüne uygun olarak çağırılıp da gelmeyen tanıklar zorla getirilirler. Olayın meydana geliş tarihine yakın tarihlerde tanığın dinlenmesi yararlı olur. Aksi halde aradan uzun bir zaman geçmesi durumunda tanık olayı hatırlayamayabilir veya gerçeği ifade etmekte tereddüt edebilir. Dolayısıyla da ifadesi şüpheli hale gelebilir.

Üç çeşit tanıklıktan çekinme hali vardır. Bunlar;

* Belli hısımlık ilişkileri sebebiyle tanıklıktan çekinme halleri

* Meslek ve uğraşları sebebiyle tanıklıktan çekinme halleri

* Tanığın kendisi ve yakınları aleyhine tanıklıkta bulunmaktan çekinmesidir.

---

⁵⁹ Özbek ve diğerleri, s.373.

⁶⁰ Ünver, Hakeri (Temel Bilgiler), s.275.

⁶¹ Ünver, Hakeri (Temel Bilgiler), s.275.

⁶² Ünver, Hakeri, s.578.

⁶³ Ünver, Hakeri (Temel Bilgiler), s.280.

Tanıklar kural olarak yeminle dinlenirler. Tanıkların zarar görmemeleri amacıyla korunma altına alınmaları tedbirine başvurulmaktadır. Bu tedbir çerçevesinde kendilerinin veya yakınlarının beden bütünlüğü, hayatı, mal varlığı meydana gelebilecek ciddi tehlikelere karşı koruma altına alınır.

3.Görüntü ve Ses Kaydeden Araçlarla Yapılmış Olan Kayıtlar

Ses kayıtları da belge niteliğindedir. Örneğin ifade alma sırasında yapılan bant kaydı bu tür bir belgedir (CMK m.147/1-h). İletişimin denetlenmesi sırasında tutulan kayıtlar da bu niteliktedir⁶⁴.

Bu araçlarla yapılan kayıtların delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalıdır. Bu tartışmanın kaynağı bu kayıtların ne kadar güvenilir olup olmadıkları hususunda yoğunlaşır⁶⁵.

Usulüne uygun olarak doldurulup muhafaza altına alınmış bulunan ses ve görüntü bantları delil olarak kabul edilmelidir. Örneğin; telefon görüşmeleri usulüne uygun olarak (CMK m.135 vd.) diğer bir deyişle yasal koşullara uygun bir şekilde kayıt altına alınmış olması halinde bu telefon kayıtlarının delil olarak kullanılabilmesi açıktır. Ancak öğretide bu şekilde elde edilen delillerin tek başına mahkûmiyet için yeterli olmayacağı da kabul edilmektedir. Bu yönüyle görüntü ve ses kayıtları belirtiyeye yaklaşmaktadır⁶⁶.

Uygulamada kolay manipüle edilebilmeleri nedeniyle bu tür belgelerin delil olma özelliği çokça tartışılmaktadır. Bu nedenle, tereddüt edilen hallerde bu delillerin mutlaka başka yan delillerle desteklenmesi gerekir. *Yargıtay* da teyp bantlarının tek başına delil olamayacağına karar vermiştir⁶⁷.

4.Belirtiler

İspat edilecek olayın dolaylı olarak ispatına yardımcı olan vakalara ve izlere **belirti** denir. Örneğin suç mahallinde bulunan fren izi, kan, kıl, tükürük, meni, kovan birer iz (belirti) olup olayın aydınlatılmasında hayati önem taşımaktadır⁶⁸.

---

⁶⁴ Turhan, ss.175,176.

⁶⁵ Özbek ve diğerleri, s.388.

⁶⁶ Özbek ve diğerleri, s.388.

⁶⁷ 9.CD.5.10.1984, 2346.

⁶⁸ Özbek ve diğerleri, s.388.

Keşif ile ortaya çıkabilecek ve olaydan geriye kalan iz ve eserleri ifade eden delillere belirti delili denir⁶⁹. Belirti delilleri öncelikle ikiye ayrılabilir: Tabii belirti ve suni belirti.

Tabii belirti olayın parçalarından biri olup, suçu işleyen iradesi dışında olayı tabii bir şekilde temsil eder. Belirti olayın ispatı için oluşturulmaz, ancak olayı ispata doğal olarak yarar. Olay yerinde kalan parmak izi, fren izi, sanık veya mağdurun kanı, suçta kullanılan tabanca buna örnek olarak gösterilebilir. Tabii belirtiler irade dışı bırakıldığından objektiftirler ve insan eseri olan beyan ve delillere nazaran daha önemlidir. Bununla beraber bunların da tek başına ispat kuvveti yoktur. Tabii belirtiler olay yerinde suçtan evvel veya sonra da meydana gelmiş olabilir⁷⁰.

Suni belirti ise ispat amacıyla meydana getirilen belirtidir. Örneğin bir biletin işaretlenmesi kullanıldığını gösterir ve suni olarak meydana getirilen bir belirtidir. Suni belirtiler de tek başına delil olamazlar⁷¹ ve tabii belirtiye nazaran ispat kuvveti daha azdır⁷².

5.Yazılı Belgeler

Somut olayı tespit eden ve olayın yazıya döküldüğü belgeler yazılı belgelerdir. Belgeyi düzenleyen bir kamu görevlisi olması ve görevi gereği düzenlemesi halinde, resmi bir belgeden bahsedilir. Resmi belgenin ispat kuvveti, özel belgeye nazaran daha fazladır⁷³.

Bir bilgiyi, bir düşünceyi içeren, düşünsel içeriğe sahip olan, temsil vasfı olan her türlü yazı yazılı açıklamadır. Olayla ilgisi olan bir yazı veya olayla ilgili olarak tutulmuş olan tutanaklar da delil niteliğine sahiptir. Bu yazıların kimler tarafından yazılmış olduğunun bir önemi yoktur⁷⁴.

Bir olayı temsil etmek üzere şeklin kullanıldığı belgelere şekil tespit eden belgeler adı verilmektedir. Örneğin fotoğraf, resim, kroki ve plan gibi belgeler bu tür belgelere örnek olarak gösterilebilir. Bu tür belgeler duruşmada okunmaz, görmek

---

⁶⁹ Centel, Zafer, s.222.

⁷⁰ Kunter ve diğerleri, Muhakeme Hukuku Dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 15.B., İstanbul, 2005, s.43.

⁷¹ Kunter ve diğerleri, s.43.

⁷² Ünver, Hakeri, s.586.

⁷³ Kunter ve diğerleri, s.43.

⁷⁴ Özbek ve diğerleri, ss.387,388.

suretiyle incelenir. Görüntü tespit eden filmlerin de şekil tespit ettiği kabul edilmektedir ve bu belgeler duruşmada izlenecektir⁷⁵.

C. CEZA MUHAKEMESİNDE BİLİRKİŞİLİK

1. Genel Olarak

Bilirkişi; çözümü, uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde sahip olduğu uzmanlık bilgisiyle mahkemeye bir ispat sorununda yardımcı olan gerçek ya da tüzel kişiye verilen addır. CMK m. 63/1 e göre; "*Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde savcı, hâkim veya mahkeme tarafından atanan kişiye bilirkişi*" denir.

Bilirkişinin üç temel özelliği bulunur:

- Başvurulacak konuda uzman veya özel ya da teknik bilgiye sahip olmalıdır.
- Bilirkişi ancak hakim veya savcı tarafından görevlendirilebilir.
- Bilirkişi tarafsız olmalıdır. Nitekim bilirkişi göreve başlamadan önce "*Görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim*" şeklinde yemin eder. Başvurulacak konuda uzman, özel ya da teknik bilgiye sahip olması zorunluluğu bilirkişiyi özellikle tanıktan ayırır.

Bu nitelikteki durumlarda yasa tarafından inceleme yaparak rapor hazırlamakla görevli kılınmış kişilere "resmi bilirkişi" denilmektedir⁷⁶.

İsnat olunan bir eylemin konusu uyuşturucu madde ise, bunun suçlamaya konu uyuşturucu madde niteliğinde bulunup bulunmadığının *uzman bilirkişiden* rapor alınarak karar verilmesi gerekir⁷⁷.

Bilirkişi raporları arasında çelişki varsa, çelişkinin giderilmesi için bu konuda uzman bir bilirkişiden yeniden rapor alınarak sonucuna göre karar verilmesi gerekir⁷⁸.

---

⁷⁵ Kunter ve diğerleri, s.43.

⁷⁶ Çakmut, s.138.

⁷⁷ 10.CD.13.07.2005, 4951/8680.

⁷⁸ 9.CD.19.09.2005, 3428/6093.

Bilirkişinin beyanı, değerlendirmesi, yazılı veya sözlü açıklamaları delil değildir. Geçmişte yaşanan bir olay hakkında değerlendirme yapması mümkün değildir. Bilirkişi delili değerlendirme aracıdır. Delilleri değerlendirirken bilirkişiden yardım alırız. Kural olarak bilirkişiye başvurmak şart değildir. Bu kurum ihtiyaridir. Çok nadiren kanun koyucu önemli gördüğü konularda bilirkişiye başvurmayı zorunlu kılmıştır⁷⁹.

- ***Bilirkişinin Atanması***

Bilirkişi kurumu açısından getirilen en önemli değişiklik bilirkişilerin seçimi konusundadır. CMK 64. maddeye göre; her yıl İL adli yargı adalet komisyonlarınca gerçek ve tüzel kişilerden oluşan bir bilirkişi listesi hazırlanacak ve bilirkişiler bu listeden seçilecektir. Ancak gerekçe gösterilmek şartıyla bilirkişi bu listede belirtilenlerin dışından da seçilebilecektir. Listelere kaydedilen bilirkişiler İL adli yargı adalet komisyonlarının önünde yemin edecek ve artık bu kişilere görev verilirken ayrıca yemin ettirilmesine gerek kalmayacaktır. Bir nevi “**yeminli bilirkişilik**” kurumu oluşturulmak istenmiştir. Eğer seçilen bilirkişi liste dışından bir kişi ise o takdirde eskiden olduğu gibi işe başlamadan önce kendisine yemin yaptırılacaktır.

Bilirkişiyi kural olarak hakim veya mahkeme atarsa da, soruşturma evresinde savcı da bilirkişi atayabilir (CMK m.63/3). Önceki kanunumuzda savcı ancak “gecikmede sakınca” bulunan hallerde bilirkişi atayabilmekteydi. Yeni kanunumuz ise savcının bilirkişi ataması bakımından böyle bir şart aramamıştır. Böylece soruşturmanın eksiksiz yapılması ve tamamlanması istenmektedir. Bunun sonucu olarak da, bilirkişi incelemesi gerektiği halde bu inceleme yapılmadan dava açıldığı hallerde bu husus iddianamenin iadesi sebebi olabilecektir.

- ***Bilirkişiye Başvurma Zorunluluğu***

Bilirkişiye başvurma mecburiyeti bulunmamaktadır. Kanunumuz “bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verilebilir” demektedir. Ancak bunun istisnaları şunlardır⁸⁰.

---

⁷⁹ Ünver, Hakeri, ss. 265,266.

⁸⁰ Ünver, Hakeri, ss. 267,268.

- Sahte Para ve Değerler Üzerinde Yapılacak İncelemeler
- Şüpheli veya Sanığın Bilincinin İncelenmesi
- Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması
- Çocuğun Soy Bağının Araştırılması
- Moleküler Genetik İnceleme Yapılması
- Ölünün Adli Muayenesi
- Otopsi
- Zehirlenme Şüphesi Üzerine Yapılacak İşlem

Sahte Para ve Değerler Üzerinde Yapılacak İncelemeler tez konumuza girmekte olup; Sahte para, devlet tarafından çıkarılan tahvil ve bonoların incelemesinin bunların asıllarını çıkaran merci tarafından (Merkez Bankası veya Hazine Müsteşarlığı) yapılacaktır. Yabancı paraların incelenmesi de yetkili Türk makamlarının görüşü alınarak yapılacaktır (m.73).

- ***Bilirkişinin Yükümlülükleri***

Bilirkişinin yükümlülüklerini, bilirkişi kabul yükümlülüğü, yemin etme yükümlülüğü ve inceleme yapma ve sonuçlarını bildirme yükümlülüğü olmak üzere üç başlık altında anlatabiliriz.

- ****.Bilirkişiliği Kabul Yükümlülüğü***

Belirli konularda uzmanlığı olan kimseler bilirkişilik listesine kaydolmak için başvurmadıkları takdirde bilirkişilik yapmakla yükümlü değildirler. Kural bu olmakla beraber, aşağıdaki kişi veya kurumlar bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdürler (CMK m.65).

Resmî bilirkişilikle görevlendirilmiş olanlar ve 64 üncü maddede belirtilen listelerde yer almış bulunanlar.

İncelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler.

İncelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetki olanlar.

Kanunların belirli konularda görevlendirdiği resmi bilirkişiler öncelikle atanırlar (CMK m.64/3).

Çağrıya rağmen gelmeyen bilirkişi hakkında zorla getirme kararı verilebilir (CMK m.146/7). Ayrıca, usulünce çağrıldığı halde gelmeyen veya gelip de yeminden, oy ve görüş bildirmekten çekinen bilirkişiler hakkında "dava hakkını hüküm verilinceye kadar ve her halde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir". Kişi

bilirkişiliğe ilişkin yükümlülüğüne uygun davranması halinde derhal serbest bırakılır (CMK m.71, 60)⁸¹.

Bilirkişiye inceleyeceği şeyler mühür altında verilmeden önce bunların listesi ve sayımı yapılır. Bu hususlar bir tutanakla belirlenir. Bilirkişi, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür.

* Yemin Etme Yükümlülüğü

İl adli yargı komisyonlarınca her yıl düzenlenen listelere kaydedilen bilirkişiler aşağıdaki şekilde yemin etmekle yükümlüdür: "*Görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim*". Bu kimselere her görev öncesi yemin ettirilmez. Listelerde yer almamış bilirkişiler ise görevlendirildiklerinde kendilerini atamış olan merci huzurunda yukarıdaki şekilde yemin ederler (CMK m.64/5,6)⁸².

Bilirkişiye yemin verdirilmelidir⁸³. Yargıtay'a göre örneğin, "ölü muayene ve otopsi sırasında bilirkişi olarak görev yapan doktorlara yemin yaptırılmaması yasaya aykırıdır"⁸⁴. Buna karşılık, Yargıtay'ın yeni tarihli bazı kararlarında adalet komisyonu listesinden seçilen bilirkişiler, yemin ettikten sonra görevlendirildiklerinden, her işte yeniden yemin verilmesine gerek olmadığına karar vermektedir⁸⁵.

* İnceleme Yapma ve Sonuçlarını Bildirme Yükümlülüğü

CMK 66. madde bilirkişinin inceleme yöntemini ayrıntılı olarak hükme bağlamıştır. Buradaki yenilik, 4. fıkrada yer almıştır. Buna göre; bilirkişi görevini yerine getirirken, gerek görmesi halinde; şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin bilgisine başvurabilecektir.

Görevin yerine getirileceği süre, işin niteliğine göre üç ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre, bilirkişinin istemi üzerine, kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla en çok üç ay daha uzatılabilir.

---

⁸¹ Ünver, Hakeri, s.268.

⁸² Ünver, Hakeri, s.269.

⁸³ 7.CD.7.2.20066, 38450/159. Aynı yönde; 6.CD.5.12.2006, 89/12670.

⁸⁴ 1.CD.10.6.2008, 362/4866.

⁸⁵ 11.CD.27.9.2007, 2585/6003.

Görevini yapmayan, yasal bir sebep olmaksızın bilirkişilikten veya yeminden çekinen bilirkişi hakkında, bundan doğan giderlere hükmedilmekle beraber, yeminin veya bilirkişiliğin gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verinceye kadar ve her halde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir⁸⁶. Bilirkişinin süresi içinde raporunu vermemesinin iki yaptırımı bulunur. Listeden çıkarılma ve gecikme dolayısıyla uğranılmış zararların ödenmesi⁸⁷. Belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir. Bu durumda bilirkişi, o ana kadar yaptığı işlemleri açıklayan bir rapor sunar ve görevi sebebiyle kendisine teslim edilmiş olan eşya ve belgeleri hemen geri verir⁸⁸.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 165. maddesine göre, bu kanunun uygulanması ile ilgili olarak açılan davalarda atanan bilirkişiler bakımından süre ancak iki ay uzatılabilir ve bu süre içinde rapor düzenlenmediği takdirde görev, ücret ödenmeksizin bilirkişiden alınır ve bu bilirkişi bir yıl süreyle bu kanun kapsamında hiçbir davada bilirkişi olarak atanamaz⁸⁹.

- ***Duruşmada Bilirkişinin Açıklaması***

Bilirkişi raporu yazılıdır. Ancak kanunumuz bilirkişinin duruşmada açıklama yapmasını da düzenlemiştir. Mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenmesine karar verebileceği gibi, ilgililerden birinin istemesi halinde de açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya çağırabilir (CMK m.68/1).

Yaptıkları açıklamalardan sonra mahkeme başkanı veya hâkim, çekilmelerine izin vermedikçe, bilirkişiler duruşma salonunda kalırlar; salona teker teker alınıp birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir (CMK m.68/2).

CMK m.201'de bilirkişiye doğrudan soru yöneltme imkânının sağlanması da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu suretle bilirkişinin raporu konusunda açıklamalar yapması ve karanlık noktaların açıklığa kavuşturulması mümkün kılınmıştır. Keza bilirkişinin dinlenmesinden sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığının katılana veya vekiline, savcıya, sanığa ve müdafine sorulması da bu amaçla kabul edilmiş bir hükümdür (CMK m.215).

---

⁸⁶ Özbek ve diğerleri, (Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi), s.396.

⁸⁷ Özbek ve diğerleri, (Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi), s.389.

⁸⁸ Ünver, Hakeri, s.269.

⁸⁹ Ünver, Hakeri, s.269.

- ***Bilirkişinin Reddi***

Bilirkişinin reddi, çekinmesi halleri eski düzenlemelerle paralel olarak CMK 69 ve CMK 70. maddelerde düzenlenmiştir. Görevini yapmayan bilirkişinin 60. maddede tanıklar için kabul edilen zorlayıcı hapis cezasına çarptırılabilmesi kabul edilmiştir.

Adli tıp kurumu veya üniversitelere yazılan bilirkişi talimatlarında bilirkişinin isminin bildirilmesi gerekmez. Kurumun ismi belirtilerek talimatın kuruma gönderilmesi yeterlidir. İstanbul Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesine diyerek gönderme mümkündür. O dairede görev alacak bilirkişinin ismen belirtilmesine gerek yoktur.

Savcı ve diğer taraflar bilirkişi beyanlarının denetlenmesi amacı ile yargılamada uzman yardımından yararlanabilecektir. Bu uzmanlar duruşmada bilirkişinin raporuna karşı görüşlerini bildirebileceklerdir (m.67/6). Uzmanın giderini kim getiriyorsa o ödeyecektir. Uzman yardımından yararlanmak isteyen taraf bu uzmanı duruşmaya getirip dinletebileceği gibi onun hazırladığı raporu uzman görüşü (mütalaa) adı altında mahkemeye sunabilecektir. Elbette bu uzmanın beyanlarına itibar edip etmeme mahkemenin delil takdirinde olan bir durumdur. Mahkeme uzmanın beyanları ile bilirkişinin rapor ve beyanları arasında çelişki görürse yeni bir bilirkişi incelemesine gidebileceği gibi uzman görüşüne veya bilirkişinin görüşüne itibar edebilecektir.

Bilirkişinin reddini gerektiren sebepler, hâkimin reddini gerektiren sebeplerle aynıdır. CMK m.69/1 ve CMK m.22 beraber değerlendirildiklerinde, Bilirkişi;

- a) Suçtan kendisi zarar görmüşse,
- b) Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa,
- c) Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,
- d) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa,
- e) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dahil kan hısımlığı varsa,

f) Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dahil kayın hısımlığı varsa,

g) Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,

h) Aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse,

Bilirkişilik görevini yapamaz.

Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanuni temsilcisi ret hakkını kullanabilirler. Ret istemini davayı görmekte olan hakim veya mahkeme inceler. Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısınca kabul edilmeyen ret istemi sulh ceza hakimince incelenir.⁹⁰

- ***Bilirkişilikten Çekinme***

Bilirkişilikten çekinmeyi gerektiren sebepler, tanıklıktan çekinmeyi gerektiren sebeplerle aynıdır. CMK m.70 ve CMK m.45 beraber değerlendirildiklerinde; Aşağıdaki kimseler bilirkişilikten çekinebilir.

a) Şüpheli veya sanığın nişanlısı.

b) Evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi.

c) Şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy.

d) Şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları.

e) Şüpheli veya sanıkla aralarında evlâtlık bağı bulunanlar.

Bilirkişi, geçerli diğer sebeplerle de görüş bildirmekten çekinebilir.

- ***Yeni Bilirkişi Atanması***

CMK m.67/3 maddesinde bilirkişilerin hakim tarafından yapılması gereken hukuki değerlendirmelere raporunda yer veremeyeceği kabul edilmiştir. Bu kurallar ile “**hukukçu bilirkişi**” uygulamasının sona erdirilmesi hedeflenmiştir.

---

⁹⁰ Özbek ve diğerleri, Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, s.395

67/5 maddesinde; bilirkişi beyan veya raporlarının taraflara verileceği, taraflarca bu raporlara karşı itiraz edildiğinde veya yeni bir bilirkişi incelemesi istendiğinde bu talebin inceleneceği ve reddi halinde üç gün içinde ret gerekçesinin açıklanması gerektiği kabul edilmiştir.

Bilirkişi incelemeleri tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafii veya kanunî temsilciye süre verilir. Bu kişilerin istemleri reddedildiğinde, üç gün içinde bu hususta gerekçeli bir karar verilir (CMK m.67/5). Böylece bilirkişinin raporu yeterli görülmediği takdirde bir başka bilirkişi atanarak yeni bir rapor istenebilir. Hâkim kendisi bu konuda yeni bir bilirkişi raporu isteme yoluna gidebileceği gibi, tarafların istemi üzerine de buna karar verebilir. Bilirkişinin dinlenmesinden sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı konusunda katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiiye sorulması da bu amaçla kabul edilmiş bir hükümdür (CMK m.215)⁹¹.

Bilirkişi raporları arasında çelişki olduğu durumlarda da, bu çelişki yargı organı tarafından giderilemiyorsa, bir başka bilirkişiye daha müracaat edilmelidir⁹².

- ***Uzmanın Bilimsel Mütalaası***

Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanuni temsilci, yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere veya bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler (CMK m.67/6).

Bu müessese önceki kanunumuzda açıkça düzenlenmemiş, ancak uygulamada kıyasen, uzman kişilerden özel olarak mütalâa alınarak dosyaya konulmaktaydı. Kanunumuz ise bu konuda açık bir hüküm sevk etmiş bulunmaktadır. Bu mütalâa teknik konularda uzmanından bir rapor alınması şeklinde olabileceği gibi, olayın hukuksal yönünün uzman hukukçulara incelenmesi şeklinde de olabilir. Nitekim öğretilerde de *"bu anlamda artık hukuk alanında da uzmanlaşmanın gittikçe daha fazla önem kazandığı günümüzde hukuk bilimiyle ilgili ve fakat hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözülmesi olanaklı bulunmayan çözümü uzmanlığı gerektiren bir konuda da*

---

⁹¹ Ünver, Hakeri, s.269.

⁹² 1CD. 31.05.2006, 1371/2297; 4. CD. 23.05.2006, 2546/11234.

bilirkişiyeye başvurulabilecektir" denilmektedir⁹³. Bu suretle, örneğin bir mühendisten, hekimden veya bir hukuk profesöründen olaya ilişkin olarak gerek teknik ve gerekse hukuksal bilimsel bir mütalaa istenerek, olayın teknik veya hukuksal değerlendirilmesi konusunda alınacak rapordan yargılamada yararlanılması mümkün olabilecektir.

Kovuşturma evresinde mahkeme başkanı veya hakim, sanığın veya katılanın gösterdiği uzman kişinin çağırılması hakkındaki dilekçeyi reddettiğinde, sanık veya katılan o kişiyi mahkemeye getirebilir. Bu kişi duruşmada dinlenir (CMK m.178).

Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanuni temsilcinin istemi üzerine bilimsel mütalaa hazırlayan uzmanın da duruşmada dinlenmesi mümkündür (CMK m.68/3).

- **Bilirkişilik açısından Belge İncelemelerinin Tarihçesi**

Dünyada Kriminal incelemeler çok eskilere dayanmakta ve laboratuvarların kuruluş yılları ülkeden ülkeye değişmektedir. İlk laboratuvarlar genelde parmak izi ve kimyasal amaçla kurulan laboratuvarlardır, daha sonra zamanla bu laboratuvarlar bünyesinde doküman inceleme (el yazısı, imza, belge inceleme) kısımları kurulmuştur⁹⁴.

Bir iletişim aracı olarak yazı Çin'de 3500 yıl önce kullanılmaya başlanmıştır. Çin doküman inceleme tarihinde yazı incelemesiyle ilgili ilk vaka M.Ö.119 yılında meydana gelmiştir. Dönemin imparatoru Wan Hu, sahte bir belgenin Liu Che isimli bir Çinli tarafından yazıldığını tespit ederek şahsı idam ettirmiştir. Çin'de modern anlamda doküman incelemenin doğuşu Qing Dynasty ile birlikte özellikle 1930'lu yılların başında başlamıştır. Çin'de ilk doküman inceleme laboratuvarı 1950 yılında kurulmuştur⁹⁵.

---

⁹³ Özbek, s.215.

⁹⁴ Sertçe, Muş, s.254.

⁹⁵ H.Yaping Honguang :L Questioned Document Examination In China, 1st International Conference On Forensic Documents, Bangalore, (India 1998), ss.2-6.

Hindistan'da doküman incelemenin başlangıcı 1912 yılında ilk yazı inceleme laboratuvarının kurulmasıyla başlamıştır. 3 yıllık eğitimden geçen asistanlar genellikle kimyager ve fizikçiler uzmanlık görevlerini yürütebilmektedir⁹⁶.

Amerikan Doküman İnceleme Topluluğu (ASQDE) ile Avrupa Kriminal Enstitüleri Ağı, (ENFSI) günümüzün doküman inceleme alanında önde gelen kuruluşlarıdır.

Amerikan Doküman İnceleme Topluluğu (ASQDE) Amerika'da 1942 yılında kurulmuştur. Ancak Amerika'da doküman inceleme çalışmalarının başlangıcı 19.ncu yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktadır⁹⁷.

Avrupa Kriminal Enstitüleri Ağı, ENFSI'ye (European Network of Forensic Science Institutes) ise, Avrupa'da 33 farklı ülkenin kriminal araştırma laboratuvarları ve enstitüleri üyedir. Eski adıyla Polis ve Hükümet Doküman İnceleme Uzmanları Topluluğu (Society of Police and Government Documents Experts) yeni adıyla Avrupa Doküman İnceleme Uzmanları Çalışma Grubu (EDEWG European Document Experts Working Group) mevcuttur. Bu grup 1999 yılında ikiye bölünmüş ve yeni oluşturulan grup Avrupa El Yazısı İnceleme Uzmanları Çalışma grubu (European Network of Handwriting Experts) adını almıştır. Bu grup el yazısı ve imza incelemelerinde standardizasyon, eğitim, akreditasyon gibi çalışmaları yürütmektedir. Bu gruplar her yıl düzenli olarak toplantılar yapmakta ve bu alanda çalışmalar yürütmektedirler⁹⁸.

İngiltere'de Adli Bilimler Servisi (FSS-Forensic Science Service), Home Office Laboratuvarları, Almanya'da Alman El Yazısı ve İmza İncelemeleri Grubu (GFS-Gesellschaft für Forensische Schriftuntersuchung), Kanada ve Güney Amerika ülkeleri gibi yerlerde de bölgesel çalışma grupları her yıl düzenli olarak toplantılar yapmakta, yazı ve imza incelemeleri alanında çalışmaktadırlar⁹⁹.

---

⁹⁶O. Lal The Role of Document Examiner, 1st International Conference on Forensic Documents (Bengalore, Karnataka, India 1998), ss. 27-29.

⁹⁷<http://www.asqde.org> (10.03.2008).

⁹⁸<http://www.enfsi.org/page.php3?page/edewg> (19.09.2009).

⁹⁹Murat Sevim, Adli İmza İncelemelerinde Kişisel Sapmaların Belirlenmesi ve İnkâr Kasdıyla Atılan İmzaların İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002, s.8.

2. Belge İncelemesi Yapmaya Yetkili Kurumlar ve Bilirkişiler

Ülkemizde Belge İnceleme-Grafoloji ve Sahtecilik alanında inceleme yapmaya yetkili olan kurumlar; Adli Tıp Kurumu, Jandarma Kriminal Laboratuvarları ve Kriminal Polis Laboratuvarlarıdır. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü ile Bilirkişilerde bu alanda çalışmaktadır.

Adli Tıp Kurumu, Jandarma Kriminal Laboratuvarları, Kriminal Polis Laboratuvarları ve İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü 1995 yılında kurulan ve 33 ülkeden 58 laboratuvarın üye olduğu Avrupa Adli Bilimler Enstitüleri Organizasyonuna (ENFSI European Network Of Forensic Institues) üyedir¹⁰⁰. Kriminal Polis Laboratuvarları ile Jandarma Kriminal Laboratuvarları belge inceleme konularında akredite olmuş laboratuvarlardır.

a. Adli Tıp Kurumu

Yapılan araştırmalarda, resmi laboratuvar olarak en eski kuruluşun "Adli Tıp Kurumu" olduğu, 1879 yılında Polis Teşkilatına bağlı olarak kurulduğu, daha sonra Sağlık Bakanlığına devredildiği ve en sonunda 1917 yılında Adalet Bakanlığına bağlı bir Kurum haline dönüştürüldüğü, 1982 yılında yürürlüğe giren Adli Tıp Kurumu Kanunu ile Fizik İncelemeler İhtisas Dairesine bağlı grafoloji şubesi olarak kurulduğu, günümüzde ise, Adli Tıp Kurumunun İhtisas Dairesi içerisinde Grafoloji Şubesi olarak hizmet verdiği tespit edilmiştir¹⁰¹.

Adli Tıp Kurumu Kanununa göre Adli Tıp Kurumu; adalet işlerinde bilirkişilik görevi yapmak, adli tıp uzmanlığı ve yan dal uzmanlığı programları ile görev alanına giren konularda diğer adli bilimler alanlarında sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek ve bunlara ilişkin eğitim programları uygulamak üzere Adalet Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur.

Adli Tıp Kurumunun görevleri şunlardır: Mahkemeler ile hâkimlikler ve savcılıklar tarafından gönderilen adli tıpla ilgili konularda bilimsel ve teknik görüş bildirmek, Adli Tıp Uzmanlığı ve yan dal uzmanlığı eğitimini Tıpta Uzmanlık Tüzüğü çerçevesinde vermek, Adli Tıp ve adli bilimler alanlarında çalışmaları

¹⁰⁰ <http://www.enfsi.eu/page.php?uid=15> (02.05.2010).

¹⁰¹ Neriman Arslan, "Adli Amaçlı El Yazısı ve İmza İncelemelerinde Güzel Sanatların Yeri ve Önemi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001, s.27.

yürütmek üzere seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek, bunlara ilişkin eğitim programları uygulamak ve ilgili kurum, kuruluş ve kurulların hazırlayacakları adli tıpla ilgili eğitim programlarının yapılmasına ve yürütülmesine yardımcı olmak, Adli tıp hizmetlerinin görülmesi sırasında yapılması zorunlu sağlık hizmetlerini vermektir.

Adli Tıp Kurumunda, Morg, Gözlem, Kimya, Biyoloji, Fizik ve Trafik İhtisas Dairesi olmak üzere altı farklı ihtisas dairesi bulunmaktadır.

Fizik İhtisas Dairesinin görevleri; Mahkemeler ile hâkimlikler ve savcılıklar tarafından gönderilen silah, mermi, yazı (Grafolojik - daktiloskopik), fotoğraf, resim, imza, imza niteliğini taşıyan parmak izleri ile radyolojik, radyoizotop, klimatolojik, diğer fiziksel materyal ve olaylarla ilgili olarak incelemeler yaparak sonucunu bir raporla tespit etmektir. Tez konumuz Adli Belge İnceleme Şubesi sorumluluk alanındadır.

Adli Tıp Kurumu Başkanlığı İstanbul'da olup, Türkiye'nin değişik illerinde Adli Tıp Grup Başkanlıkları ile Adli Tıp Şube Müdürlükleri bulunmakta ise de, konumuz olan belge incelemeleri alanında çalışan Fizik İhtisas Dairesi sadece İstanbul'da olup tüm Türkiye'ye tek bir merkezden hizmet vermektedir¹⁰².

Şekil 56: Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesinin Hizmet Verdiği İller.

¹⁰² [http://www.atk.gov.tr/tr/index.php?task=organizasyon\(20.04.2008\)](http://www.atk.gov.tr/tr/index.php?task=organizasyon(20.04.2008)).

Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu''TS EN ISO/IEC 17025:2005 Deney Laboratuvarı'' Akreditasyon konusu ve ''AB-0273-T'' akreditasyon no ile Biyolojik incelemeler ve Kimyasal incelemeler konularında 20.10.2009 tarihinde Türk Akreditasyon Kurumu'na (TÜRKAK) akredite olmuştur¹⁰³.

b. Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı

Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlükleri halen,

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununun değişik 16. maddesi ve 17.10.1996 tarih ve 4199 sayılı Karayolları Trafik Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi, Ek ve Geçici Maddeler eklenmesi; Emniyet Teşkilatı Kanununun Bazı Maddelerinin değiştirilmesi ve Ek Maddeler Eklenmesi; 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik yapılmasına Dair Kanun,

09.01.1998 tarih ve 23225 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 97/10460 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına dayanılarak hazırlanmış (KPLY m.3) olan ve 26.07.2007 tarihli İçişleri Bakanı oluru ile yayınlanmış olan 'EGM Kriminal Polis Laboratuvarları Dairesi Başkanlığı ve Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlükleri Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği'ne göre yetkilendirilmiştir¹⁰⁴.

Emniyet Teşkilatında bilimsel ve teknik çalışmalar "parmak izi" ile başlamıştır. Batıda parmak izi etüt sahasını aşır, yeni gelişmeye başladığı ve dünyanın her tarafına yayıldığı bir sırada, Türkiye'ye gelen bir Macar mültecisi (Yusuf Cemil Bey, 1910) Türk Polisine ilk tekniği parmak iziyle getirmiştir¹⁰⁵.

Kriminal Polis Laboratuvarı Emniyet Teşkilatının en yüksek meslek derecelerine kadar amir yetiştiren Polis Akademisi (önceki ismiyle Polis Enstitüsü) bünyesine 1938 yılında kurulmuştur¹⁰⁶.

1967'de KPL Polis Enstitüsünden tamamen ayrılmış yine aynı yıl İstanbul'da bir tane KPL kurulmuş, 1971'de İzmir, 1979'da Adana, 1981'de Samsun, 1983'de

¹⁰³ <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0273T.pdf> (10.12.2009).

¹⁰⁴ Cemal Öztürk, Ceza Muhakemesinde İz Bilimi Kriminalistik Gerçeği, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 95.

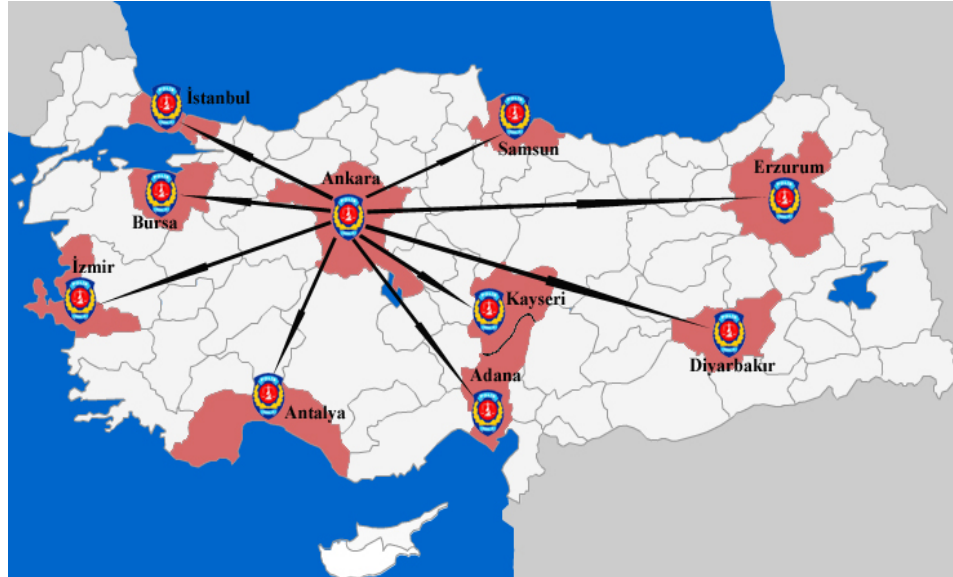
¹⁰⁵ <http://www.egm.gov.tr/daire.kriminal.asp> (14.5.2010).

¹⁰⁶ <http://www.egm.gov.tr/daire.kriminal.asp> (14.5.2010).

Diyarbakır, 1985’de Erzurum, 1998’de Bursa, 2000’de Antalya ve 2003’de de Kayseri KPL kurulmuştur¹⁰⁷.

Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı merkez kuruluşunda; Ekspertiz Hizmetleri Şube Müdürlüğü, İnsan Kaynakları Şube Müdürlüğü, Kriminal Araştırma ve Teknik İncelemeler Eğitim Şube Müdürlüğü, Bomba İmha ve İnceleme Şube Müdürlüğü, Destek Şube Müdürlüğü, Araştırma Geliştirme Şube Müdürlüğü ve Olay Yeri İnceleme ve Kimlik Tespit Müdürlüğü bulunmaktadır¹⁰⁸.

Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı taşra kuruluşlarında ise, Balistik İnceleme Şube Müdürlüğü, Belge İnceleme Şube Müdürlüğü, Kimyasal İnceleme Şube Müdürlüğü, İz İnceleme Şube Müdürlüğü, Ses-Görüntü ve Data İnceleme Şube Müdürlüğü (Yalnızca Ankara KPL Müdürlüğü’nde bulunmaktadır), Biyolojik İnceleme Şube Müdürlüğü (Yalnızca Ankara ve İstanbul KPL Müdürlüğü’nde bulunmaktadır), Araştırma-Geliştirme ve Destek Şube Müdürlüğü ve İnsan Kaynakları Şube Müdürlüğü bulunmaktadır¹⁰⁹. Tez konumuz Belge İnceleme Şube Müdürlüğü’nün görev alanı içerisindedir.

Şekil 57: Kriminal Polis Laboratuvarlarının Bulunduğu İller.

¹⁰⁷ Levent Bayram, Adli Bilimler ve Kriminal Olaylarda Kullanılması, Polis Dergisi Y.6, Sayı 21, Ankara, 2000, ss.76,77.

¹⁰⁸ <http://www.kpl.gov.tr/kplorganizasyon.htm> (22.12.2009).

¹⁰⁹ <http://www.kpl.gov.tr/kplorganizasyon.htm> (22.12.2009).

Şekil 58: Kriminal Polis Laboratuvarlarının Görev Sahalarına Giren İller.

Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığına bağlı Kriminal Polis Laboratuvarlarının görev sahalarına giren iller şunlardır:

Adana Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Adana, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Karaman, Kilis ve Osmaniye.

Ankara Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Aksaray, Ankara, Bartın, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Karabük, Kastamonu, Kırıkkale, Konya, Yozgat ve Zonguldak.

Antalya Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Antalya, Burdur ve Isparta.

Bursa Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Kütahya ve Yalova.

Diyarbakır Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Adıyaman, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa, Tunceli ve Van.

Erzurum Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü görev sahasına giren iller; Ağrı, Ardahan, Artvin, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Iğdır ve Kars.

İstanbul Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Düzce, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya ve Tekirdağ.

İzmir Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla ve Uşak.

Kayseri Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Sivas.

Samsun Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü'nün görev sahasına giren iller; Amasya, Çorum, Giresun, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat ve Trabzon.

Kriminal Polis Laboratuvarı ‘TS EN ISO/IEC 17025:2005 Deney Laboratuvarı’ Akreditasyon konusu ve ‘AB-0160-T’ akreditasyon no ile Biyolojik incelemeler, Balistik incelemeler, Belge incelemeleri, İz İncelemeleri, Kimyasal incelemeler, Ses, görüntü ve data incelemeleri konularında 03.3.2009 tarihinde Türk Akreditasyon Kurumu'na (TÜRKAK) akredite olmuştur¹¹⁰.

c- Jandarma Kriminal Laboratuvarları

Jandarma Kriminal Laboratuvarları RG. Yayın Tarihi 5 Ağustos 1998 ve Sayısı: 23424 olan Jandarma Genel Komutanlığı Kriminal Daire Başkanlığı ve Bölge Kriminal Şube Müdürlükleri Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'ne göre yetkilendirilmiştir.

Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı merkez teşkilatında, idari birimler ile Parmak izi ve Diğer İzler İnceleme Şube Müdürlüğü, Balistik İnceleme Şube Müdürlüğü, El Yazısı ve Doküman İnceleme Şube Müdürlüğü, Narkotik Madde Analiz Şube Müdürlüğü, Kimyasal İnceleme Şube Müdürlüğü, Biyolojik İnceleme Şube Müdürlüğü, Ses ve Görüntü İnceleme Şube Müdürlüğü ve Bilişim Teknolojileri İnceleme Şube Müdürlüğü bulunmaktadır¹¹¹.

Jandarma Kriminal Daire Başkanlığının taşra teşkilatında ise, Parmak izi ve Diğer İzler İnceleme Şube Müdürlüğü, Balistik İnceleme Şube Müdürlüğü, El Yazısı ve Doküman İnceleme Şube Müdürlüğü ve Kimyasal İnceleme (Yalnızca Van Jandarma Laboratuvarında vardır.) Şube Müdürlüğü bulunmaktadır¹¹². Tez konumuz El Yazısı Ve Doküman İnceleme Şube Müdürlüğü'nün görev kapsamına girmektedir.

¹¹⁰ <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0260T.pdf> (15.07.2009).

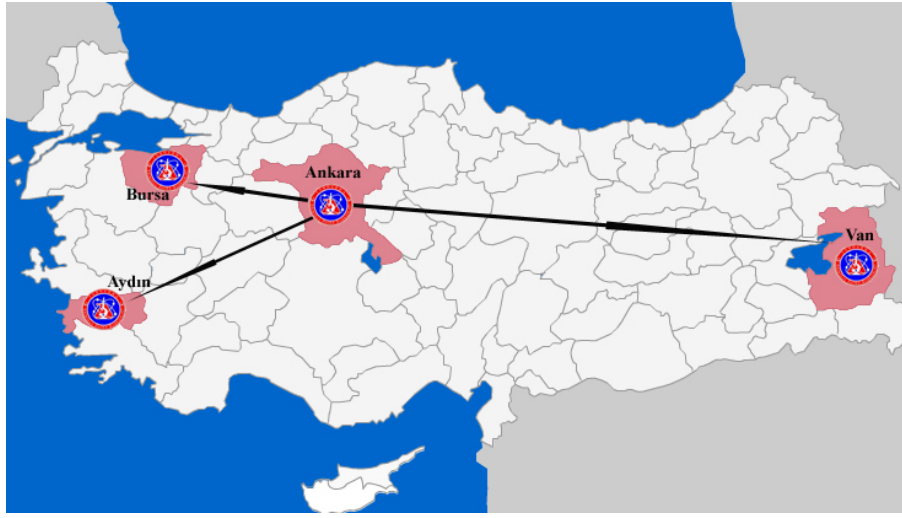
¹¹¹ <http://www.jandarma.tsk.tr/kriminal/turkish%20internet/kriminal.htm> (23.12.2009).

¹¹² <http://www.jandarma.tsk.tr/kriminal/turkish%20internet/kriminal.htm> (23.12.2009).

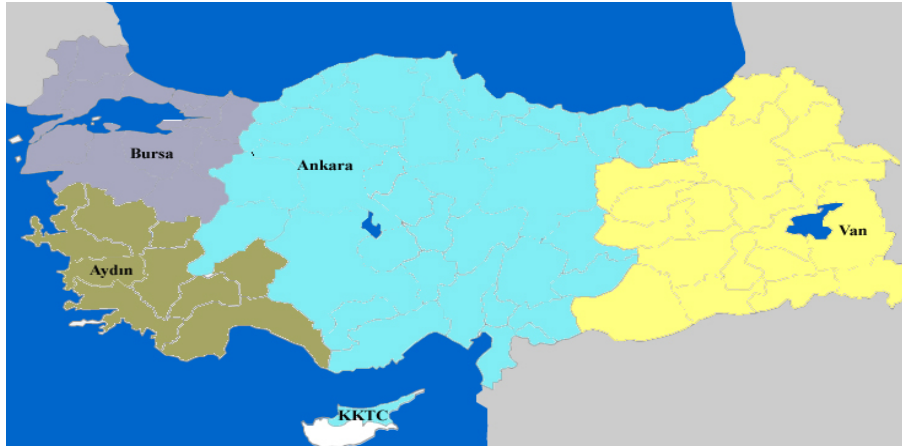

Jandarmanın adli görevlerinin ifası esnasında bilim ve teknolojinin getirdiği tüm imkânların kullanılması, bilimsel teknik ve usullerle suç ve suç delillerinin incelenmesini ve çözümlenmesini sağlayarak jandarmanın adli görevlerindeki etkinliğin artırılması amacıyla 10 Nisan 1993 tarihinde Ankara’da hizmet vermeye başlamıştır.

Kriminal faaliyetlerin yaygınlaştırılması kapsamında; 1994 yılında Van, 1998 yılında Bursa, 2005 yılında ise Aydın Jandarma Bölge Kriminal Laboratuar Amirlikleri teşkil edilerek faaliyetlerine başlamıştır.

Şekil 59: Jandarma Kriminal Laboratuarlarının Bulunduğu İller.

Şekil 60: Jandarma Kriminal Laboratuarlarının Görev Sahalarına Giren İller.

Aydın Jandarma Kriminal Bölge Laboratuar Amirliği'nin görev sahasına giren iller; Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, İzmir, Manisa, Muğla ve Uşak.

Bursa Jandarma Kriminal Bölge Laboratuvar Amirliği'nin görev sahasına giren iller; Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, Kırklareli, Kütahya, İstanbul, İzmit, Sakarya, Tekirdağ, Yalova ve Zonguldak.

Ankara Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı'nın görev sahasına giren iller; Adana, Adıyaman, Afyon, Aksaray, Amasya, Ankara, Bartın, Bolu, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Konya, Malatya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Sinop, Sivas, Trabzon, Tokat ve Yozgat.

Van Jandarma Kriminal Bölge Laboratuvar Amirliği'nin görev sahasına giren iller; Ağrı, Ardahan, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Iğdır, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van.

Jandarma Kriminal Laboratuvarı ‘‘TS EN ISO/IEC 17025:2005 Deney Laboratuvarı’’ Akreditasyon konusu ve ‘‘AB-0165-T’’ akreditasyon no ile Biyolojik incelemeler, Balistik incelemeler, Belge incelemeleri, Parmak izi, Ses ve Görüntü incelemeleri konularında 02.04.2009 tarihinde revizyon edilerek Türk Akreditasyon Kurumu’na (TÜRKAK) akredite olmuştur¹¹³.

d-Diğer Kurumlar ve Bilirkişiler

Bu alanda hizmet veren diğer bir laboratuvar ise, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü bünyesinde 30.03.1983 tarih ve 18003 sayılı resmi gazetede yayınlanmış, Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile kurulan Belge İnceleme Birimidir¹¹⁴.

Ülkemizde, dünyada olduğu gibi adli belge inceleme cihazlarına sahip özel laboratuvarlar yoktur. Ancak bilirkişilik müessesesi vardır.

04.12.2005 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununun 64. maddesi, Adalet Bakanlığı'nın 01.06.2005 gün 25832 sayılı yönetmelik hükümleri gereğince hazırlanan ve çözümü; uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulacak gerçek ve tüzel kişileri (bilirkişi) belirlemek üzere Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet

¹¹³ <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0165T.pdf> (15.07.2009).

¹¹⁴ Arslan, s.28.

Komisyonu Başkanlıklarınca düzenlenecek C bendinde belirtilen uzmanlık dallarına ait bilirkişi listesine hazırlanmaktadır.

Ayrıca, 18.6.1927 tarih ve 1086 numaralı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (Ehli-vukuf) başlıklı üçüncü bölümünün 275. maddesinde "Mahkeme, çözümü özel veya teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir." denmekte olup bu kanun çerçevesinde de bilirkişilik yapılabilmektedir.

Belge incelemeleri konusunda; Adli Tıp Kurumu Adli Belge İncelemeleri Şube Müdürlüklerinde, Kriminal Polis Laboratuvarı Belge İnceleme Şube Müdürlüklerinde, Jandarma Kriminal Laboratuvarları El Yazısı ve Doküman İnceleme Şube Müdürlüklerinde ve İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Belge İnceleme biriminde çalışan uzmanlar, bu bölümlerde çalışmış sertifika almış daha sonra başka bölümlere geçmiş veya emekli olmuş uzmanlar ile üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakülteleri öğretim üyeleri özel bilirkişi olarak görevlendirilebil-mektedir.

El yazısı ve imza incelemeleri konularında inceleme yapacak kişilerin, yetiştirilmeleri ve eğitim şekilleri konusunda ülkemizde standart bir eğitim, ortak bir çalışma yoktur. Kurumlar bazında farklı uygulamalar yapılmaktadır. Hatta geçmişte aynı kurum içerisinde farklı iller bazında bile farklı uygulamalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin, Kriminal Polis Laboratuvarlarında bu süre en az 3 senedir, geçmişte 4, 5 sene veya daha uzun sürelerde uzmanlık sertifikası verildiği görülmüştür. Bu süreç sonunda uygulamalı sınava tabi tutulmakta ve başarılı olmaları durumunda Belge İnceleme Uzmanı ünvanı almaktadırlar¹¹⁵.

Ancak, gerek dünyada gerekse de ülkemizde bazı kişiler 1 saat, 1 hafta, 1 ay, 3 ay gibi çok kısa süreli seminer, eğitim, kurs veya çalışmalar neticesinde değişik sertifikalar alıp, bu konularda bilirkişilikler yapmak istemektedirler. Dolayısıyla yeterli bilgi, tecrübe ve deneyime sahip olmayan bazı kişiler kendilerini Belge İnceleme Uzmanı olarak tanıtmakta ve yanlış sonuçlar verebilmektedir¹¹⁶.

---

¹¹⁵ Selahattin Sertçe, Adli El Yazısı ve İmza İncelemelerinde Karşılaşılan Sorunlar, 7. Anadolu Adli Bilimler Kongresi, Sivas, 2009, (Adli El Yazısı) ss.66-74.

¹¹⁶ Sertçe, (Adli El Yazısı) ss. 66-74.

e-Çözüm Önerisi

Belge incelemeleri konularında inceleme yapacak kişilerin, yetiştirilmeleri ve eğitim şekilleri konusunda ülkemizde standart bir eğitim, ortak bir çalışma yoktur. Kurumlar bazında farklı uygulamalar yapılmaktadır. Hatta geçmişte aynı kurum içerisinde farklı il müdürlükleri bazında bile farklı uygulamalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin, Kriminal Polis Laboratuvarlarında bu süre en az 3 senedir, geçmişte 4, 5 sene veya daha uzun sürelerde uzmanlık sertifikası verildiği görülmüştür. Bu süreç sonunda uygulamalı sınava tabi tutulmakta ve başarılı olmaları durumunda Belge İnceleme Uzmanı ünvanı almaktadırlar.

Ancak, gerek dünyada gerekse de ülkemizde bazı kişiler 1 saat, 1 hafta, 1 ay, 3 ay gibi seminer, eğitim, kurs veya çalışmalar neticesinde değişik sertifikalar alıp, bu konularda bilirkişilikler yapmak istemektedirler. Dolayısıyla yeterli bilgi, tecrübe ve deneyime sahip olmayan bazı kişiler kendilerini Belge İnceleme Uzmanı olarak tanıtmakta ve yanlış sonuçlar verebilmektedir.

Örneğin; Yeterli eğitimden geçmemiş tecrübesiz bir kişi bir el yazısı veya imza incelerken el yazısı içerisinde birkaç harfin şüphelinin el yazısına benzediğini görür veya imzanın genel şekil olarak benzediğini görür ve hemen kararını verir. El yazısı veya imza tutar diye rapor verir.

Fakat tecrübeli olan, belli eğitimlerden geçmiş bir Belge İnceleme Uzmanı hemen karar vermez. Bütün harflere, rakamlara, noktalama işaretlerine, harflerin başlama ve bitim yerlerine, bağlantı şekillerine, imzaların genel şekline, meyil ve işleklik durumuna, detay yapısına, duraklama noktalarına, yazım hatalarına, itiyadi unsurlara, kaligrafik ve karakteristik özelliklere, şekline, boyutuna, istifine, tertibine, süratine, titrekliliğine, düzenine vb... bir çok bulguya dikkat eder. Bütün genel ve detay özellikleri inceledikten sonra karar verir. Olması gereken ve doğru olan da budur.

İKİNCİ BÖLÜM

BELGE İNCELEMESİ KONUSU OLARAK BELGELER VE ADLİ AÇIDAN BELGE İNCELEMELERİ

I. BELGE KAVRAMI

Her yazı belge değildir. Bir yazının belge sayılabilmesi için, belli niteliklerinin olması gereklidir. Türk Ceza Kanunu'nda sahtekarlığın konusunu oluşturan varaka taşınabilen bir şey üzerine yazılıp da bir kimliği olan ve hukuki hüküm ifade eden bir olayı ispata yarayan yazıdır¹¹⁷.

Yargıtay ise, belgeyi şöyle tanımlamıştır “Vesika, hukuki hüküm ifade eden ve bir hakkın doğmasına ve bir vakayı ispata elverişli yazıdır¹¹⁸.”

Vergi Usul Kanunu'ndaki belgeler (Fatura, serbest meslek makbuzu, gider pusulası, taşıma irsaliyesi vb) Türk Ceza Kanunu'ndaki varaka (vesika) olarak kabul edilmektedir. Fakat Vergi Usul Kanunu'ndaki her vesikanın Türk Ceza Kanunu'ndaki varaka olmasına karşılık, Türk Ceza Kanunu'ndaki her varaka Vergi Usul Kanunu'ndaki vesika değildir. Yani Vergi Usul Kanunu'nda yer alan varaka kavramı Türk Ceza Kanunu'ndan daha dar kapsamlıdır. Vesika varakanın alt kümesidir¹¹⁹.

Sahte belge ile kanun koyucunun ifade ettiği gerçekte olmayan, alınması veya verilmesi gerekmeyen bir belgenin olayın faili tarafından yaratılmış olmasıdır. Burada taklit şeklinde bir sahtecilik söz konusudur. Örneğin, gerçekte yapılmayan bir satış için fatura düzenlenmesi, sahte belge düzenlenmesi olarak adlandırılabilir¹²⁰.

Sahte belge ile ilgili VUK 359/b-1 maddesinde yer alan tarif şöyledir: “*Sahte belge, gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde, bunlar varmış gibi düzenlenen belgedir.*”

Yanılıcı belge tanım; Yapılan muameleyi aslından farklı bir şekilde aksettiren vesika yanılıcı bir vesikadır. Örneğin, gerçekte bir mal satışı olduğu halde

¹¹⁷ Nadir Arıca, Vergi Usul Kanunu, Ankara, 1987, s.1266.

¹¹⁸ Yargıtay 6. Daire, 16.10.1979. gün E. 1979/6461. K1979/6599, YKD.C.IV. Ocak 1980.C.1. s.138-139.

¹¹⁹ Hüseyin Civriz, "Sahte Vesika ve Muhteviyatı İtibariyle Yanılıcı Belge Ayırımı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi. Kasım-Aralık 1986. Sayı 11, s.23.

¹²⁰ Ali Kotan, “Vergi İşlemlerinde Sahte veya Yanılıcı Belge Düzenleme ya da Kullanma”, Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, 1986, Sayı11, s.20.

mal miktarı veya fiyatının aslından farklı bir şekilde gösterilmesi hali, faturanın içeriği itibariyle yanıltıcı bir vesika niteliğini almasını sağlar. Bir tanım verilecek olursa, “alınması ya da verilmesi gereken bir belgenin içerik ve biçiminin, gerçek hukuki durumu yansıtmayacak şekilde düzenlenmesidir”¹²¹.

Bir başka tanıma göre ise “yanıltıcı belge, maddeten bozulmamış evrak, içeriğinde doğru olmayan isimler, yer, zaman, olay kaydedilerek gerçekleştirilen belgedir”¹²².

II. GÜVENLİK ÖZELLİĞİ TAŞIYAN BELGELERİN İNCELENMESİ

Günümüz dünyasında teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak uluslararası seyahatler ve ticaret artmakta, para akışı hızlanmaktadır. Nakit para taşımak yetmemekte para yerine geçen kıymetli evrak çeşitleri ve kartlı ödeme sistemleri artmaktadır. Bu ve benzeri imkanların artması insanınluna bir çok kolaylıklar getirmekte, yaşam standardını artırmaktadır.

Ancak, teknoloji iki tarafı keskin bıçak gibidir. Yanlış ellerin elinde olduğu zaman suçlular, teröristler ve kaçakçılar rahatlıkla yurt içinde ve yurt dışında seyahat edebilmekte, eylem yapabilmektedir. Sahte banknot, çek, senet, kredi kartı vb. üretmek suretiyle iyi niyetli insanları kandırabilmekte kişilere ve ülkelere ciddi sıkıntılar verebilmektedirler.

Yüksek derecede uluslararasılaştırma olarak tanımlanan küreselleşmenin¹²³ de etkisi ile uluslararası geçerliliği olan belgeler türemekte buna bağılı olarak da sahtecilik suçlarında artışlar meydana gelmektedir. Bu bağlamda kıymetli belgelerin güvenlik özelliği taşımaları gerektiği ihtiyacı hasıl olmuştur.

A.GÜVENLİK ÖZELLİĞİ TAŞIYAN BELGELER

Devlet, toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları koymak yanında toplusal ve hukuki barışın korunması görevini de üzerine almıştır. Bu görev çerçevesinde devlet, sadece genel ve soyut kurallar koymakla yetinmeyip, bu kuralların uygulanmasını, kurulan dengenin bozulmamasını, hukuk düzeninin devamının sağlanması görevini

¹²¹ Ali Kotan, “Vergi İşlemlerinde Sahte veya Yanıltıcı Belge Düzenleme ya da Kullanma” Mali Sorunlara Çözüm. 1986, Sayı:6, Ankara, s.86.

¹²² Hatice Tuna, “Vergi Hukukunda Yanıltıcı Belge” PETKİM Uygulamalı Mevzuat Dergisi, PETKİM Petrokimya Holding A.Ş. Yayını. Sayı:11 Ekim 1980 s.21.

¹²³ Şahin, ss.175-176

de üstlenmiştir. Yargı görevini üstlenen devletin hukuk kurallarını yürürlüğe koyması yanında, bu kuralın ihlali halinde hak sahiplerinin hakkına kavuşmasını da sağlaması gerekir¹²⁴.

Ekonomik ve toplumsal hakların yaşama geçirilemediği bir toplumda insan haklarına saygılı bir demokrasiden söz edilemez¹²⁵. Devletler vatandaşlarının yaşam standartlarını artırabilmek, uluslararası arenada yaşamlarını sürdürebilmek, mali sistemlerini koruyabilmek ve sürdürülebilir bir güvenliği temin edebilmek için bir takım önlemler almak istemektedirler. Bu amaçla özellikle pasaport, nüfus cüzdanı, vize, sürücü belgesi gibi kimlik yerine geçen kıymetli belgelere, çek, senet, bono ve tahvil gibi para yerine geçen kıymetli belgelere, banknotlara ve banka kartı benzeri manyetik alanlı bazı güvenlik özellikleri yerleştirmektedirler.

B. KİMLİK YERİNE GEÇEN KIYMETLİ BELGELER İLE PARA YERİNE GEÇEN KIYMETLİ BELGELER

1. Genel Olarak;

Para yerine geçen kıymetli belgelerde bulunan güvenlik özelliklerinin tamamı ve daha fazlası kimlik yerine geçen kıymetli belgelerde bulunması nedeniyle, söz konusu belgelerde bulunan güvenlik özellikleri ayrı ayrı ele alınmamış, tek başlık altında incelenmişlerdir.

Kimlik yerine geçen belgeler ile para yerine geçen belgelerde, külli sahtecilik veya kısmi sahteciliğin önlenmesi amacıyla, ülkeler güvenlik özellikleri geliştirmiş olup, birçok ülkenin kullanmış olduğu güvenlik özellikleri gelişmişlik düzeyleri ve mali güçleri ile paralellik göstermektedir.

Güvenlik özellikleri, teknolojinin gelişmesi ile birlikte her geçen gün gelişmekte ve değişikliklere uğramaktadır. Unutulmamalıdır ki, seyahat belgeleri ne kadar çok güvenlik özelliği taşıyorsa, sahtesinin yapılması o kadar zor, tespiti ise o kadar kolay olur.

Güvenlik güçleri suçluları yakalamak ve güvenliği sağlamak için yoğun çaba harcamakta ve bu amaçla operasyonlar yapmaktadır. Nitekim söz konusu

---

¹²⁴ Hakan Pekcantez ve diğerleri, İcra ve İflas Hukuku, 6.Basım, Yetkin Yayınları, 2008, Ankara, s.42

¹²⁵ Şahin, s.177

operasyonlardan birinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü yapmış olduğu basın açıklamasında¹²⁶; (19) şüpheli şahıs ile birlikte 141 adet TC. Pasaportu, 31 adet Yabancı Pasaport olmak üzere toplam 172 adet Pasaport, 80 adet boş ve tanzim edilmiş Nüfus Cüzdanı, 25 adet boş ve tanzim edilmiş Sürücü Belgesi, 15 adet Yabancı Kimlik Kartı ve Sürücü Belgesi, 35 adet değişik kurum ve kuruluşlarına ait mühür, 65 adet değişik kurum ve kuruluşlarına ait kaşe, 190 adet boş tanzim edilmemiş kimlik kartı ile seyahat edenler için “ hudut kapılarından giriş çıkış formu, 35 adet vize pulu, 3 adet Üniversite ön lisans diploması, 8 adet lise diploması, 11 adet Ortaokul diploması, 2 adet kalfalık belgesi, 2 adet ustalık belgesi ile 3 adet tapu senedi, 2 adet silah ruhsatı, 95 adet Yunanistan Damga pulu, 2 adet Seyahat belgesi, 3 adet aydınlar, 375 adet uçak biniş kartları, 11 adet boş uçak bileti, 3 adet ticari taşıt kullanma belgesi, çok sayıda değişik şahıslara ait Nüfus Cüzdanı ve belge fotokopisi, 68 adet boş ikametgah ilmühaberi, 8 adet boş tutuklama müzekkeresi, 1 adet mühür yapma makinesi, 3 adet pres, 3 adet kağıt ve fotoğraf kesmeye yarayan kesme makinesi, 1 adet elektronik daktilo, 2 adet bilgisayar, Bir adet renkli yazıcı ve 2 adet scanner yakalandığını kamuoyuna duyurmuştur.

Söz konusu tek bir operasyonda yakalanan malzemeler bile sahtecilik faktörünün ne kadar geniş bir alana hitap ettiğini göstermektedir.

2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri

Kıymetli belgelerde ülkeden ülkeye değişen bir çok güvenlik özelliği bulunmaktadır bu güvenlik özelliklerinden bazıları şunlardır.

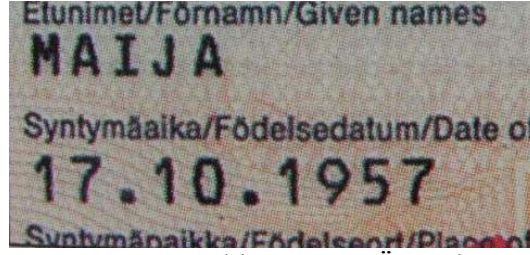
a-Makine Yazıları

Belgelerde farklı tip ve özellikte farklı yazı şekilleri kullanılmaktadır.

Şekil 61: Makine Yazısı Örneği 1.

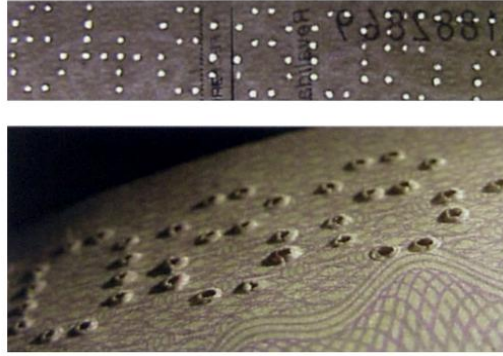
¹²⁶<http://www.iem.gov.tr/iem/?s=78t=10idno=0d=okuaid=372&t=10&idno=220&d=oku&aid=31415>,(15.03.2007).

Şekil 62: Makine Yazısı Örneği 2.

b-Perfore Seri Numarası

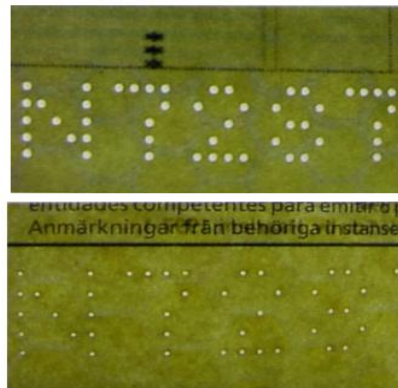
Mekanik yöntemler kullanılarak belgeler üzerinde küçük delikler oluşturulur. Bu deliklerin delinme yönündeki bölümlerinde kabarıklık meydana gelir.

Şekil 63: Perfore Seri Numarası Örneği.

c-Lazer Perfore Seri Numarası

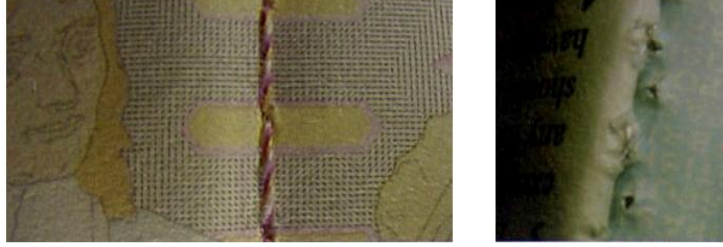
Lazer ışınının yakıcı özelliği kullanılarak, belgeler üzerinde küçük delikler oluşturulur. Bu delikler mekanik yöntemle oluşturulan deliklerden farklı olarak delinme yönündeki bölümlerinde kabarıklık meydana gelmez. Ayrıca, çok sayfalı belgelerde lazer delikleri koni şeklinde oluşturulur ve böylece sayfa numarası arttıkça deliklerin ebadı küçülür.

Şekil 64: Lazer Perfore Seri Numarası Örneği

ç-Dikiş İpliklerinin Yapısı

Sayfa dikiş iplikleri belli bir düzen içerisinde. Belge üzerindeki sayfalar tahrifat amaçlı sökölüp tekrar dikilmek istendiğinde dikiş yerlerinde iz kalır.

Şekil 65: Orta Sayfa Dikiş İpliği Örneği.

d-Destripeft - Laser İle Oluşturulmuş Görüntü-Şekil

Laser yardımıyla belge sathında değişik görüntü ve şekiller oluşturulur.

Şekil 66: Destripeft - Laser İle Oluşturulmuş Görüntü-Şekil Örneği.

e-Detay Hatlar Gizli Yazı / Görüntü

Gizli şekil veya yazı, belge üzerinde bulunan kendinden daha büyük olan bir başka şeklin içerisine intaglio (kabartma) baskı tekniği ile basılır. Basılan bu şekilleri veya yazıları görebilmek için belgeye yatay vaziyette bakmak gerekir, ancak bu şekilde bakıldığında görülebilmesi mümkündür.

Şekil 67: Gizli Yazı / Görüntü Örneği.

f-Embossing

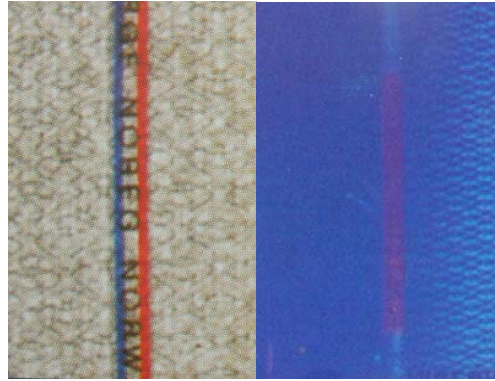
Belgelerde kullanılan güvenlik özelliklerinden bir tanesinde Embossingdir.

Şekil 68: Embossing Örneği.

g-Emniyet Şeridi- Güvenlik Şeridi

Emniyet şeridi, kağıt hamurunun imali aşamasında yerleştirilir. Ekleme işlemi şeridin kağıt içerisine tamamen gömülmesi şeklinde olduğu gibi, pencere şerit olarak adlandırılan bir kısmı gömülü bir kısmı yüzeyde olacak şekilde de olabilmektedir. Kimlik belgeleri haricinde banknotlarda da sıklıkla kullanılmaktadır.

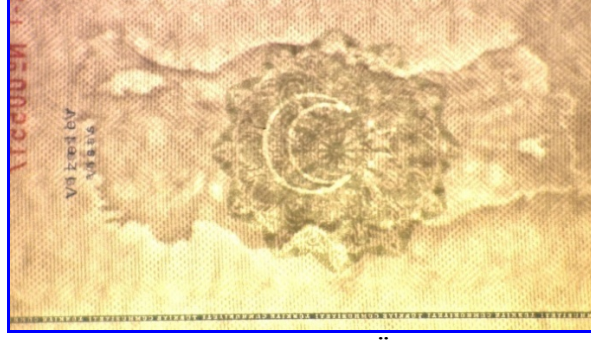

Şekil 69: Emniyet Şeridi Örneği.

ğ- Filigran

Filigran, kağıdın ince ve kalın bölümlerinden oluşur. Kağıdı ışığa doğru tuttuğumuzda, ışığın büyük bir bölümü kağıdın ince kısımlarından geçeceğinden bu bölümler parlak bir görünüm verecek, diğer yandan ışığın kağıdın kalın kısımlarından tam olarak geçememesi nedeniyle bu bölümler koyu bir görünüm verecektir.

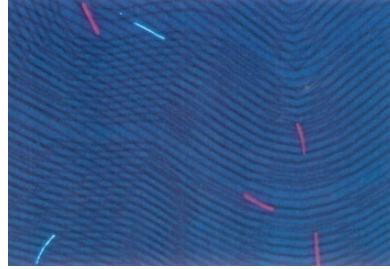

Şekil 70: Filigran Örneği.

h-Fiber

Kağıt katmanı içerisine yerleştirilir. Kimlik belgeleri ile banknotlarda sıklıkla kullanılmakta olup, UV ışığına tepki vermektedir.

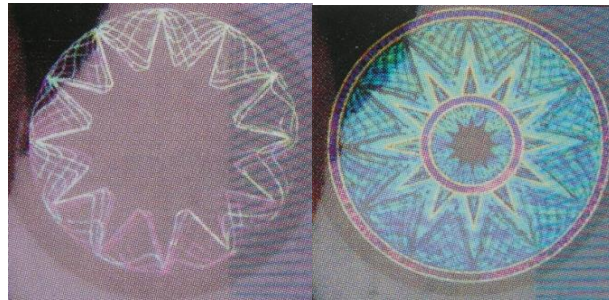
Şekil 71: Ultra Viole Işığına Duyarlı Fiber Örneği

ı-Hologram

Hologram bir objenin üç boyutlu gerçek kaydıdır ve bir dizi çok ince çizgi veya tek merkezli daireler halindedir. Bu kırılma, ışığı bükerek lazer ışığının orijinal kaydın dalga sınırına geri gönderir. Objenin üç boyutlu görüntüsü hologram olarak yapılır.

Hologramlar büyük sabit çok ince terazilenmiş hareketsiz ve titreşimsiz masalarda lazer, mercekler, aynalar ve diğer optiklerle yapılır.

Hologramların pasaport ve paralarda kullanımı oldukça yaygındır. Hologram ışığın vuruş açısı ve bakış açısına göre üç değişik renkte görünür.

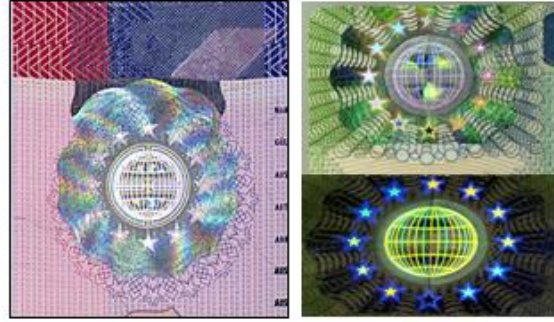

Şekil 72: Hologram Örneği.

i- Kinegram

Kinegram, hologramın daha gelişmiş şeklidir. Ancak kinegram, ışığın vuruş açısı ve bakış açısına göre iki değişik şekilde ve renkte görünür.

Hologramda, açıya göre sadece renklerde değişiklik olurken kinegramda hem renklerde hem de şekilde değişiklik olur.

Şekil 73: Kinegram Örneği.

j-Kinegrafik Lamine

Lamine üzerine yerleştirilmiş olup ışığın vuruş açısı ve bakış açısına göre iki değişik şekilde ve renkte görünür. Lamine kaplama sökülme istendiğinde bu özelliğini kaybeder.

Şekil 74: Kinegrafik Lamine Örneği.

k-Lamine

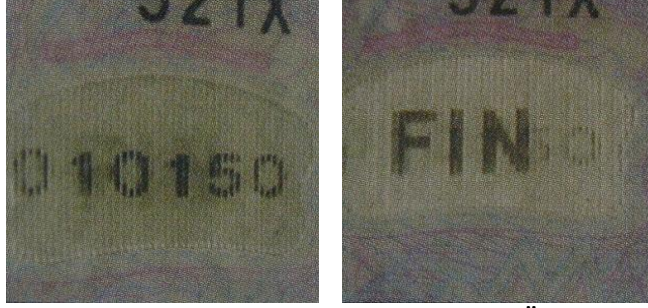
Lamine kaplama üzerine bir desen yerleştirilir, Laminenin belge sathından sökülmesi halinde desenlerde eksilmeler meydana gelir.

Şekil 75: Lamine Örneği.

l- MLI--Çoklu Laser Görüntüsü

Bazı belgelerde laser ile oluşturulmuş tek bir görüntü bulunur iken yeni teknolojiler sayesinde birden fazla görüntü bulunabiliyor.

Şekil 76: MLI-Çoklu Laser Görüntü Örneği.

m- OVI- Optik Değişkenli Mürekkep

Mürekkep ışığın geliş açısına göre renk değiştirir.

Şekil 77: OVI- Optik Değişkenli Mürekkep Örneği.

n- Photocromic Mürekkep

Belge sathında Ultraviöle (UV) ışığına duyarlı mürekkep kullanılmaktadır

Şekil 78: Photocromic Mürekkep Örneği.

o- Relief

Relief baskı yeni nesil belgelerde sıklıkla kullanılmaktadır.

Şekil 79: Relief Görüntü Örneği.

ö- Retro Reflektive Lamine (3M Lamine)

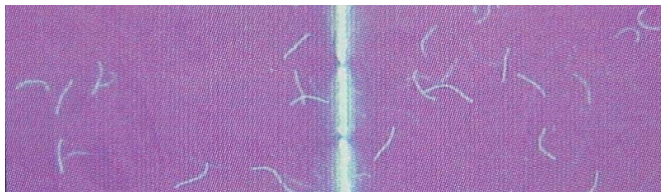
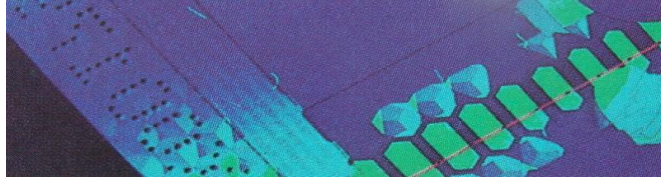
Ülkemizde kullanılmamakta ise de yurtdışında birçok ülke tarafından sıklıkla kullanılmakta olan bir güvenlik unsurudur.

Şekil 80:Retro Reflektive Lamine Örneği.

p- UV (Ultra-Viole) Işığına Duyarlı Desenler

Çıplak gözle görülemeyen şekil ve desenler UV ışık altında çok net bir şekilde görülebilir.

Şekil 81: UV Işığına Duyarlı Desen Örneği

r- Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Soğuk Mühür İzleri

Birçok belgede kullanılmakta olan en eski ve en az maliyetli güvenlik özelliklerinden birisi soğuk mühür izleridir. Bazı soğuk mühürler yuvarlak iken bazı mühürler dikine paralel çizgilerden oluşmaktadır.

Şekil 82:Fotoğraf Üzerine Basılan Soğuk Mühür İzi Örnekleri

s- Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Mürekkepli Mühür İzleri

Birçok belgede kullanılmakta olan en eski ve en az maliyetli güvenlik özelliklerinden bir diğeri ise renkli mühür izleridir.

Şekil 83:Fotoğraf Üzerine Basılan Mürekkepli Mühür İzi Örneği.

ş- Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Basılan Parmak İzleri

Bazı belgelerde fotoğraf üzerine gelecek şekilde parmak izi basılmaktadır. Bu yöntemde az maliyetli ve güvenilebilir yöntemler arasındadır.

Soğuk ve renkli mühür izi yöntemlerinde mühür izlerinin fotoğraf üzerindeki kısımları ile belge üzerindeki kısımları karşılaştırılırken, yani görüntü yönünden bir karşılaştırma yapılırken, bu yöntemde hem görüntü hem de parmak izi aidiyeti yönünden bir inceleme yapılabilir. Dolayısıyla iki yönlü bir güvenlik unsurudur.

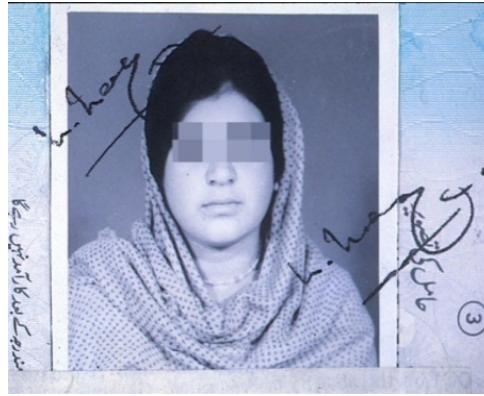

Şekil 84: Fotoğraf Üzerine Basılan Parmak İzi Örneği.

t- Fotoğraf Üzerine Gelecek Şekilde Atılan İmzalar

Bazı belgelerde fotoğraf üzerine gelecek şekilde imza attırılmaktadır. Bu yöntemde en az maliyetli ve güvenilir yöntemler arasındadır.

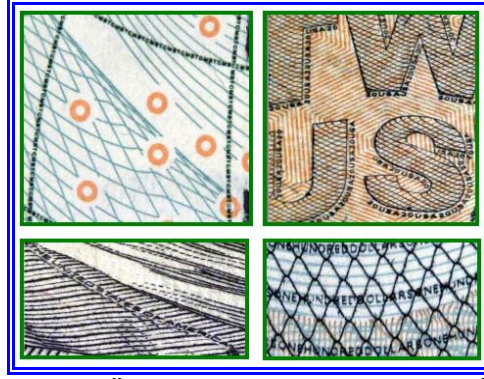
Soğuk ve renkli mühür izi yöntemlerinde mühür izlerinin fotoğraf üzerindeki kısımları ile belge üzerindeki kısımları karşılaştırılırken, yani görüntü yönünden bir karşılaştırma yapılırken, bu yöntemde hem görüntü hem de imza aidiyeti yönünden bir inceleme yapılabilir. Dolayısıyla iki yönlü bir güvenlik unsurudur.

Şekil 85: Fotoğraf Üzerine Atılan İmza Örneği.

u- Mikro Yazı

Bazı belgeler üzerinde çıplak gözle bakıldığında çizgi olarak gözüken ancak mikroskop benzeri optik cihazlar altında bakıldığında okunabilen mikro yazılar vardır. Orijinal bir belgenin fotokopisini çektiğinizde veya normal bir matbaa ortamında bastığınızda bu yazılar kesik çizgiler olarak gözükür. Bu güvenlik özelliği daha çok banknotlarda uygulanmaktadır.

Şekil 86: Belge Üzerine Basılan Mikro Yazı Örnekleri.

3.Kontrollerinde Dikkat Edilecek Hususlar

Bu tür belgelerde en çok karşılaşılan sahtecilik çeşitlerinin başında külliye (tamamen) sahte olarak düzenlenmeleri, gerçek belgeler üzerinde fotoğraf değişikliği veya belge hamiline ait bilgiler üzerinde fiziksel veya kimyasal yöntemler ile değişiklikler yapılması gelmektedir.

T.C. Nüfus Cüzdanları seri numarası seri harf grubu ve sonrasında gelen iki rakamdan oluşmaktadır. “No” kısmında ise altı adet rakamdan oluşmaktadır. Harften sonra gelen rakamlardan birler basamağında olan rakam “Tek” rakam ise yani “1, 3, 5, 7, 9” ise Erkek nüfus cüzdanı, “Çift” ise yani “2, 4, 6, 8, 0” ise Kadın nüfus cüzdanı olarak imal edilmektedir. 2006 yılı içerisinde üretilen Erkek nüfus cüzdanları için “11” rakamı, kadın nüfus cüzdanları için ise “10” rakamı kullanılmaktadır.

Şüpheli bir belgenin sahte olup olmadığını anlamanın en sağlıklı yöntemi, orijinal olduğu bilinen bir belge ile baskı yöntemi ve güvenlik özellikleri yönünden karşılaştırmalı incelemesini yapmaktır.

Bu karşılaştırmada; belge üzerindeki ay yıldız, zemin baskısında yer alan desen, işaret ve şekiller ile matbu yazı ve rakam karakterlerinin baskı tekniği, büyüklük, şekilsel özellikler yönünden ve renk tonu uygunluğu karşılaştırılmalıdır.

Tamamen sahte belgelerde bulunan matbu yazı ve rakamlarda imla hataları ve eksiklikler görülebilir. Baskı tekniğinin farklılığı ve kalitesindeki düşüklük; çizgi ve desenlerdeki eksiklikler, motif kaymaları şeklinde kendini gösterebilir.

Seri numaraları Tipografi baskı tekniği ile oluşturulurken, tamamen sahtelerin seri numaraları başka belgelerden çıkartma veya sıradan baskı makineleri ile

oluşturulmuş olabilir. Bu durumda orijinale göre font farklılıkları ve karakter farklılıkları görülebilir.

Tamamen sahte ofset veya renkli fotokopi yöntemiyle oluşturulan belgelerin, seri numaraları, orijinal numaralara göre daha mat ve soluk olurlar. Bazı durumlarda renkli fotokopi veya bilgisayar yazıcısı yöntemiyle oluşturulan sahtelerde, renksiz beyaz kalması gereken bölümlerde de küçük renkli noktacıklar veya lekeler görülebilir (Örn. Ay yıldız motifinin beyaz renkli yüzeyinde).

a.Belgeler Üzerindeki Mühür İzlerinin Kontrol Edilme Aşamaları;

Orijinal ve sahte belgelerin birbirlerinden ayrılmasını sağlayan en önemli faktörlerden birisi belge üzerlerinde bulunan soğuk ve renkli mühür izleridir.

(1). Belge üzerinde soğuk veya renkli mühür izi olup olmadığı kontrol edilir.

(2). Mühür izi belirsiz ise belgeye yatay olarak ışık gelmesi sağlanarak soğuk mühür izi belirgin hale getirilip mühür kontrol edilir. Bu yöntemde el feneri veya güneş ışığı kullanılabilir.

(3). Mühür izlerinin hem belge ve fotoğraf üzerinde bulunup bulunmadığı ayrı ayrı kontrol edilir.

(4) Hem belge hem de fotoğraf üzerinde mühür izi var ise, bu mühürlerin birbirlerine uyum sağlayıp sağlamadıkları kontrol edilir.

(5). Belge ve fotoğraf ön yüzünde bulunan soğuk mühür izlerinin belge ve fotoğraf arka yüzündeki mühür izlerine uyum sağlayıp sağlamadıkları kontrol edilir. Bu işlemin tespitinde ince uçlu cımbız veya toplu iğne kullanılabilir. Toplu iğne kullanılması belgeye zarar verebileceğinden mecbur kalmadıkça kullanılmaması tavsiye edilir.

b.Belgelerde Fotoğraf Değişikliği Yapılış Şekilleri

Belgeler üzerinde yapılan fotoğraf değişikliği yöntemleri;

1.Belge tanziminde yapıştırılan fotoğraf üzerine sonradan ikinci bir fotoğrafın yapıştırılması,

2.Belge tanziminde fotoğrafsız olarak tanzim edilmiş ise (15 yaşından küçükler için), fotoğraf bölümüne sonradan fotoğraf yapıştırılması,

3. Belge tanziminde yapıştırılan fotoğrafın sökülüp veya kesilerek yerinden alınması ve yerine başka bir fotoğrafın yapıştırılması,

c. Belgelerde Fotoğraf Değişikliğinin Tespiti Açısından Önemli Hususlar;

✓ Belge üzerindeki fotoğrafın bulunduğu bölümün normal fotoğraf kalınlığı dikkate alındığında normalden daha kalın olması.

✓ Belgenin tanziminde yetkili makam tarafından belge hamilinin fotoğrafının sol alt köşesine gelecek şekilde tatbik edilen ve belgenin ön ve arka yüzünde net olarak görülebilen soğuk mühür izi, belge üzerinde yapışık durumda olan fotoğraf üzerinde devamı bulunmuyor ise (tanzim sırasında zayıf ve itinasız basımdan dolayı zaman zaman mühür izleri net çıkmayabilir.) Diğer bir ifade ile fotoğraf üzerindeki mühür izinin, belge üzerine denk gelen parçası birbirini tamamlamıyor ise (zayıf ve itinasız basımlarda fotoğraf ve belge üzerinde aynı netlikte iz çıkmayabilir) detaylı inceleme yapılması gerekmektedir.

✓

ön yüz

arka yüz

Şekil 87: Soğuk Mühür İzinin Ön ve Arka Yüz Görüntüleri

✓ Fotoğraf üzerindeki mühür izi görüntüsü, belgenin arka yüzündeki iz düşümünde bulunan mühür izi ile üzerindeki harf ve karakterlerin yapısı, ebadı, yönü ve pozisyonu itibariyle çakışmıyor ise, belgenin aynı yüzeyinde birden fazla mühür izi görüntüsü bulunuyor ise, fotoğraflı belgede soğuk mühür izi hiç bulunmuyor ise, görülen soğuk mühür izi içeriğinin net ve okunaklı olmasına karşın, özellikle Nüfus Müdürlüğü'nün adını belirten ibarenin (Örn. Çankaya, Keçiören, Merkez, Kadıköy...)

yazılı olmaması veya mühür muhteviyatındaki okunabilen bölümlerde imla ve harf hataları vb. mevcut ise detaylı inceleme yapılması gerekmektedir.

✓ Belge yüzeyi veya üzerinde kaplı olan laminenin (PVC kaplama maddesi) eski ve yıpranmış görünümüne karşın, fotoğrafın yeni ve yıpranmamış olması.

✓ Belge üzerinde belge hamiline ait fotoğrafın kenar kısımlarındaki belge yüzeyinde kesik izlerinin veya sökülmeden kaynaklanan belge yüzeyindeki kâğıt liflerinde eksilme ve deformasyonların mevcut olması.

✓ Belge üzerinde belge hamiline ait fotoğraftaki şahsın, doğum tarihine göre çok yaşlı veya genç olması.

✓ Belgenin üst üste birkaç kez lamine ile kaplanmış olması.

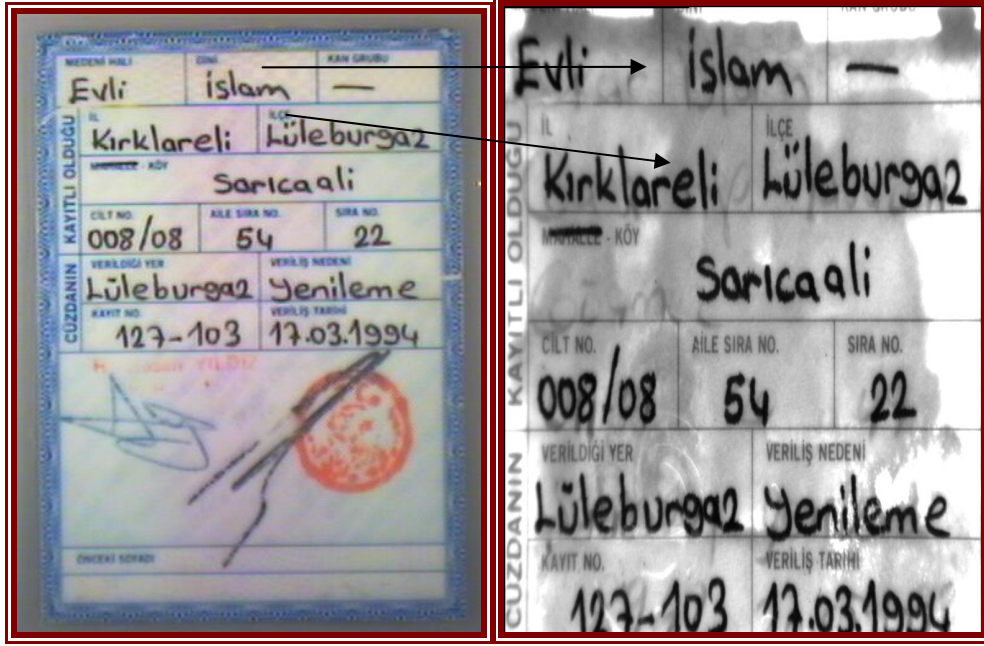
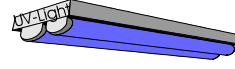
✓ Belge üzerinde kaplı bulunan laminenin kenar kısımlarında, açılma - sökülme emarelerinin bulunması.

d.Belge Üzerindeki Bilgiler Yönünden Önemli Hususlar :

1. Belgenin tanzim tarihi ile belge seri numaraları arasında çelişkiler (Örn: 2003 yılında tanzim edildiği belirtilen bir Nüfus Cüzdanı seri Numarasının “A10 veya A11” olması),

2. Belgenin ön ve arka yüzündeki bilgi hanelerinde bulunan yazı ve rakamlar üzerinde, genel olarak ilave, sürşarj, fiziksel ve kimyasal silinti – kazıntı suretiyle tahrifat yapılmış olması (Örn, özellikle doğum tarihinin son iki hanesi “1950”, fotoğraf değişikliklerinde yaş farklılığının ortadan kaldırılması amacıyla zaman zaman doğum tarihinde de tahrifat yapılmaktadır).

3. Belgenin ön ve arka yüzü üzerindeki sonradan doldurulan kayıt bilgilerin, mürekkep rengi, yazı biçimi ve kaligrafisi itibariyle farklı olması yazı ve rakamlarda, yetkili makamca yazılmayacak intibai verecek derecede çirkinlik ve düzensizliğin, yazım hatalarının gözlenmesi ve bu bölgelerdeki bilgiler üzerinde kirli sarıdan kahverengiye kadar olan tonlarda lokal lekelerin bulunması (evvelce mevcut bilgilerin kimyasal metotla silinmiş olması şüphesi) veya belge yüzeyinde fiziksel silinti ve kazıntı emarelerinin bulunması,

Normal Işık

Ultra Viole Işığı

Şekil 88: Üzerinde Kimyasal Tahrifat Yapılmış Nüfus Cüzdanı Görüntüsü.

4. Belgenin ön ve arka yüzünde yapılan kimyasal silintilerde tanzim eden makama ait arka yüzde bulunan kırmızı renkli mühür, imza ve isim kaşesi genelde silme dışı bırakılsa da, diğer bölümlerde yapılan silintiden kaynaklanan ve bu bölümlerde de kısmi olarak görülebilen eksiklik bulunması veya bu belge yüzeyi ile diğer bölüm yüzeyleri arasında renk tonu farklılığı görülmesi,

5. Belgenin arka yüzünde bulunan yetkili makama ait kırmızı renkli mühür, imza ve isim kaşesinin bulunmaması,

6. Belge üzerinde basılı bulunan ve içeriği okunabilen soğuk mühür ve arka yüzde basılı bulunan kırmızı renkli mühür izinin içeriğindeki Nüfus Müdürlüğünün ilçe adının, kendi aralarında veya "Verildiği Yer" bölümünde yazılı olan Nüfus Müdürlüğü ismi ile farklı olması, (Örn: Verildiği yer Kadirli, mühür Kadıköy)

Şekil 89: Belgeyi Düzenleyen Makam Bilgilerinin Kontrolü

e.Genel Öneriler.

Belge kontrollerinde, kalın ve sert lamineli belgeler daha dikkatli incelenmelidir. Belgelerdeki doğum tarihi hanelerine dikkat edilmelidir. Gece veya yetersiz ışık alan ortamda yapılacak kontrollerde, ışık kaynağı kullanılmalıdır. Mor ışık (UV- UltraViolet) kaynağı ile kağıt kalitesi ve diğer UV güvenlik özelliklerini karşılaştırabilirsiniz, karanlık bir ortamda, çıplak gözle görülemeyen bazı kimyasal silinti lekelerini görebilme imkanı bulunabilmektedir. Nüfus cüzdanındaki bilgilerde oluşan şüphe durumunda, ikinci bir tanıtıcı belge (Sürücü belgesi, pasaport vb.) ile bilgileri karşılaştırırız. Biriminizde ve dış ortamlarda yapacağınız incelemelerde UV ışık ve normal ışık kaynakları ve mümkün olması halinde bir büyüteç bulundurunuz.

4. Tahrifatlı Belgelerden Örnekler

1-İngiltere Devletine ait pasaportta pasaport sahibinin kimlik bilgileri ve fotoğrafını içeren orijinal sayfa üzerine, sahte fotoğraf ve kimlik bilgilerini içeren sahte bir sayfa yapıştırılmış.

Şekil 90: Fotoğraf ve Kimlik Bilgileri Değişikliği Yapılmış İngiliz Pasaportu Örneği.

2-Fransa Devletine ait pasaportun ilk tanzimi esnasında fotoğraf yuvasına yapıştırılan fotoğraf, lamine kanarlarından kesilerek alınmış, yerine sahte soğuk mühür izi görüntüsü içeren, sahte fotoğraf yapıştırılmış ve yapılan tahrifatı gizlemek amacıyla ikinci bir lamine kaplama ile kaplanmış pasaport sayfası.

Şekil 91: Fotoğraf Değişikliği Yapılmış Fransız Pasaportu Örneği.

3- Türkiye Cumhuriyeti Pasaportunun pasaport sahibinin fotoğraf ve kimlik bilgilerinin içeren sayfada, pasaport hamilinin fotoğrafı üzerine sahte fotoğraf yapıştırılmış ve yapılan tahrifatı kamufle etmek amacıyla belge sathı lamine kaplama ile kaplanmış durumdadır.

Şekil 92: Fotoğraf değişikliği Yapılmış Türkiye Cumhuriyeti Pasaportu Örneği1

4-Türkiye Cumhuriyeti pasaportunun pasaport sahibinin fotoğraf ve kimlik bilgilerini içeren sayfada, pasaport hamilinin fotoğrafı üzerine sahte fotoğraf yapıştırılmış ve yapılan tahrifatı kamufle etmek amacıyla belge sathı üzerinde soğuk mühür izi bulunmayan ikinci bir lamine kaplama ile kaplanmış durumdadır.

Şekil 93: Fotoğraf Değişikliği Yapılmış Türkiye Cumhuriyeti Pasaportu Örneği2

5-Pasaport sahibinin fotoğrafı ve kimlik bilgilerini içeren sayfanın UltraViolet ışığı altındaki görüntüsü, kimlik bilgileri kimyasal yöntemlerle silinmiş ve yerine sahte kimlik bilgileri yazılmış.

Şekil 94: Üzerinde Kimyasal Silinti Yapılmış Pasaport Örneği.

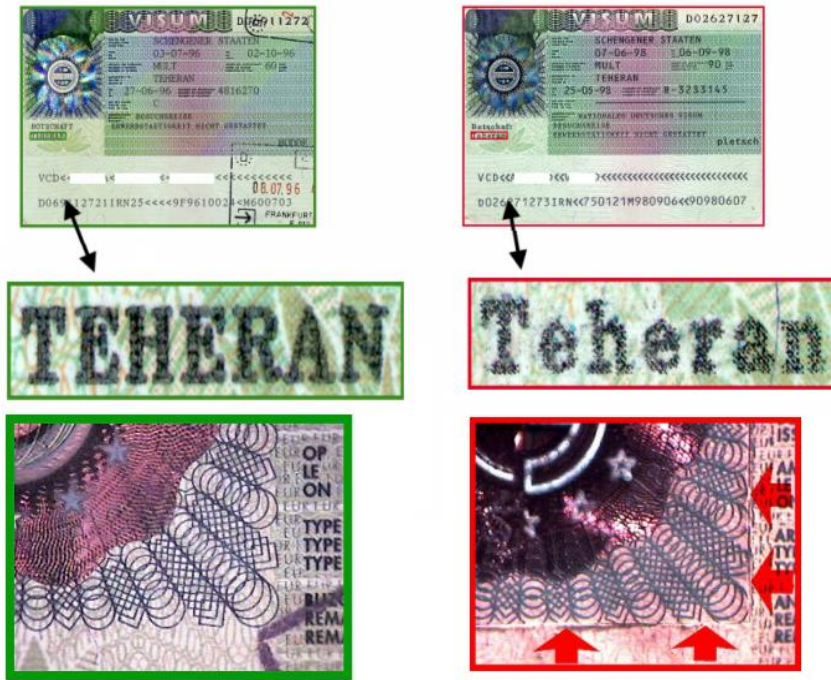

6- Almanya Cumhuriyeti Devletine ait (Shengen) vize pulunda vize sahibinin ismi fiziksel yöntemlerle silinmiş ve yerine tahrifen farklı bir isim yazılmış.

Şekil 95: Üzerinde Fiziksel Silinti Yapılmış Vize Pulu örneği.

7-Orijinal ve sahte vize pulu görüntüleri karşılaştırması. Sol tarafta orijinal vize pulu sağ tarafta ise sahte vize pulu bulunmaktadır.

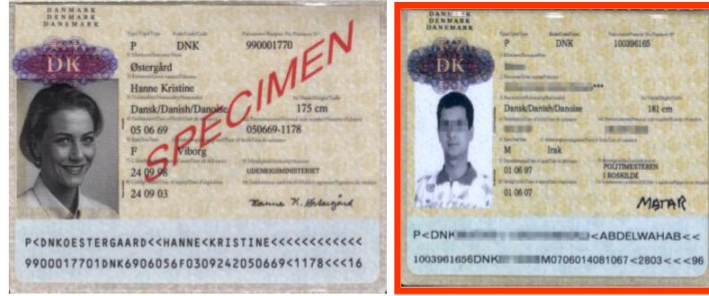
Orijinal Sahte
Şekil 96: Orijinal Ve Sahte Vize Pulu Görüntüleri.

8- Sahte vize pulunda orijinal hologram oluşturma şekli. Orijinal vize pulundaki hologram kesilerek, sahte olarak oluşturulmuş vizenin hologram kısmına yapıştırılmak suretiyle sahte vize puluna orijinal vize pulu görüntüsü verilmeye çalışılmış.

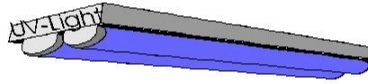
Şekil 97: Sahte Vize Puluna Orijinal Hologram Yapıştırılmış.

9- Danimarka Devletine ait orijinal kimlik kartı ile sahte olarak yapılmış kimlik kartının normal ışık ve ultra viole ışığı altındaki görüntüleri;

ORJİNAL

SAHTE

Şekil 98: Orijinal ve Sahte Danimarka Pasaportlarının Karşılaştırılması.

10- Belge sathına tanzim esnasında yapıştırılan fotoğraf sökülerek alınmış, yerine yapıştırılacak olan sahte fotoğrafın arka yüzüne tükenmez kalemle sahte soğuk mühür izi görüntüsü oluşturulmuş.

Şekil 99: Orijinal ve Tükenmez Kalemle Oluşturulmuş Sahte Soğuk Mühür İzi Görüntüleri.

11. Orijinal renkli mühür izi görüntüsü ve mürekkepli kalemle oluşturulmuş sahte renkli mühür izi görüntüleri. Soldaki fotoğrafta belge sathında fotoğraf değişikliği yapılmış olup, sonradan yapıştırılan fotoğraf üzerine tükenmez kalemle sahte renkli mühür izi görüntüsü bulunmaktadır. Sağdaki fotoğrafta ise fotoğraf üzerine gelecek şekilde basılmış orijinal renkli mühür izi görüntüsü bulunmaktadır.

Tahrifatlı

Normal

Şekil 100: Orijinal Ve Sahte Renkli Mühür izi Örnekleri.

12- T.C. İstanbul Atatürk Hava Hudut Kapısı'na 1998 yılında kullanılmakta olan "ÇIKIŞ 15" numaralı orijinal renkli mühür izi görüntüsü ile aynı ibareleri taşıyan sahte mühür izi görüntüsü.

Sahte

Orijinal

Şekil 101: Orijinal ve Sahte Çıkış Mühür İzi Örnekleri.

13- Bilgi haneleri fiziksel yöntemlerle silinerek, yerlerine tahrifen sahte bilgiler yazılan belge görüntüleri.

Şekil 102: Fiziksel Silinti Yapılmış Belge Görüntüleri.

14- Orijinal ve sahte uluslararası sürücü belgelerinin karşılaştırılmaları

Orijinal

Sahte

Şekil 103: Orijinal ve Sahte Uluslararası Sürücü Belgesi Görüntüleri.

15. Nüfus cüzdanının UltraViole ışık altındaki görüntüsü.

Nüfus Cüzdanı seri ve sıra numaraları siyah mürekkep ile basılmış olup, ultraviyole (UV) ışık altında renk değiştirerek sarı ve yeşil karışımı bir renk almaktadır. Ayrıca nüfus cüzdanının sol alt köşesinde yukarıya doğru uzun kenara paralel karışık desen içerisinde çıplak gözle görülmeyen, ancak ultraviyole ışık altında sarı renkte görülebilen “TÜRKİYE CUMHURİYETİ” yazısı bulunmaktadır.

Normal ışık

UV Işığı

Şekil 104: Nüfus Cüzdanının Normal Işık ve UV Işık Altındaki Görüntüleri.

16. Nüfus Cüzdanı üzerinde sahte soğuk mühür izi görüntüsü.

Sahte olarak temin edilmiş bir nüfus cüzdanına orijinal belge görüntüsü vermek amacıyla sahte soğuk mühür izi basılmış.

Şekil 105: Nüfus Cüzdanı Üzerine Basılmış Sahte Mühür İzi Görüntüsü.

17. Orijinal ve külli sahte nüfus cüzdanı genel görüntüleri.

Nüfus cüzdanları genel görünüm yönünden incelendiklerinde belge üzerindeki yazı, rakam, şekil ve desenler yönünden aralarında benzerlikler olduğu görülüyor.

Belgelere belli bir mesafeden bakıldığı zaman detay hatlar görülemez, dolayısıyla sahte bir belge orijinal gibi işlem görebilir.

Sahte

Orijinal

Şekil 106: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanı Görüntüleri

18. Orijinal ve külli sahte nüfus cüzdanlarının detay görüntüleri.

Nüfus cüzdanlarının doküman inceleme cihazlarında büyütülerek yapılan detaylı incelemelerinde baskı kalitesi yönünden aralarındaki fark çok net olarak gözüküyor.

Sahte

Orijinal

Şekil 107: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanlarının Detay Görüntüleri 1

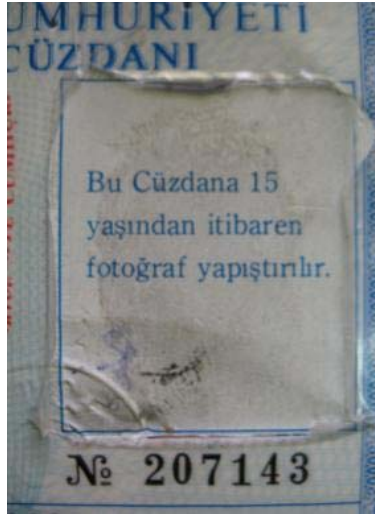
Orijinal

Sahte

Şekil 108: Orijinal ve Külli Sahte Nüfus Cüzdanlarının Detay Görüntüleri 2

19. Fotoğrafi kesilerek alınmış nüfus cüzdanı.

Nüfus cüzdanı üzerindeki lamine kaplama fotoğraf kenarlarından kesilmek suretiyle tanzim esnasında yapıştırılan fotoğraf sökülmüş durumdadır. Fotoğraf hanesine farklı bir kişinin fotoğrafı yapıştırılmak suretiyle nüfus cüzdanı kullanılabilir.

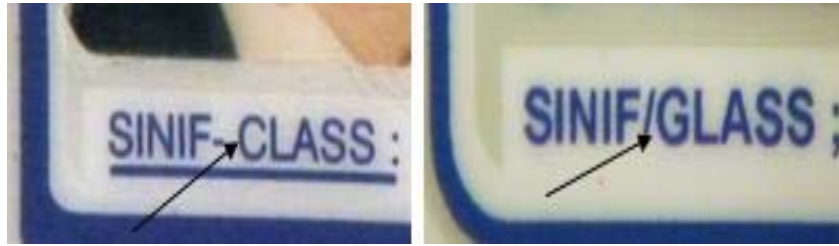
Şekil 109: Fotoğrafi Kesilerek Alınmış Nüfus Cüzdanı

20. Orijinal ve Sahte Sürücü Belgesi Görüntüleri

Orijinal olan üstteki ve soldaki görüntüler ile sahte olan alttaki ve sağdaki görüntüler karşılaştırıldığında, sahte olan görüntüde yazım hataları ile baskı kalitesi farklılıkları göze çarpmaktadır.

Şekil 110: Orijinal ve Sahte Sürücü Belgesi Görüntüleri 1.

Şekil 111: Orijinal ve Sahte Sürücü Belgesi Görüntüleri 2

21- Sürücü Belgesi üzerinde sahte soğuk mühür izi görüntüsü.

Sağ tarafta sahte mühür izi kalıbı, sol tarafta ise bu kalıpla mühürlenmiş sahte sürücü belgesi bulunmaktadır.

Şekil 112: Sürücü Belgesi Üzerindeki Sahte Mühür İzi Görüntüsü

Sahte olarak temin edilmiş bir nüfus cüzdanına orijinal belge görüntüsü vermek amacıyla sahte soğuk mühür izi basılmış.

C. BANKNOT İNCELEMELERİ

1. Genel Olarak

Banknot sahteciliği paranın hayatımıza girmesiyle beraber ortaya çıkmış bir suç türü olarak toplumu tehdit etmektedir. Diğer sahtecilik çeşitlerinden farklı olarak daha fazla teknik kabiliyetleri bulunan ve daha fazla gelişmiş araç gereç ve yatırım gerektiren bir suçtur.

Tedavülde Olan Banknotlar

Tedavülde olan E-9 serisi banknotlarımız; 200 TL., 100 TL., 50 TL., 20 TL., 10 TL., ve 5 TL. olup, tedavüle çıkış tarihleri 1 Ocak 2009'dur.

✓ İkiyüz (200) Türk Lirası

Şekil 113: İkiyüz (200) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

İkiyüz Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1934 yılında Çankaya Köşkü'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen mavi ay-yıldız motifi ve turuncu renkli sekizgen şekil" bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Yunus Emre**'nin bir portresi yer almaktadır. Kaynaklarda; 1238 – 1320 yılları arasında yaşadığı belirtilen Yunus Emre, Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olan mutasavvıf bir Türk halk şairidir. Arka yüz tasarımında ayrıca "Yunus Emre'nin anıt mezarı, dizelerinde yer verdiği gül motifi, barışı ve kardeşliği simgeleyen güvercin motifi ile felsefesini en iyi vurgulayan 'Sevelim, Sevilelim' dizesine" yer verilmiştir¹²⁷.

¹²⁷ <http://www.tcmb.gov.tr/tilkampanya/images/paralar/2001.html>.

✓ Yüz (100) Türk Lirası

Şekil 114: Yüz (100) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

Yüz Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1934 yılında Çankaya Köşkü'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen mor ay-yıldız motifi, içerisinde müzik notası figürü bulunan pembe renkli daire motifi” bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Itri** adıyla da bilinen **Buhurizade Mustafa Efendi**'nin bir portresi yer almaktadır. Kaynaklarda; 1640 – 1712 yılları arasında yaşadığı belirtilen Itri, Klasik Türk Müziği'nin kurucusudur. Itri portresinin yanı sıra arka yüzde “notalar, kudüm ve ud gibi enstrümanlar” ile Itri'nin Mevlevi kişiliğine uygun olarak “ney üfleyen Mevlevi dervişi” figürünün oluşturduğu bir kompozisyon yer almaktadır.¹²⁸

✓ Elli (50) Türk Lirası

Şekil 115: Elli (50) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

¹²⁸ <http://www.tcmb.gov.tr/tilkampanya/images/paralar/1001.html>

Elli Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1931 yılında Gazi Çiftliği'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen pembe ay-yıldız motifi, hokka ve tüy kalem figürü” bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Fatma Aliye**'nin bir portresi yer almaktadır. 1862 – 1936 yılları arasında yaşamış olan Fatma Aliye, Türk edebiyatının ilk kadın romancılarından biri ve ilk kadın felsefecidir. 1934 yılında “Topuz” soyadını almıştır. Arka yüzün tasarımında ayrıca, Fatma Aliye'nin edebiyatçı kişiliğini vurgulamak üzere “hokka, tüy kalem, kağıt ve kitap” gibi figürler ile kadın zerafetini simgeleyen “çiçek” motiflerine yer verilmiştir¹²⁹.

✓ Yirmi (20) Türk Lirası

Şekil 116: Yirmi (20) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

Yirmi Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1931 yılında Gazi Çiftliği'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen açık kahverengi ay-yıldız motifi ve mimarlık ile ilgili sarı-beyaz geometrik bir şekil bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Mimar Kemaleddin**'in portresi yer almaktadır. 1870 – 1927 yılları arasında yaşamış olan Mimar Kemaleddin, imza attığı mimari eserler ve eserlerindeki tarz ile ulusal mimarlık akımının öncülerinden biri olarak kabul edilir. Yine arka yüzde, Mimar Kemaleddin'in eserlerinden biri olan “Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası”nın çizgisel bir çalışması ile “kemer, dairesel motif ve mimarının üç boyutlu yapısını simgelemek üzere küp, küre, silindir” gibi formlar tasarım bütünlüğü içinde kullanılmıştır¹³⁰.

¹²⁹ <http://www.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/501.html>.

¹³⁰ <http://www.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/201.html>.

✓ On (10) Türk Lirası

Şekil 117: On (10) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

On Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1927 yılında Ethem Tem tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen mor ay-yıldız motifi, ikili sayı sistemini ifade eden rakamlar, içinde abaküsten bir kesit bulunan yedigen şekil ve abaküs motifi” bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Ordinaryüs Prof. Dr. Cahit Arf**'ın portresi yer almaktadır. 1910 – 1997 yılları arasında yaşamış ve Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli matematikçilerden biri olan Cahit Arf, kendi adıyla bilinen birçok teoremi ile dünya çapında tanınmıştır. Cahit Arf'ın “Arf Değişmezi”nden alınan bir kesitin yanı sıra “aritmetik diziler, abaküs, sayılar ve bilgisayar teknolojisinin temeli olan sayısal sistemi belirten ikili (Binary) sayı sistemini ifade eden rakamlar” gibi matematik ile ilgili motifler On Türk Lirası'nın arka yüzünde yer alan diğer unsurlardır¹³¹.

✓ Beş (5) Türk Lirası

Şekil 118: Beş (5) TL. Değerli Banknot Görüntüsü

¹³¹ <http://www.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/101.html>.

Beş Türk Lirası'nın ön yüzünde Atatürk'ün, 1927 yılında Ethem Tem tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi ile portreyi çevreleyen kırmızı ay-yıldız motifi ve stilize edilmiş atom motifi" bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise **Ordinaryüs Prof. Dr. Aydın Sayılı**'nın portresi yer almaktadır. 1913 – 1993 yılları arasında yaşamış olan Aydın Sayılı, Harvard Üniversitesi'nde ve bilindiği kadarıyla dünyada bilim tarihi alanında verilen ilk doktora derecesinin sahibidir. Arka yüzde ayrıca "güneş sistemi, atomun yapısı, DNA ve ilk çağ mağara resimleri" gibi motifler bir kompozisyon içinde kullanılmıştır¹³².

2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri

Türk Lirası banknotlarındaki güvenlik özellikleri dört farklı gruba ayrılmaktadır.

*Halka yönelik güvenlik özellikleri; ilk on özelliği içermektedir, herhangi bir cihaza ihtiyaç yoktur.

*Profesyonellere yönelik güvenlik özellikleri; Son iki özelliği içermektedir. Cihaza ihtiyaç vardır. En sondaki UV özelliği 5 farklı unsuru içermektedir.

*Makinelere yönelik güvenlik özellikleri

*Merkez Bankasına münhasır güvenlik özellikleri

Merkez Bankasının politikası gereği makinelere yönelik güvenlik özellikleri ile Merkez Bankasına münhasır güvenlik özelliklerine değinilmeyecektir.

Güvenlik özellikleri tüm kupürlerde aynı yerde bulunmaktadır. Böylece, bir kupürdeki özellikler öğrenilince tüm kupürlerdeki temel özellikler öğrenilmiş olacaktır. Güvenlik özellikleri, banknotların ön ve arka yüzüne dengeli bir şekilde dağıtılmıştır.

a. Holografik Şerit Folyo

Banknot tasarımıyla uyumlu çeşitli motiflerden oluşur. Banknota farklı açılardan bakıldığında bu motifler renkli ve parlak yansımalar verir. Dikdörtgen şekil içindeki "TL" harfleri "kupür değeri"ne dönüşür.

---

¹³² <http://www.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/51.html>.

Şekil 119: Hologrofik Şerit Folyo

b. Emniyet Şeridi

Kağıda gömülü olarak yer alır. Üzerinde "200" sayısı ile "TL" harfleri bulunur. Banknot ışığa tutulduğunda her iki yüzden de kesintisiz bir hat şeklinde görülür.

Şekil 120: Emniyet Şeridinin Uzaktan Görüntüsü

Şekil 121: Emniyet Şeridinin Yakından görüntüsü

c. Gizli Görüntü

Banknota yatay konumda ve göz hizasında bakıldığında, Atatürk portresinin sağ alt köşesindeki yedigen şeklin içinde "Kupür değeri" ni gösteren sayı görülür.

Şekil 122: Gizli Görüntü.

ç. Filigran

Banknotları ön yüzünde bulunan Atatürk portresinin küçüğü ile kupür değerini gösteren "200" sayısından oluşur. Banknot ışığa tutulduğunda her iki yüzden de görülür.

Şekil 123: Filigran Görüntüsü

d. Bütünleşik Görüntü

Banknot ışığa tutulduğunda, sol üst kenarda yer alan şekiller arka yüzdeki şekillerle birleşerek kupür değerini oluşturur. Buna bütünleşik görüntü denir. Solda ön yüzden görüntü, ortadan arka yüzden görüntü, sağda ise bütünleşik görüntü yer almaktadır.

Şekil 124: Bütünleşik Görüntü

e. Kabartma Baskı

Banknotdaki Atatürk portresinin ve üstte yer alan “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası” ibaresinin yanı sıra, orta bölümde, kupür değerini gösteren sayılar ve yazılarda kabartma baskı bulunmaktadır.

Kabartma baskının en belirgin olduğu diğer yerler ise, sol alt ve sağ üst köşelerde yer alan ve kupür değerini gösteren sayılardır

Şekil 125: Kabartma Baskı

f. Renk Değiştiren Şerit

Banknotların arka yüzünde, üzerinde kupür değerini gösteren “sayı” ve “TL” harfleri bulunan Renk Değiştiren Şerit, banknot hareket ettirildikçe yarı şeffaf sarı renkli yansıma vermektedir.

Şekil 126: Renk Değiştiren Şerit

g. Görme Engellilere Yönelik Özellik

Banknotların ön yüzünde, filigranın sol üst kenarında Braille alfabesinden yararlanılarak hazırlanmış, parmakla dokunulduğunda hissedilebilen noktalar bulunmaktadır. Noktaların sayısına ve yerleşim şekline göre kupür değerleri kolaylıkla anlaşılabilir.

Şekil 127: Görme Engellilere Yönelik Özellik

h. Boyut Farkı

Tüm banknotlarımızın uzun kenarında 6 mm, kısa kenarında ise ikili grup olarak 4 mm fark oluşturulmuştur.

Her banknotun kupür değeriyle orantılı olarak uzun olması, görme engellilerin paraları tanımalarını kolaylaştıracak bir özelliktir.

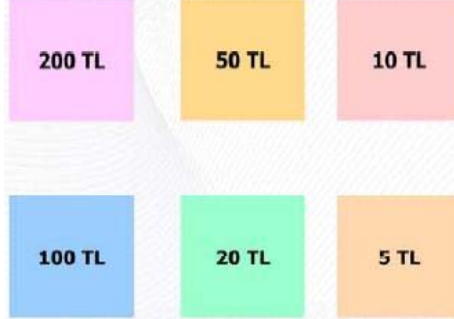
200 TL	72x160 mm
100 TL	72x154 mm
50 TL	68x148 mm
20 TL	68x142 mm
10 TL	64x136 mm
5 TL	64x130 mm

Şekil 128: Banknotlarda Boyut Farkları

1. Renklendirilmiş Banknot Kağıdı

Her kupürün hakim renginin açık bir tonu kağıt rengi olarak uygulanmıştır. Banknot kağıdının kendisi renkli kağıt özelliğine sahiptir.

Şekil 129: Renklendirilmiş Banknot Kağıdı

i. Mikro Yazı

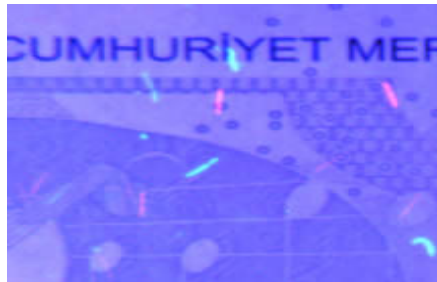
Banknotların ön yüzünde ay-yıldız motifin içindeki kupür değerini gösteren “sayılar” ve “TL” harfleri mikro yazılardır. Bu yazılar büyüteç yardımıyla rahatlıkla görülebilirler.

Şekil 130: Mikro Yazı Görüntüleri

j. Ultraviyole (UV) Özellikler

Banknot kağıdı UV ışık altında parlama yapmaz. Banknot kağıdında bulunan ve normalde görülmeyen kılcal lifler UV ışık altında mavi ve kırmızı renkte parlama verir.

Şekil 131: Ultraviyole (UV) Işık altında kılcal lifler

Emniyet şeridi UV ışık altında 5 ve 10 TL’de mavi, 20 ve 50 TL’de kırmızı, 100 ve 200 TL’de ise sarı renkte parlama vermektedir.

Şekil 132: Ultraviyole (UV) Işık altında Emniyet Şeridi

Ön yüzde Atatürk portresi alanında, kupür değerini gösteren “sayı” ve “TL” harfleri belirerek UV ışık altında kırmızı renkte parlama vermektedir.

Şekil 133: Ultraviyole (UV) Işık altında Atatürk Portresi

UV ışık altında arka yüzde, kırmızı renkteki seri ve sıra numarası “canlı ve parlak kırmızı” yansıma vermekte, siyah renkli seri ve sıra numarası ise “sarımsı-yeşil” renge dönüşmektedir.

Şekil 134: Ultraviyole (UV) Işık altında Seri Numaralar

k. Madeni paralar

Madeni paralar banknotlar kadar değerli olmadığından ve maliyeti değeri ile karşılaştırıldığında fazla maliyetli olduğundan sahtesi çok fazla yapılmamaktadır. Ancak, günlük alışverişlerde çok fazla kontrol edilmediği için sürümü çok kolay olduğundan sahtesi yapılabilmektedir.

Şekil 135: Madeni Paranın Arka Yüz Görüntüsü

Tüm madeni paraların arka yüzünde, paranın ortasında, bir daire içinde Atatürk'ün aynı tip rölyefi kullanılmıştır. Atatürk rölyefinin çevresinde ise “Türkiye Cumhuriyeti” yazısı yer almaktadır.

Her madeni paranın ön yüzünde de standart bazı tasarım özellikleri bulunmaktadır.

Şekil 136: Madeni Paraların Ön Yüz Görüntüleri

Ön yüzlerde;

- 1 Kuruşta “Kardelen Çiçeği” motifi,
- 5 Kuruşta, “Hayat Ağacı” motifi,
- 10 Kuruşta Rumi motif,
- 25 Kuruşta Kufi yazı ile geçme desen,
- 50 Kuruşta “Boğaziçi Köprüsü” motifi,
- 1 Türk Lirası'nın ön yüzünde ise, halka içine yerleştirilmiş bitki formulu

bordür ile orta daire içinde Rumi motif bulunmaktadır

3. Kontrollerde Dikkat Edilecek Hususlar

a. Sahte Banknotların İmal Yöntemleri

Sahte para imalinde üç farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlar;

- Matbaa Makineleri ile baskı yolu ile çoğaltma
- Renkli Fotokopi Makineleri ile çoğaltma
- Temin edilen orijinal paraların üzerlerindeki değerlerin kimyevi maddeler ile silinip üzerine daha değerli banknotun renkli fotokopi ile basılma yöntemi.

Teknolojideki gelişmelere paralel olarak gerek matbaa makineleri gerekse fotokopi makineleri çözünürlüğü yüksek orijinale yakın ve sahteliği zor anlaşılan banknotlar imal etmektedir.¹³³

b.Sahte Banknotların Piyasaya Sürülme Yöntemleri

Sahte banknotları piyasaya sürme yöntemlerinden bazıları şunlardır¹³⁴;

- ✓ Büfe, bakkal ve marketlerden alınan sigara, içki, çerez vs. karşılığında yüksek değerdeki sahte banknot kupürleri verilerek para üstünün gerçek olarak alınması.
- ✓ Araçlara alınan akaryakıt karşılığı benzin istasyonlarına verilmesi
- ✓ Sinema ve tiyatro gişelerine verilmesi
- ✓ Milli Piyango bayilerine verilmesi
- ✓ Canlı hayvan ticareti yapan kişilere ve seyyar satıcılara verilmesi
- ✓ Taksi sürücülerine verilmesi
- ✓ Tanınmayan şahıslarla yapılan alış/ veriş sırasında verilmesi,
- ✓ Gazino ve eğlence yerlerinde hesap ve bahşiş olarak verilmesi
- ✓ Toplu ödemelerde para destelerinin arasına az sayıda sahte para konularak verilmesi.

¹³³ http://mali.iem.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38

¹³⁴ http://mali.iem.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38

c. Sahte Banknotla Karşılaştığında Yapılması Gerekenler

- ✓ Ceza Kanunumuza göre gerçek zanlı ile aldığı paranın sahteliğini fark eden kişiler 3 gün içinde emniyet makamlarına bildirdikleri takdirde kendileri hakkında her hangi bir soruşturma yapılmamaktadır. Bu nedenle;
- ✓ Öncelikle paralarımızda bir güvenlik özelliğini kontrol etmekle yetinmeyiniz. Gerçekliğini tespit etmek için her zaman birden fazla güvenlik unsurunu kontrol ediniz.
- ✓ “Bak, dokun ve incele” prensibini uygulayın ve eğer mümkünse hakiki başka bir banknot ile karşılaştırın¹³⁵.
- ✓ Sahte parayı aldığımız kişiye kesinlikle iade etmeyiniz.
- ✓ Şahsın eşkaline ilişkin bilgileri mümkün ise kimlik bilgilerini ve hatta varsa otosunun plakasını ve diğer özelliklerini tespit ediniz.
- ✓ Şahsı mümkün mertebe oyalayınız.
- ✓ Bu arada en kısa sürede 155 Polis İmdat veya başka bir kanaldan polise bilgi veriniz.
- ✓ Sahte parayı görevlileri teslim ediniz.
- ✓ Yapacağınız ihbarın aranan bir kişi veya şebekenin veya büyük bir olayın faillerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabileceğini unutmayınız.
- ✓ İşyerinizde kapalı devre kamera sistem var ise kayıtları muhafaza edin ve gelen görevliye verin.
- ✓ Suç toplumsal dayanışma ile yok olur, bu nedenle suç ve suçlulara karşı dayanışma içerisinde olalım¹³⁶.

---

¹³⁵ Sertce, Mus, ss. 376, 377.

¹³⁶ http://mali.iem.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38.

D. MANYETİK KARTLARIN İNCELENMESİ

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak para akış sistemleri de hız kazanmıştır. Nakit para akışının zor olması, çalınma ve kaybolma gibi riskleri taşıması, bazı durumlarda ise mümkün olmaması nedeniyle, kartlı ödeme sistemlerine geçilmiştir. Ancak bu kartlı ödeme sistemleri para akış hızını artırmış olması ve yaşamımızı kolaylaştırmış olmasına karşın ciddi riskler taşımaktadır.

Dünyada 1980'lerden sonra ve 1990 yıllarından sonra hızla yayılan kredi kartlarının ticaret alanında kullanılması ile birlikte bu alanda suç sayısının hızla arttığı görülmektedir.

1. Genel Olarak

Visa, MasterCard, American Express, Diners Club gibi uluslararası kart kuruluşları tarafından yetkilendirilen banka ve finansal kuruluşlar bütün dünyada geçerli kart çıkarabilirler. Yetkilendirilen banka ve kuruluş, çıkarttığı kart üzerinde uluslararası kart kuruluşlarının logolarını bulundurmak ve işletim esaslarını kabul etmek zorundadır. Uluslararası kart kuruluşları, üyelik anlaşması imzaladıkları banka ve finansal kuruluşlara lisans verirler, sistemin çalışma esas ve kurallarını belirlerler.

Bu bağlamda kartlı ödeme sistemi içinde geçen ürün, cihaz ve işlem tanımları şöyle yapılabilir;

a. Banka Kartı

Bankadaki bir vadesiz hesaba şifre aracılığı ile ulaşılarak Otomatik Vezne Makinaları (ATM) ve Satış Noktası Terminallerinden (POS) mal ve hizmet alma, para çekme ve sunulan diğer bankacılık hizmetlerini yerine getirmek amacıyla müşterilere verilen karttır.

b. Kredi Kartı

Bankalar ve kart çıkartmaya yetkili kuruluşların müşterilerine belirli limitler dahilinde açtıkları krediler ile nakit kullanmaksızın mal ve hizmet alımı ve nakit kredi çekme imkanı sağlamak için verdikleri ödeme aracıdır.

c. Kart Hamili

Banka ve kart çıkartmaya yetkili kuruluş ile yaptıkları sözleşme dahilinde tarafına kart verilen kişidir.

d. Imprinter

İşyerinin kredi kartı kabul ederken kullandığı mekanik cihazdır. İşyeri, bu cihazı kullanarak kredi kartının ön yüzündeki kabartma bilgileri satış belgesi üzerine geçirir, satış tutarı ve işlem tarihi yazıldıktan sonra kart hamiline imzalanır.

e. POS Cihazı

İşyerlerinin kredi kartı kabul ederken kullandığı elektronik cihazdır. Kartın arka yüzündeki manyetik şerit bilgileri elektronik olarak okunarak, Birleşik Uyarı Listesi kontrolü ve provizyon işlemi on-line olarak yapılır. İşlem sonunda cihazdan çıkan belge kart hamili tarafından imzalanır .

f. Birleşik Uyarı Listesi (BUL Kitapçığı)

Banka ve kart çıkartan kuruluşların kullanımını engellemek istedikleri kayıp, çalıntı Visa ve Mastercard kredi kart numaralarını içeren, BKM A.Ş. tarafından periyodik olarak ayda iki kere basılarak, işyerlerine işlem anında kullanılan kartların kontrolü için gönderilen bültendir. İşyerinde POS cihazı olması halinde kontrol elektronik olarak yapılır.

g. Satış Belgesi

Kart ile yapılan mal ve hizmet alımlarında işyeri tarafından düzenlenen, kart hamilinin yaptığı harcamanın bedelini, tarihini, kart bilgilerini ve provizyon kodunu gösteren belgedir, Kart hamili tarafından işyerinde imzalanır.

h. Üye İşyeri

Banka ve finansal kuruluşlarla yaptıkları sözleşme çerçevesinde mal ve hizmet satımı için kart kabul etmeye yetkili kılınan işyerleridir. Banka, sözleşme uyarınca işyerine kart kabul etmesi için boş satış belgesi, imprinter ve/veya POS cihazı verir,

1. Provizyon (Otomasyon)

Bankanın işyerine işlem tutarını ödemeyi garanti edebilmesi için kartın limitinin müsait olup olmadığı, kartın kayıp-çalıntı kaydının bulunup bulunmadığının tesbiti doğrultusunda telefon ve/veya elektronik olarak yapılan işlemdir. Imprinter ile yapılan işlemlerde, işyeri limiti üstünde kalan veya şüphelenilen durumlarda işyeri, bankanın kredi kartları provizyon servisini arayıp kart numarasını vererek işlem için onay talep eder. POS ve ATM cihazlarında ise kartın cihazdan geçirilmesi ile provizyon online olarak alınır.

i. Şifre:

Banka ve kredi kartlarında kart hamilinin hesabına ulaşmasını sağlayan nümerik değerlerdir. Kişiyeye özeldir. Kartın gerçek kart hamili tarafından kullanılıp kullanılmadığını belirler.

j. Otomatik Vezne Makineleri (ATM Cihazları)

Kart hamillerinin banka ve kredi kartlarını kullanarak mevduat ve kredi kartı hesaplarına haftada 7 gün, günde 24 saat şifre aracılığı ile ulaşarak, sunulan bankacılık hizmetlerini kullanmalarını sağlayan elektronik cihazlardır.

2. Taşımakta Oldukları Güvenlik Özellikleri

Kredi kartlarına ilk çıktığı günden bu yana güvenlik olarak birtakım özellikler kazandırılmıştır. Zamanla yeni özellikler kazandırılmasına rağmen bunların yeterli olmadığı her geçen gün bir yenisine rastlanan sahtekarlık çeşitleri ile görülmektedir. Dolayısıyla bu suçla mücadelede ilgili kurumlara da büyük görevler düşmektedir.

a. Mastercard'ın Güvenlik Özellikleri:

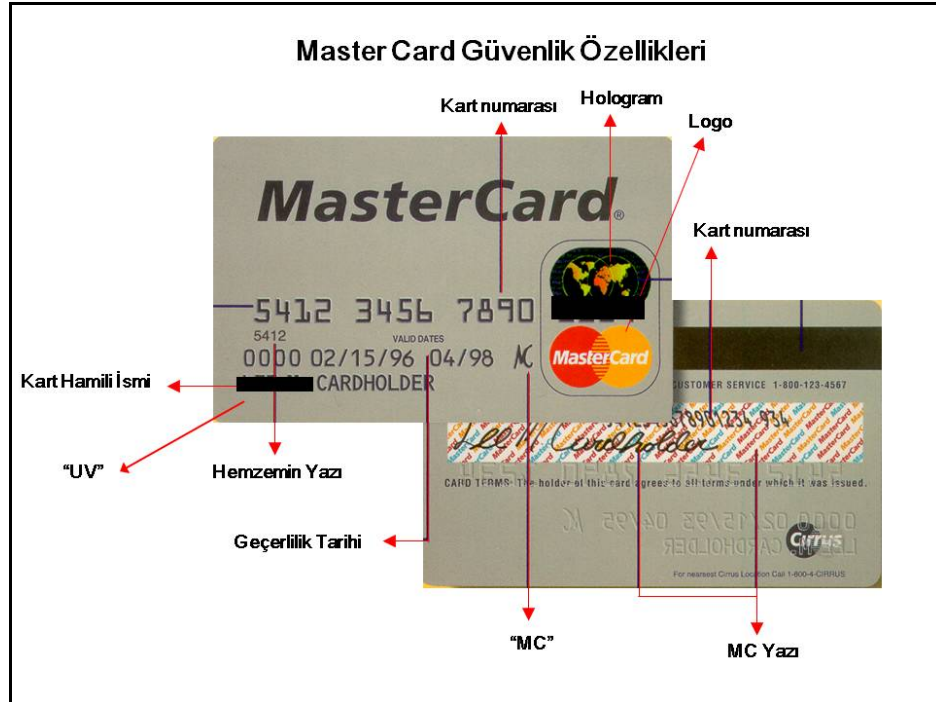
Master kartın güvenlik özellikleri şunlardır¹³⁷:

✓ Mastercard kredi kartlarının ön yüzünde hologram mevcuttur. Hologram üzerinde kıtalar görünen üç boyutlu bir dünya logosundan oluşur ve kart oynatılınca hareket ediyor görünümü verir.

---

¹³⁷ Sertçe, Muş, ss.388,389

- ✓ Bu kartlar 16 haneli ve hepsi de 5 ile başlamaktadır.
- ✓ Kartın arka yüzünde bulunan imza paneli üzerindeki kart numarası tüm kartlarda mevcut olup, bazı kartlarda buna ek olarak 3 haneli güvenlik kodu da mevcuttur. Ayrıca, 45 derecelik açıyla farklı renklerde yazılmış MasterCard ibareleri bulunur.
- ✓ Kart numarasının altında emboss (kabartma olarak) edilmiş 4 haneli banka numarası bulunur. Bu yazılan yazı ve rakamlar boyut olarak birbirinin aynı olmalıdır. Ayrıca harf aralarındaki mesafe de aynıdır.
- ✓ Yine imza panelinin üzerinde 16 basamaklı kart seri numarası ters italik yazı tipinde yazılmış olarak bulunur.
- ✓ Geçerlilik tarihi kartın son kullanma tarihini ifade eder.
- ✓ UV ışık kaynağı altında bakıldığında kart ön yüzünde M C ibareleri görülür.
- ✓ (MC) harflerinden oluşan özel karakter, herhangi bir kabartma makinesinde bulunmadığı için sahteciliği önlemede önemli bir unsurdur.
- ✓ MasterCard'ı tanıtan, taklit edilmesi o kadar zor olmayan özel nitelikteki şekil veya karakterlerdir.

Şekil 137: Mastercard Güvenlik Özellikleri

b. Visa'nın Güvenlik Özellikleri:

VİSA kartın güvenlik özellikleri şunlardır¹³⁸:

- ✓ Visa kredi kartlarının ön yüzünde hologram mevcuttur. Hologram üzerinde üç boyutlu bir uçan güvercin logosu oluşur ve kart oynatılınca güvercin uçuyor görünümü verir.
- ✓ Bu kartlarda 13- 16 haneli kart numaraları mevcut olup her kart 4 ile başlamaktadır.
- ✓ Kartın arka yüzünde bulunan imza paneli üzerindeki kart numarası tüm kartlarda mevcut olup, silinti- kazıntı yapıldığında zarar görecektir 45 derecelik açıyla yazılmış "VISA" ibareleri bulunur.
- ✓ Kart numarasının altında emboss (kabartma olarak) edilmiş 4 haneli banka numarası bulunur. Bu yazılan yazı ve rakamlar boyut olarak birbirinin aynı olmalıdır.
- ✓ Microbordür (mikro yazı) vardır.
- ✓ Geçerlilik tarihi kartın son kullanma tarihini ifade eder.
- ✓ UV ışık kaynağı altında bakıldığında kart ön yüzünde güvercin görüntüsü vardır.
- ✓ (V) harflerinden oluşan özel karakter, herhangi bir kabartma makinasında bulunmadığı için sahteciliği önlemede önemli bir unsurdur. Bu işarete uçan V'de denilmektedir.
- ✓ Visa'yı tanıtan, taklit edilmesi o kadar zor olmayan özel nitelikteki şekil veya karakterlerdir.

---

¹³⁸ Sertçe, Muş, ss.389, 390.

Şekil 138: VISA Kart Güvenlik Özellikleri

3- Kontrollerde Dikkat Edilecek Hususlar

Kartlı ödeme sistemlerinde öncelikle sahtecilik ve dolandırıcılık olaylarının tanımlanmasını yapacak olursak;

a. Kayıp / Çalıntı Kart Kullanımı

Kart hamilinin kartını kaybetmesi veya çaldırması halinde kartın kötü niyetli kişiler tarafından kullanılmasıdır. İşyerlerinin kart kabul ederken kayıp / çalıntı kart kullanımının önlenmesi için kimlik, imza ve BUL kontrolü gibi bazı güvenlik kontrollerini yapması gerekmektedir. Bazı hallerde kayıp / çalıntı kartları menfaat karşılığı kabul eden işyerleri veya işyerlerinde çalışan kişilerle karşılaşılmaktadır. Kendi kartına kayıp çalıntı bildiriminde bulduktan sonra kötü niyetli olarak kartı kullanan kart hamilleri de bulunmaktadır.

b. Ele Geçmeyen Kartlar

Kart hamilinin müracaatı sonucu banka tarafından çıkartılan kartlar posta, özel kargo şirketleri ve banka şubesi aracılığıyla kart hamillerine ulaştırılmaktadır. Kartın kart hamiline ulaşması esnasında bazen postada çalınabilmekte, kaybolmakta

veya sahte kimlik belgeleri ile kart hamilinin adına bankadan alınabilmektedir. Kartı ele geçiren kişi arkasını imzalamak suretiyle işyerlerinde kullanabilmekte, şifresini de elde ettiyse ATM'den nakit avans çekebilmektedir.

c. Sahte Müracaat

Banka veya kart çıkartan kuruluşlar kredi kartı vermek için müracaat esnasında çeşitli belgeler talep ederler. Kötü niyetli kişilerin sahte kimlik ve diğer belgelerle yaptıkları müracaatlar kontrol sırasında fark edilmeyip kabul edilerek kredi kartı verilebilir. Bu kartı alan şahıs hem nakit avans çekmek hem de alışveriş yapmak suretiyle yüksek meblağlarda harcamalarda bulunarak bankayı dolandırır.

d. Boş Plastik (White Plastic)

Boş plastik plakalar üzerine kabartma olarak basılan gerçek kredi kartı numaralarının, işyerlerinde imprinter cihazı ile satış belgesi üzerine aktarılarak bankadan tahsil edilmesi ile oluşan bir suç türüdür. Bu yolla işlenen suçlar işyerinin bilgisi dahilinde olmaktadır ve genellikle işyeri bu türden suçların işlenmesi amacıyla açılmıştır.

e. Değiştirilmiş Kart

Kredi kartları üzerindeki kabartma numaraların kesilerek değiştirilmesi veya ütülenerak yerine yenisinin basılmasıyla yapılan kartlardır. Bu türden değiştirilmiş kartlar imprinter cihazıyla işlem yapan işyerlerinde kullanılır. İşyeri, bilgisi dahilinde değiştirilmiş kartları kabul edebileceği gibi, fark edilemeyecek şekilde değiştirilmiş kartlar da iyi niyetli işyerleri tarafından bilmeden kabul edilebilmektedir.

f. Sahte Kartlar

Sahte kart kavramı genel olarak gerçeğine benzer şekilde sahte olarak üretilmiş kart kavramını açıklamak için kullanılır. Üretiliş itibariyle çeşitli şekillerde sahte kartlar vardır.

- Kartın üzerinde yazılı olan banka ismi gerçek bir bankaya, hiç olmayan bir bankaya veya bir bankanın isminden esinlenerek tanzim edilmiş olabilir. Kredi kartı numarası ise kartın üzerinde yazılı bulunan bankaya ait olabileceği gibi başka bir bankaya da ait olabilir.

- Sahte yollardan çeşitli şekillerde üretilmiş kartın arkasında bulunan manyetik şerit, "encoder" denilen bir cihaz (manyetik şerit kodlayıcı) ile kodlanarak içine elektronik yollardan kart bilgileri yazılabilmektedir. Imprinter cihazları kartların ön yüzünü, POS cihazlarında elektronik olarak kartın arka tarafındaki manyetik şeridi okumaktadır. Sahte kartlar önceleri sadece imprinter cihazında kullanılabilen manyetik şeritleri boş olan kartlarken son yıllarda manyetik şeritleri kodlanmış sahte kartların da ülkemizde kullanıldığı görülmektedir.

g. Manyetik Şerit Sahteciliği

Gerçek kartın manyetik şeridi silinerek manyetik şerit kodlayıcısı ile (encoder) başka kart hamillerine ait bilgilerin tekrar kodlanmasıyla yapılan sahtecilik türüdür. Bazı kötü niyetli kişiler, kendi kartlarının manyetik şeridini değiştirdikleri gibi, kayıp / çalıntı kartların manyetik şeritlerini de başka kart hamillerine ait bilgilerle kodlayarak POS cihazlarında elektronik olarak yapılan işlemlerde kullanabilmektedirler.

h. Kart Kopyalama (Skimming)

Kartların arka yüzünde bulunan manyetik şerit bilgilerinin encoder cihazı aracılığı ile kopyalanması ve yine aynı cihaz aracılığı ile başka kartların manyetik şeritlerine bu elde edilen bilgilerin kopyalanması olayıdır. Plastik kart sahteciliği fiillerinin şu an görülen şekliyle en tehlikelisi olup her gün artan boyutlarda kartlı ödeme sisteminin güvenliğini zedeleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır .

ı. Posta Ve Telefon İle Yapılan Mal Siparişi Dolandırıcılığı

(Mail Order / Telephone Order) Kredi kartı numarası kullanılarak posta ve telefon ile yapılan siparişlerde kart hamili fiziksel olarak satıcı firmanın karşısında bulunmamaktadır. Mal gönderimini yapacak satıcı firmanın yaptığı kontrollerde zayıf kaldığı durumlarda başkasına ait geçerli bir kart numarası ile önceden ayarlanmış bir adrese mal gönderilerek dolandırıcılık gerçekleştirilebilir.

i. ATM Dolandırıcılıkları

Dolandırıcının, kart sahibinin ATM cihazı ile işlem yaparken şifresini görmesi ve daha sonra kartı değiştirme, çalma veya ATM'nin kart giriş haznesine

önceden çeşitli cisimler yerleştirerek kartı ele geçirmesi ve kullanması ile gerçekleştirilen dolandırıcılık türleridir.

j. Sahte ATM Cihazları:

Sahte ATM cihazları kullanılarak geçerli banka ve/veya kredi kartlarının dolandırıcılar tarafından ele geçirildiği veya kart bilgilerinin kopyalanarak sahte kartlarda kullanılması gibi olaylarla da karşılaşmaktadır.

4. Banka Kartları Dolandırıcılıklarına Karşı Neler Yapılabilir.

1-Kredi Kartınız kaybolduğu ve çalındığında, vakit geçirmeden kredi kartını aldığınız bankayı arayarak iptal ettiriniz.

2-Kredi Kartınızı alışveriş yaptıktan sonra alışveriş yerinde unutmayınız.

3-Alışveriş yaptıktan sonra müşteri nüshalarını saklayınız ve aylık ekstralarınızla karşılaştırınız.

4-Kredi Kartı şifrenizi kimseye söylemeyiniz.

5-İnternet aracılığı ile yapılacak alışverişlerinizde, alışveriş yapacağınız sitenin güvenli olduğundan emin olunuz.

6-Kredi Kartı ile alışveriş yaptığınızda kredi kartınızın POS makinesi dışında başka bir makineden geçirilmemesine dikkat ediniz.

7-Kredi Kartı dolandırıcılığı olaylarına en çok turistik bölgelerde rastlandığından, kredi kartınızı bu bölgelerde kullanırken daha dikkatli olunuz.

8-Kredi Kartınıza ait aylık ekstralarınızın geleceği adresin güvenilir olduğundan emin olunuz.

9-Yeni kredi kartınız belirtilen zamana kadar elinize ulaşmamış ise mutlaka bankayı arayarak kartınızın durumunu sorunuz.

5. Gizli Kamera Yerleştirilmiş ATM Makinesi

Banka kartını kopyalamak ve şifre öğrenmek amacıyla sahteciler tarafından kamera yerleştirilmiş ATM Makinesi görüntüleri;

1- Sizce bu ATM makinesi alıştığımız şekilde normal mi ?

Şekil 139: ATM Makinesi Görüntüsü.

2- Ortada eklenmiş bir aparat mevcut mu ?

Evet aynı renkte ve etikette bir makine eklenmiş. Bu araç kredi kartınızı okuyor ve bilgilerini kopyalıyor... Sizin kartınızın aynısının yapılmasını sağlıyor.

Şekil 140: ATM Makinesinde Sahte Kart Yuvası Görüntüsü.

3- Monitör ve Broşür kutusu.. görünürde yanlış olan bir şey yok.

Şekil 141: ATM Makinesi Yanında Broşür Kutusu Görüntüsü

4- Bekleyin ..... İşte gerçek broşür kutusu...

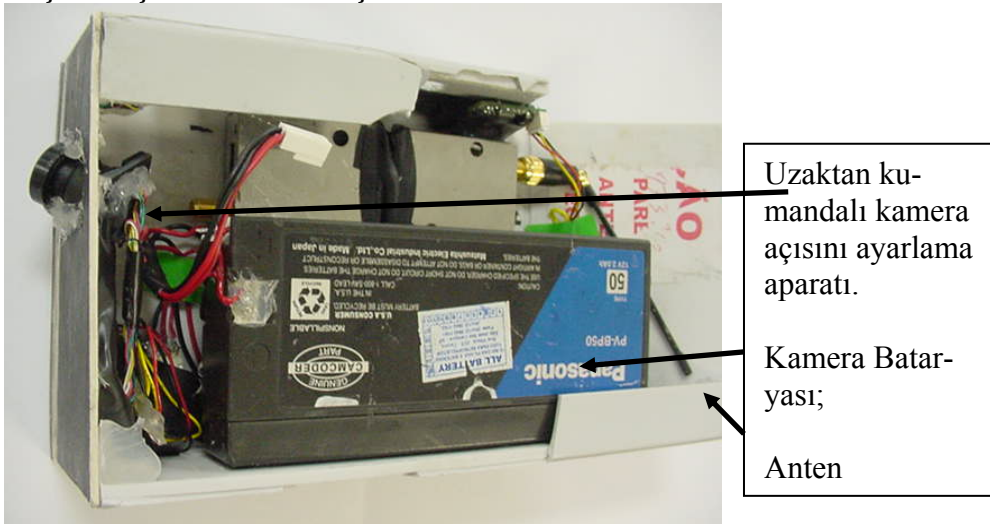
Şekil 142: Broşür Kutusu İçinde Gizli Kamera Gözü

5-Broşür kutusu ATM makinesine sonradan eklenmiş...

Şekil 143: ATM Makinesindeki Gizli Kameranın Görüş Alanı

6-İşte broşür kutusunun içi...

Şekil 144: Broşür İçerisindeki Gizli Kameranın Detay Görüntüsü.

III. EL YAZISI VE İMZA BAKIMINDAN ÖZELLİK TAŞIYAN BELGELERİN İNCELENMESİ

A. EL YAZISI İNCELEMELERİ

Yazı el veya makine ile yazılabilir. “Makine yazısı” kavramı her çeşit daktilo, bilgisayar yazıcıları ve matbaa makineleri ile yazılan yazıları kapsamaktadır. “El yazısı” geniş anlamda kişinin bizzat elini kullanarak, bir yazı vasıtası ile uygun bir zemin üzerine yazdığı yazıları ifade eder. Dar anlamda el yazısı ise bir yazı stili (bağlantılı yazı)dır¹³⁹.

1. El Yazısı Tanımı

Yazı; seslerin dolayısıyla sözcüklerin gözle görülebilen, bazen de elle tutulabilen işaretler halinde biçimlendirilebilmesidir.

Daha geniş anlamı ile yazı; kulak ve jest yardımı olmaksızın belirli şekillerin aracılığı ile dilin anlatımını sağlayan bir araçtır¹⁴⁰.

Yazı beyin tarafından idare edilen, belirli bir konuda oluşan yazma fikrinin yazanın bilinçli veya bilinçsizce yaptığı jestlerini de kapsayan seri davranışlarının grafiksel olarak yazı zemini üzerinde ifade edilmesidir¹⁴¹.

Bir el yazısı öğrenildiği zaman taklit özellikleri göstermekte olup zamanla gelişecek ve çok geniş farklar ve sapmalar hızla meydana gelecektir. Çocukların yazı örneklerinde ayırıcı farklar bulmak zordur, zira şartlı refleks modelleri henüz yazanın kişiliğini gösterecek şekilde gelişmemiştir. Bazı yetişkinler ise hayatları boyunca çocukluklarında öğrendikleri şekilde yazarlar. Bu kişiler çoğunlukla az yazı yazarlar ve daha az düşünerek, telaşsız ve uygun şartlarda yazarlardır. Çok yazı yazarların, zor ve sıkışık şartlar altında yazarların örneğin sürekli not tutan öğrencilerin yazıları belli bir zaman diliminde değişime uğramaktadır. Bu değişiklikler daha çok yazının bozulması ve okunaklığın azalması şeklindedir, buna karşılık bazı mesleklerde ise

¹³⁹ Jale Bafra, "Kişisel El Yazısı Unsurlarının İsteyerek Değiştirilmesi Problemi ve Kimlik Tespiti", İ.Ü.Adli Tıp Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1995, s.3.

¹⁴⁰ Bahadır Alkim, Yazının Başlangıcı, Harf Devrimi 50. Yıl Sempozyumu, Ankara, 1981, ss.3-16.

¹⁴¹ Nevzat Alkan, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, İ.Ü.Tıp Fakültesi (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 1996, ss.5,6.; Ömer Kurtuş, "Adli Tıp Açısından Grafolojinin Önemi", Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 1992, ss.30-48.

çok yazı yazılmasına rağmen hızlı fakat okunaklı bir yazı stili oluşturulmaktadır, bütün bunlar yazının oluşumunu ve kişiselliğini etkileyen faktörlerdir.

Bir el yazısının karakteristik şeklini alması:

- Öğrenildiği yazı sistemine, okula, öğretmene, yere ve zamana,
- El kullanımının aldığı durum ve deneyimlere,
- Yazarın kişisel ve kültürel yetenek ve becerisine bağlı olup fiziki ve duyuşsal engel ve farklılıklara (akü ve bedeni hastalıklar, ilaç, alkol kullanımı, sakatlıklar gibi) göre ve zaman içerisinde değişebilmektedir^{142, 143}.

Aynı aileye mensup kişilerin yazılarında da benzerlikler görölmektedir. Aynı milletten olan kişilerin yazılarında karakteristik bazı benzerliklerin bulunması da, yine eğitim ve öğretim sistemine bağlı olarak kaçınılmazdır.

Bazı yazarlar harf şekillerinin belli özelliklerinin kasten biçimlerini bozarlar. Çoğunlukla alt kıvrıntılar bu işlemde geçerler. Diğerleri harflerin alışlagelmiş şekillerini ellerinde tutar, ancak kalem alt vuruşlarda, bazen de yatay çizgiler üstündeki büyük baskıyla esnek kalem ucu kullanılarak yapılan normal derecedeki gölgeleme ile yazılarına bir hususiyet kazandırır¹⁴⁴.

“El yazısı” tam olarak yerinde bir ifade değildir. Çünkü esasında yazıyı beyin yazmaktadır¹⁴⁵.

Yazı, düşüncelerimizin “Grafik” bir ifadesi olup, yazmak eylemi beyin tarafından idare edilen bir hareket dizisinden ibarettir.

“El yazısı” beynimizin bilinçli veya bilinçsizce denetlediği, el, kol ve parmak eklemlerinin ve adalelerinin kalemi yönlendirmesinden oluşan karmaşık bir eylemdir¹⁴⁶.

---

¹⁴² Richard Saferstain, Criminalistics an Introduction to Forensic Science Second Edition, Prentice Hall ine, Englewood Cliffs, New Jersey, 1981, ss.367-380.

¹⁴³ Frances M. Brown, Teaching Handwriting in an English Inner City Area, Journal of the Forensic Science Society, 25/4, 1985, ss.313-321.

¹⁴⁴ Gürsel Erkul, "Sahtecilikte Yazının Değeri", Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul. 1986. s.45.

¹⁴⁵ David Ellen, The Scientific Examination of Documents: Methods and Techniques, Ellis Horwood Ltd. 1993, England, 14-47.

¹⁴⁶ Plamondon R, Clement B.;Dependence of Perepheral and Central Parameters Describing Handwriting Generation on Movement Direction. Huan Movement Science, 1991, ss 10:193-221.

2. Elyazısı Oluşumu Tıbbi Yorum

Görüntü ve ses gibi el yazısı da insanların kimlik tespitinde yararlanılan önemli bir parametredir. Zira yazı yazmak insan vücudunun oldukça karmaşık ve ince bir eylemdir. Çünkü bu eylem anatomik, nörolojik ve fizyolojik bir dizi sistemin normal olarak çalışması sonucu gerçekleşebilmektedir¹⁴⁷.

El yazısı, sinirler yoluyla beyinden ele taşınan bir mesajın iletilmesidir. Bedenin sade, gösterişsiz bir kısmı olan parmaklar, beyinden alınan mesajı kâğıda geçiren, araçlar olarak çalışırlar. Böylece biz burada, düşüncenin, anında yapılan bir kaydını ve aynı zamanda, kendini ifade etme tarzının son derece dolaysız olan bir şeklini sağlamış oluruz¹⁴⁸.

Yazıyı öğrenmede asıl olarak görme, motor ünite ve en önemlisi de beyin rol oynar. Beyin önce yazıyı öğrenmeyi sonra da bu öğrenileni uygulama ve seri hale getirmeyi idare eder.

Yaklaşık 100 yıl önce Alman profesör W. Preyer yazının belli kasların eğitilmesi ile değil, beyin tarafından oluşturulduğunu söylemiştir. Sonraki çalışmalar da yazıda en etkili organın beyin olduğunu ortaya koymuştur. Nörofizyolojik araştırmalar sonucu el yazısının karmaşık olarak beynin birkaç bölgesince oluşturulabildiği saptanmıştır¹⁴⁹.

Yazı yazabilmek için alınan ses sinyalleri ile göze gelen görüntülerin beyindeki ilgili merkezlere iletilmesi gerekir. Sinir sistemine gelen bu sinyalleri Broca'nın kelime hareketleri ile ilgili merkezine, buradan da girus precentralis'e iletilir. Daha sonra bu merkezden çıkan impulslar, dile konuşma hareketlerini, ele de yazı hareketlerini yaptırması için gönderilir. Beyin korteksinin en büyük nöronal hücre gövdeleri olan Betz Hücreleri bu bölgede yer alır. Korteksin bu alanı ince

---

¹⁴⁷ Bruyer R, Secq K. Brain Damage and Person Perception. Discrimination of Handwriting, Acta Neurol Belg, 1984 May-Jul, 84 (3), ss. 112-118.

¹⁴⁸ Klara, G. Roman, "Encyclopedia of the Written Word" Fredic Unglar Publishing Co. Library of Congress, 1968, ss. 432-439.

¹⁴⁹ Robertson E.W.: Fundamentals of Document Examination. Nelson-Hall Publishers. Chicago. 1991. ss. 133-215.

beceri isteyen özellikle yüz ve distal extremitte (kol, bacak, el, ayak) kasları ile ilgili istemli hareketlerden sorumludur¹⁵⁰.

Yapılan bir araştırmada; kazada sol kolunu kaybeden solak bir kişi, sekiz yıl içinde sağ eliyle yazmayı geliştiriyor. Bu arada sol tarafa takılan myoelectric kola alıştıktan sonra da tekrar sol eliyle yazmaya başlıyor ve her iki el yazısı analizinin şaşırtıcı benzerlikte olduğu görülüyor¹⁵¹.

Dominant hemisfer nedenlemeyi, konuşmayı, yazmayı oluştururken diğer hemisfer de hayal etmeyi, tahmini, uzaysal algılamayı, sanatı ve müzik yeteneğini kontrol eder. Bu nedenle beyni etkileyen her türlü travma, ilaç ve hastalık yazıyı da etkiler.

Kişinin görmesinde, işitmesinde, zekasında ve kaslarında herhangi bir bozukluk varsa o zaman yazı fonksiyonu yeterince yerine getirilemez. Harflerin şekilleri, birbirine olan uzaklıkları, cümlelerin birbiriyle ilişkileri, harf, kelime aralıkları ve ölçüleri yazı şekillerinin düşüncesi uyarınca gerçekleştirilemez¹⁵².

3. El yazısı Oluşumu Tarihsel Yorum

Yazının bulunması bir hayli eskilere dayanmaktadır. Bazı eski çağ ulusları yazının tanrısal güçler tarafından bulunup kendilerine armağan edildiğine inanırlar. Örneğin; Eski Mısırlı'lar yazıyı Tanrı Thot (Mısır Hiyeroglif dilinde: Dhwtj)'un, İskandinavyalı'lar ise mitolojik tanrıları Din'in bulduğunu ileri sürmüşlerdir. Çinlilere göre yazıyı bulan İmparatorları Fu-hi (M.Ö. 2950), İbrani'lere göre de Enoch, İbrahim ve Musa'dır. Eski Meksika ve Peru'lulara göre de yazı yine Tanrısal bir güç tarafından bulunmuştur¹⁵³.

İnsanoğlu yazmadan önce çizmeye ve boyamaya başlamıştır. Mağaralarda ve dıştaki kaya yüzeyleri üzerinde bulunan boyalı resimler ve çizgiler, insanın binlerce yıl önce fikirlerini nasıl ifade ettiğini bize oldukça iyi gösteriyor, ama nasıl konuştuğu hakkında bilgi vermiyor¹⁵⁴.

¹⁵⁰İsmail Birincioğlu, 2.Adli Belge İncelemesinin Tarişesi-Yazının Anatomo-nöro-fizyolojisi', Adli Belge İncelemesi, İstanbul, 2005. s.17.

¹⁵¹ Castiello –U;Stelmach-GE;Acta-Psychol.Amst., 1993 Mar.;82 (1-3): ss. 53-68.

¹⁵² Birincioğlu, s.18.

¹⁵³ Bafra, s. 5.

¹⁵⁴ Sezer Tansuğ, Resim Sanatının Tarihi, İstanbul, 1995, s.20.

Duygu ve düşüncelerimi başkalarına bildirmek için herhangi bir madde üzerine çizerek, kazıyarak gösterdiğimiz şekil ve işaretlere “YAZI” diyoruz. Kullanılan bu işaretler kullanıldıkları çağın en çok bilinen eşya ve aletlerinden örnekler alınarak şematik biçimlerinin çizilmesiyle başlamıştır. Bu biçimler zamanla değişe değişe her yaşayan toplumda değişik birer yazı ortaya çıkmış, daha sonraları uluslara özgü olmuştur¹⁵⁵.

Yazı insanlığın en değerli buluşlarından birisidir. Ateşin, tekerleğin, yazının keşfi, uygarlık yolunda çok önemli aşamalardır. Tarih yazının kullanılışı ile başlar¹⁵⁶.

a. Resim Yazısı (Piktografi)

Yazının evrimi insanlığın evrimiyle başlar. İlk insanlar yaşadıkları mağaraların duvarlarına türlü amaçlar için primitif simgeler yapmışlardır. Bu simgeler zamanla gelişmiş ve **Piktografi** denilen resim-yazı doğmuştur¹⁵⁷.

Doğadan alınan, en çok bilinip kullanılan biçimlerin yan yana dizilmesiyle oluşan bu resim-yazılarda her biçim bir sözcüğü ya da bir işi göstermiştir. Bu biçimlerin gelişmesiyle Mezopotamya ve ÇİVİ YAZISI, Mısırdaki HİYEROGLİF YAZI doğmuştur¹⁵⁸.

M.Ö. 3500 yıllarında, uygarlığın hızla geliştiği Mezopotamya’da Sümerlerin ve Mısır’da Mısır uygarlığını yaratan halkın resim yazılarının (piktografi) yaratıcısı olduğu ve kullanıldığı bilinmektedir¹⁵⁹.

b. Hece Yazısı (Fonografi)

Hece yazısı sistemi ideogramlardan, hece işaretlerinden ve sözcüklerin bazen başına bazen sonuna gelen belgeleme işaretlerinden (determinatiflerinden oluşmaktadır)¹⁶⁰.

Kelime yazıları kullanıldıkça, şekillerin adı olan kelimelerde, bazı aşınmaların olduğu sanılıyor. Bir resim anlattığı eşya veya düşüncenin anlamından

---

¹⁵⁵ Uslay, s.5

¹⁵⁶ Erdoğan Munis, Evrimi ile Yazı Sanatı, Konya, 1974, s.9.

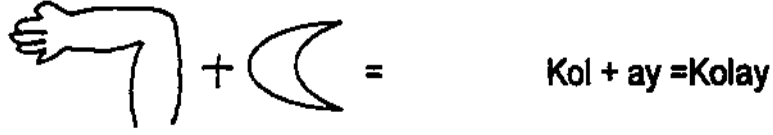
¹⁵⁷ Munis, s.10.

¹⁵⁸ Uslay, s.6.

¹⁵⁹ Munis, s.10.

¹⁶⁰ Bafra, s.10.

ayrılarak, yalnız baştaki ses parçasını yazmak için kullanılıncaya, alfabeye doğru esaslı bir adım atılmış oluyor. Örneğin, kol ile ay şekilleri yan yana getirilip, iki hecenin birleşmesinden, kolay anlamı çıkarılıncaya hece yazısı kullanılmıştır¹⁶¹.

Şekil 145: Kol ve ay resimlerinden oluşmuş, Kolay kelimesi

Çivi ve hiyeroglif yazılar Hz. İsa'nın doğumuna kadar kullanılmakla beraber, kelime, hece yazısı karışımı halinde devam ede gelmişlerdir. Çin, Japon yazıları gelişmiş hece yazılarıdır. Hece yazısının en tipik örneği Sanskripçe'dir¹⁶².

Modern alfabenin kullanımının yanı sıra, piktografinin biraz daha sembolleşmiş hali olan hece yazıları tüm karmaşıklığına ve kullanım zorluğuna rağmen bazı uluslar tarafından halen tercih edilebilmektedir. Örneğin; Çin ve Japon yazıları bu tarza girmektedir.

c. Harf Yazısı (Akrofoni)

Yazının gelişiminde son safha harf yazısına geçiştir. Dil, heceler yerine seslere ayrılmış ve her sesi ifade eden bir harf icat edilmiştir¹⁶³.

Hece yazıları zamanla daha çok sadeleştirilmiş, kullanılan biçimler hece yerine değil, yalnız baştaki sesin yerine kullanılmaya başlanmış ve uç ses yöntemi, AKROFONİ doğmuştur¹⁶⁴.

Akrofonide, her türlü sözel ifadedeki vurgulu seslerin ayırt edici özelliklerinden yararlanılarak, her bir sesin sembolik karşılığı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Örneğin Fenikelilerden aleph: öküz, beth: ev kelimelerinin baş sesi olan a, b harfleri, o şekillerin adı haline gelmiştir. Öküz ve evin şekilleri iyice sadeleştirilerek

¹⁶¹ Muniş, s.12.

¹⁶² Muniş, s.12.

¹⁶³ Bafra, s.10.

¹⁶⁴ Uslay, s.7.

alfabe dizisinin ilk harfini meydana getirmiştir. Daha sonraları Yunancada bunlar Alfa, Beta adını almıştır¹⁶⁵.

Daha sonraları Gerek'ler (Eski Yunanlılar) Fenikeliler'den öğrendikleri alfabeyle sesli harfleri de katarak kendi alfabelerini türetmişlerdir. Bu yazının zamanla geliştirilmesiyle de LATİN ALFABESİ doğmuştur. Latin Alfabesi bugünün pek çok batılı uluslarının olduğu gibi bizim alfabemizin de temelini oluşturmuştur¹⁶⁶.

Binlerce yıl süren çalışmaların sonucu olan bugünkü alfabeler insanlığın ortak yapıtıdır¹⁶⁷.

B. İMZA İNCELEMELERİ

1. İMZANIN TANIMI

İmzanın Türkçe sözlükteki anlamı; İmza; "Bir kimsenin bir yazının altına bu yazıyı yazdığını veya onayladığını belirtmek için; her zaman, aynı biçimde yazdığı ad ve işaret" olarak tanımlanmaktadır.

Kanuni metinler açısından imzanın tanımı;

2525 Sayılı Soyadı Kanunu'nun 2. maddesi "Söyleyişte, yazıta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır" demek suretiyle imzanın ad ve soyad yazılmak suretiyle atılması gerektiğini belirtmektedir.

1512 sayılı Noterlik kanununun 90.maddesi imzaların onaylanmasına dair şekli; 91. ve 92.maddeleri imzanın onaylama şartları ile onaylama şerhinin ihtiva edeceği hususları; 93. maddesi ise imza yerine geçen mühür, parmak izi ve işaretin onaylanmasına ilişkin usulü düzenlemektedir.

818 Nolu Borçlar Kanunu'nun 14. maddesi; İmzanın "imza sahibinin eli ile yazılmış olması gerekir" demekte ise de, aynı kanun maddesinin devamında; "Bir alet vasıtası ile vaaz olunan imza, ancak örf ve adetçe kabul olunan hallerde ve hususiyle çok miktarda tedavüle çıkarılan kıymetli evrakın imzası lazım geldiği takdirde kafi addolunur." demek suretiyle bir alet vasıtası ile imza atmanın mümkün olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, yine Borçlar kanununun 15. maddesinde; "İmza vaaz'ına

---

¹⁶⁵ Munis, s.12.

¹⁶⁶ Uslay, s.7.

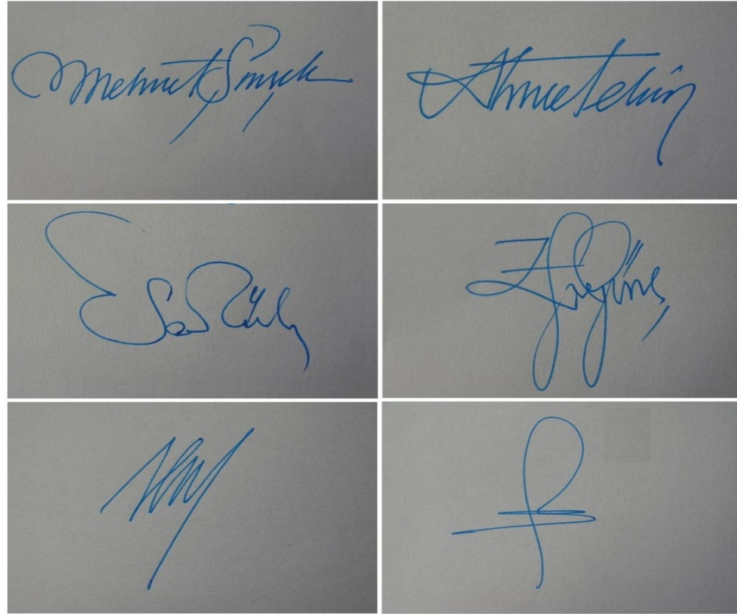
¹⁶⁷ Munis, s.9.

muktedir olmayan bir şahıs, imza yerine usulen tasdik olunmuş ve el ile yapılmış bir alamet vazetmeğe yahut resmi bir şahadetname kullanmağa mezundur” denmektedir.

İmzalı bir evrak, resmi bir belge fotokopisi, aslına uygunluğuna dair onama şerhi bulunmadıkça resmî evraktan sayılmamaktadır¹⁶⁸.

İmza, metnin yazılmasından önce boş bir kâğıda atılmış da olsa Yargıtay bunu geçerli kabul etmektedir. Buna uygulamada "beyaza imza" denmektedir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 290. maddeye göre beyaza imza atan taraf aksini iddia ediyorsa, iddiasını ispat ile yükümlüdür.

İmzanın genel bir tanımını yapacak olursak; İmza; yazılı veya sözlü bir irade açıklamasının kendisine ait olduğunu ifade etmek amacıyla, bir kimsenin ismi için kullandığı özel biçimdeki çizgi ve harflerden kurulu bir işarettir¹⁶⁹.

Şekil 146: Değişik İmza Görüntüleri.

Yukarıda değişik şekillerde atılmış imza çeşitleri bulunmaktadır. En üstte isim ve soyisim beraberce bitişlik el yazısı şeklinde tersim olunmuş, ortadakiler İsmi baş harfi ve soy isim kullanılarak tersim olunmuş, en alttaki değişik bukle ve kıvrımlardan oluşmuş.

¹⁶⁸ Yargıtay 6. CD, 22.10.1981, 4516/6650, YKD. S. 1982/3, s.430.

¹⁶⁹ Selahattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu ve Atillâ Altop, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 1993, s.114.

İmza, sahibini tanıtan, bir kimsenin kimliğini tespiti yarayan, sahibine ait özel bir işarettir. İmza ile imzayı atan kişi belli bir konudaki iradesini beyan etmiş, açıklamış olur.

Her türlü resmi veya özel belgenin geçerlilik kazanabilmesi için üzerinde taşınması gereken en önemli unsurlardan biri imzadır. Çünkü imza kişilere hak ve sorumluluk yükleyen bir husus olup, belgelere atılan imzalar tarafların o belgenin içeriğini kabul ettikleri anlamına gelmektedir.

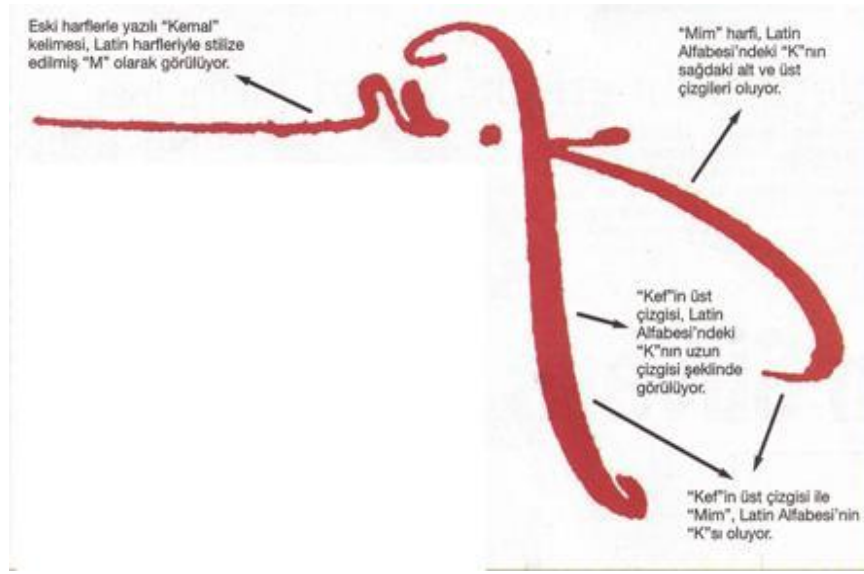
İmza kişinin belirlenmesi ve imza üstündeki metnin o kişi tarafından bilinip kabul edilmesi sonuçlarını doğurur.

Sağlıklı bir imza kontrolünün yapılabilmesi ve bu konudaki sahteciliğin önlenmesi için okuma yazma bilenlerin imzalarını, mutlaka yazı şeklinde atmaları, okuma yazma bilmeyenlerin ise imza yerine parmak basması veya noter huzurunda tanıklı olarak tasdik ettirmek suretiyle düzenlenmesi gerekli görülmektedir.

Şekil 147: Atatürk'ün Kullanmış Olduğu İmza Örnekleri.

Fakat ülkemizde birçok kişi imza atarken adı veya soyadını birlikte veya tek olarak yazmak suretiyle imza atmamakta, çoğunlukla buklet ve kıvrımlardan oluşan el yazısı görünümünden ziyade şekilsel karakter içeren imzalar atmaktadır. Bazı kişiler ise imza ne kadar kısa olursa o kadar az vaktimi alır mantığıyla hareket ederek tek bir çizgi veya bukleden oluşan, imzadan çok paraf niteliği taşıyan imzalar atmaktadır. Bu gibi durumlarda da belge inceleme uzmanları imzaların karakteristik yapılarının analizlerini yapmakta zaman zaman zorlanabilmektedir.

Şekil 148: Atatürk'ün Harf Devrimi Öncesi Çift Alfabeli İmzası

Atatürk'ün Harf Devrimi'nden ve Soyadı Kanunu'ndan önceki, yani "Mustafa Kemal" ismini taşıyıp Osmanlıca alfabeyi kullandığı günlerdeki imzasına dikkatle baktığınız takdirde, son derece başarılı bir grafik kompozisyonla karşılaşacaksınız.

Mustafa Kemal Paşa'nın imzasındaki bu şık kompozisyon, Arap ve Latin harflerinin usta bir uyarlamasıdır. İmzayı, Osmanlıca olarak, sağdan sola doğru okuduğunuzda "M.Kemal" ibaresini görürsünüz. Aynı imzaya Latin harflerine göre, yani soldan sağa baktığınızda da, hemen "M.K" rumuzunu fark edersiniz. Paşa, "Kemal" kelimesini eski yazıyla yazarken Latin alfabesine göre "M" okunacak şekilde yapmış, "Mustafa"nın ilk harfi olan "mim"i de "Kemal"ın ilk harfi "kef" ile birleştirmiş ve Latin Alfabesi'ne göre "K" şeklini alacak biçimde çizmiş.

2.İMZA SAHTECİLİKLERİ

Hayatımızda önemli bir yer tutan imzalar zaman zaman kötü niyetli kişilerce taklit edilmeye çalışılmakta, değişik amaçlarla imza sahtecilikleri yapılmaktadır.

Genel hatlarıyla sahte imzaları 5 ana başlık altında belirtebiliriz:

- a. Üstten kopya ile yapılan imza sahteciliği
- b. Bakarak kopya ile yapılan imza sahteciliği
- c. Serbest taklit ile yapılan imza sahteciliği
- d. Pul nakli ile yapılan imza sahteciliği
- e. Elektronik cihazlarla yapılan imza sahteciliği

a. Üstten Kopya İle Yapılan İmza Sahteciliği

En çok ve en kolay yapılan sahtecilik türüdür. Orijinal bir imza model olarak kullanılır. Alta orijinal bir imza taşıyan belge üste ise sahte olarak düzenlenecek belge konulur ve imza üzerinden gidilerek sahte bir imza oluşturulur. Ya da tam tersi üste orijinal imza taşıyan belge alta sahte olarak düzenlenecek olan belge konulur ve orijinal imza üzerinden gidilerek sahte belge üzerine iz düşünö saklanır.

b. Bakarak Kopya İle Yapılan İmza Sahteciliği

Bu yöntemde sahtecilik yapacak olan kişi orijinal imza taşıyan belgeyi önce inceler sonra imzayı karşısına koyarak, bakarak taklit eder.

c. Serbest Taklit İle Yapılan İmza Sahteciliği

Bu yöntem diğler yöntemlere göre daha zor ve daha uzun süren bir yöntemdir. Sahtecilik yapacak olan kişi çoğu zaman birden fazla orijinal imzayı inceler, uzun süre imza üzerinde çalışır, en ince ayrıntıları taklit etmeye çalışır. Bu yöntemde başarı oranı çalışılan süreye ve kişinin kabiliyeti ile doğru orantılıdır.

d. Pul Nakli İle İmza Sahteciliği

Bazı belgelerde imzalar pul üzerine gelecek şekilde atılır. Burada iki farklı durum söz konusudur.

Söz konusu imzanın tamamı pul üzerinde bulunuyorsa ve imza pul dışına taşmıyor ise, pul yerinden sökülerek başka bir belgeye aktarılır, böylece hem pul hem de imza nakledilmiş olur.

Söz konusu imzanın bir bölümü pul üzerinde bulunmasına karşın bir bölümü pul dışına taşıyor ise, orijinal bir belgeden sökülüp başka bir belgeye aktarıldığında pul nakli gerçekleşir fakat imza nakli gerçekleşmez, çünkü imzanın pul dışında kalan kısmı eski belgede kalmıştır. Bu gibi durumlarda imzanın eksik olan kısmı tamamlanır.

e. Elektronik Cihazlarla Yapılan İmza Sahteciliği

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak sahtecilik çeşitleri de artmıştır. Elektronik cihazlarla yapılan imza sahteciliğini iki gruba ayırabiliriz.

a) Orijinal bir imza fotoğraf makinesi, scanner, fotokopi makinesi benzeri cihazlarla kopyalanmakta ve başka belgelere aktarılmaktadır. Çok sık kullanılan bir imza sahteciliği türüdür.

b) Bu yöntemde ise, orijinal imzanın koordinatları, özellikleri bilgisayar yardımıyla robot bir kola aktarılmakta olup, robot kol sahte imzayı atmaktadır.

C. EL YAZISI VE İMZA İNCELEMELERİNDE KULLANILAN PARAMETRELER

El yazısı incelemeleri çok eskiye dayanır. Geçmiş yıllarda sadece 7 parametreye bakılarak yapılan çalışmalar bugün yerini daha fazla sayıda parametreye bakılarak yapılan çalışmalara bırakmıştır¹⁷⁰.

Bu 7 parametre; yazı yönü, boyutu, işleklik derecesi, düzeni, süreklilik derecesi, hızı ve baskı derecesi olarak sıralanabilir¹⁷¹.

---

¹⁷⁰ Bletz L. Hamstra, A W Blöte, Development of Handwriting in Primary School: a Longitudinal study. Perceptual and Motor Skills 70: 1990, ss. 759-770; Ömer Kurtaş, Adli Tıp Açısından Grafolojinin Önemi, Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1992. ss.13-20; Moore V. Law J.: Copying Ability of Preschool Children With Delayed Language Development. Developmental Medicine and Child Neurology 32, 1990, ss. 249-257; Jones P Wellingham; Drugs and Handwriting. PWJ Publishing Printed in the United States of America, 1991, ss. 32-51.

¹⁷¹ Kurtaş, ss.13-20.

Son yıllarda yazı üzerine yapılan çalışmalarda ise daha farklı parametreler üzerinde de durulmaktadır. Bunlar yazı hattı, eksiklikler, sapmalar, hatalar, okunaklılık, oluşan düzensizlikler, harflerin üst üste binmesi, harf boylarında oransızlıklar, yazının baskısı, ritmi, boyutu, hızı, sayfa içi yerleşimi ve yazı titreklilikleridir¹⁷².

Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi adli belge incelemelerinde kullanılan parametrelerin temel çıkış noktası el yazısı-kişilik bağlantısını kurmaya çalışan grafolojik çalışmalardır. Modern grafolojinin kurucusu sayılan J.Crepieux-Jamin'in belirtilen amaca yönelik titiz çalışmalarının sonucunda bir el yazısını oluşturan temel unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Bu genel unsurlar yazının yazıldığı dile, ülkeye, zamana bağlı olmaksızın her el yazısı ve imzada görülür. Ancak fotokopi belgeler üzerindeki yazıların ve imzaların tüm grafolojik tanı unsurlarını yansıtmazlar, veya nadir olarak yazının yazılmasında kullanılan standart dışı enstrüman veya zemin bu vasıfların tümünün analizini güçleştirebilir. J.Crepieux-Jamin'in "genre" adını verdiği 7 temel unsur şunlardır:

- Şekil
- Boyut (ölçü)
- İstikamet ve meyil
- Baskı (tazyik)
- Sürat (hız)
- Seyir (Şekil devamlılık, süreklilik)
- İstif (tertip, düzenlenme)¹⁷³

Bir yazıya kişisellik kazandıran ana unsurlar şunlardır:

- Harflerin yapılış (konstrüksüyon) şekilleri ve orantıları,
- Yazının eğimi,
- Yazının ölçüsü; harflerin dikey uzunluk ve yatay genişlik oranları,
- Yazının basıncı,
- Yazının hızı; (basınç, ritim ve akıcılık hıza bağlı olarak değişebilmektedir).
- Yazı tertibi; harf, kelime ve satır aralıkları, başlıklarda metinde şekil

özellikler, kağıt kenarlarındaki boşluk ve çıkıntılar, imza ve tarih düzenleri gibi.

---

¹⁷² Hamstra, Blöte, ss. 759-770.

¹⁷³ Selmin Evrim ve A.Arman Okan, "Hukuk ve Psikoloji Açısından İmza ve El yazısı", Matbaa 13, İstanbul, 1976, ss. 18-33, ss.62-63.

- Yazıya ait olmayan grafiksel işaretler, alt çizme, orta çizme, süsleme vs. ile noktalama, imla, kısaltmalar, düzeltmeler ve ilave yazılar ile üslup özellikleri¹⁷⁴.

-Genellikle her bir kişinin her bir harf için kendisine belli bir yapılaş (konstrüksiyon) metodu benimsediğı ve bunu niçin seçtiğini bilmeksizin düşünmeksizin yaptığı ve farklı metotlar uyguladığı saptanmıştır.

1.Şekil

Harflerin şeklini oluşturan yapılandırma biçimleri ile bir harfin kendi öğeleri arasındaki orantısallık olarak tanımlanabilir. Konstrüksiyon, tersim şekli olarak da adlandırılmaktadır. Bu unsur her bir harfin konstrüksiyonu açısından başlangıç ve bitiş noktaları itibariyle kalemin izlediğı yol, biçimin kaç hareketle oluşturulduğu hususlarını kapsadığı gibi, ayrıca bir harfin biçimini oluşturan iç öğelerin birbirlerine göre oranlarını kapsamaktadır. Ayrıca, bağlantılı stilde yazılmış yazılarda da harfler arasındaki bağlantıların oluşturulma biçimi, harf dış rakam ve işaretlerin tersim tarzı da şekil unsuru dahilinde düşünülmelidir.

Harflerin ve diğer işaretlerin şekli, yazının iletişim fonksiyonu açısından bakıldığında ilk öğrenilmesi gereken unsurdur. Öğrenme ilk başta dikkat, irade ve tasavvur gibi zihni fakültelerin denetimi ile gerçekleşirken, tekrarlamalarla otomatizasyon kazanır ve düşünülmeden çizilen formlara dönüşür. Bu meyanda da kişiselilik unsuru haline gelir. Şekil, kuvvetli bir sabite olmakla birlikte bir kişinin aynı harf için değişik şekli varyasyonlar içerir bir yazı tarzı oluşturabildiğı de dikkate alınmalıdır¹⁷⁵.

Hemen tüm yazarlar yazılarını değiştirdiğinde eğimi de aşırı ölçüde değiştirirler. Elinin iç tarafı ile yazanlar dış tarafla, dış tarafıyla yazanlar iç tarafıyla yazmaya çalışırlar. Bunun da ötesinde yazının eğimi kararsızlık nedeni ile veya alışılmamış oturuş pozisyonundan dolayı değişir. Eğitim yazının genelinde değişse bile nispi eğim varlığını sürdürmeye devam ettiğinde faydalı bir rehberdir¹⁷⁶.

---

¹⁷⁴ Michel L.V. Schriftvergleiche- Bedeutung und Methodik der Forensichen Schriftuntersuchung in der Kriminalistik.7, 1992, ss.473-479;

¹⁷⁵ Bafra, ss.35-44; Aysel Usluata, "İletişim", Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, ss.9-61.

¹⁷⁶ Çetin, s.16.

Bir el yazısı incelemesinde bilinmesi gereken özelliklerin başında kişinin harfleri yapış (konstrüksiyon) şekilleri, harflerdeki kişisel orantılar ve bu harflerin bağlantı şekil ve noktaları gelmektedir.

2. Boyut-Ölçü

Harflerin yatay ve dikey ekseninde kapladığı alan olarak tanımlanabilir, “ölçü” kavramıyla da ifade edilmektedir. Olağan koşullarda boyut bir itiyadi olarak süreklilik gösterebilir. Ancak yazıda iletişim ögesinin korunabilmesi için boyutun değiştirilmesi gereken sityasyonlar söz konusu olduğunda büyüme veya küçülme tarzında değişime uğrar. Ayrıca yazının yazıldığı enstrüman tarafından da etkilenmektedir¹⁷⁷.

Harflerin boyutları (harflerin enine ve boyuna ölçüleri), yazının ölçüsüdür.

Tüm yazıların bir boyutu vardır. Zira harfleri büyük ve geniş (büyük yazı), harfleri küçük ve dar (küçük yazı), büyük harfleri ile derecede yüksek (yüksek yazı) veya küçük yazıların boyutuna ulaşan (basık yazı) olarak sınıflandırabiliriz¹⁷⁸.

Yazının boyutu aynı zamanda kişinin hareket ustalığını da az çok ele verir.

3. İstikamet-Meyil İşleklik Ritim Akıcılık

İstikamet, harflerden oluşan kelime ve kelime gruplarının oluşturduğu yatay hattın kağıdın yatay eksenine yaptığı açı olarak tanımlanabilir. Bu yönelme yatay eksenle paralellik gösterdiği gibi, yatay eksene göre sağ üst veya sağ altta yer alan noktalara doğru eğilim gösterebilir. Uygulamada “meyil” kavramı yerine de kullanılmakla beraber, meyil veya eğim daha farklı bir parametredir.

Meyil, harflerin oluşturduğu dikey hattın yatay eksenle yaptığı açıdır. İstikamet ise kağıdın çizgili, çizgisiz veya kareli oluşuna göre sapmalar gösterilebilir¹⁷⁹.

4. Baskı-Tazyik

Kalemin belge üzerinde meydana getirdiği basınç olarak tanımlanabilir. Bu parametreler normal koşullarda yazan kişinin alışkanlığı ile sıkı bir bağlantı içinde

---

¹⁷⁷ Akın s.27.

¹⁷⁸ Çetin s.16.

¹⁷⁹ Akın s. 26.

olmakla beraber, kullanılan kalemin türü ve zemin özelliklerinden etkilenebilir. Kağıda tatbik edilen basınç ön yüzden stereoskopik olarak anlaşılabilceği gibi, kağıdın arkasında bıraktığı fulaj izinden de tayin edilebilir (Fulaj izi ayrıca sahtecilik sahasında son derece kıymetli bir kriterdir. Yazı ve rakam ilavelerinde çok yararlı veriler sunar)¹⁸⁰.

İmza atarken kaleme yapılan baskı ve bu baskının modülasyonu istemsizce yapılan kişisel özelliklerdendir. Bazı kimselerin imzalarını atarken kaleme yaptıkları baskı çok hafiftir. Bazıları ise imzalarını neredeyse imza attıkları kağıdı yırtacak şekilde atarlar. Bu nedenle taklit edilen imzaların orijinalindeki gibi kalem baskısıyla atılması neredeyse imkansızdır. Kalem üzerindeki baskının değişimi çizgi kalınlığı ve kalitesi ile yoğunluğu üzerinde değişiklik meydana getirir¹⁸¹.

Yazının basıncı da değişken yazı özelliklerinden biridir. Yazı vasıtalarına ve yazının yazıldığı şartlara göre kolayca değişebilmektedir. Bazı kişiler belirli çizgilerde kalem basıncını çeşitli şekillerde yapma eğilimindedirler. Kalem ucunun esnekliği sert, yumuşak, sivri veya kalın olması, kağıdın cinsi, yazının üstünde yazıldığı zeminin yumuşak veya sert olması, yazının hızı basıncı etkileyen faktörlerdir. Bu nedenlerle “basınç”, yazı incelemelerinde fazla önemli bir unsur değildir¹⁸².

5. Hız-Sürat

Yazının hızı da şartlara göre değişebilen ve yazının ritmini ve akıcılığını da etkileyen bir unsurdur. Yazar yavaş ve düşünerek yazıyorsa ritim ve akıcılık bazen artmakta bazen de azalmaktadır. Yine bir yazıda görülen kalem kaldırmalar ve duraklamalar da hıza bağlı olarak değişebilmektedir. Yavaş ve dikkatli yazılan yazılarda kalem kaldırmalar sıklaşır, buna karşılık hızlı ve dikkatsiz yazılan yazılarda kalem kaldırma ve duraklamalar seyrekler. Ancak çok karakteristikleşmiş yazı ve imzalarda kişinin sabitleşmiş bazı duraklamalar yaptığı görülmektedir. Olağandışı duraklama ve kalem kaldırmalar kopya veya taklit belirtisi olarak dikkate alınmalıdır¹⁸³.

---

¹⁸⁰ Akın s.27.

¹⁸¹ Sevim, s.25.

¹⁸² Bafra, s.24.

¹⁸³ Bafra, s.24.

Yazının sürati veya hızını birim zamanda oluşturulan kelime sayısı, veya bir imzanın atılış süresi olarak tanımlayabiliriz. Bu unsur kişiler arasında önemli farklar göstermekle birlikte, aynı kişi yeterli bir sürat dahilinde yazı yazma alışkanlığı kazanmış ise not alma, dikte gibi özel bir durumla karşılaştığında yazısının hızını normal hızına göre arttırabilir. Seri olarak çok sayıda imza atma zorunluluğunda olan bir kişi de zaman kısıtlılığı nedeniyle imzasının süratini arttırmak zorunda kalabilir. Dakikada 180-200 harf yazabilen kişiler olduğu bildirilmiştir. Diğer taraftan çeşitli nedenlerle oluşabilen zihinsel inhibisyonlar, yorgunluk, sıkıntı gibi faktörler yazı hızını etkileyebilirler¹⁸⁴.

6. Seyir- Devamlılık - Süreklilik

Biçimi oluşturan çizgilerin devamlılığı, sürekliliği anlamını taşır. Kişisel alışkanlığa bağlı olarak bir harfin yapılışında bile çizginin seyrini kesen duraklamalar olabilir. Fakat bitişik yazı stilinde ve imzalarda seyir daha belirgin bir parametredir. Kişiler normal yazım tarzı olarak bağlantısız veyahut harflerin tümünü veya bir kısmını bağlama tarzındaki bir seyir alışkanlığı geliştirmiş olabilirler. Yazının hızlanması bağlantılı hale gelme eğilimini arttırabilir. Ancak her kişinin harfler arasında bağlantı kurma tarzı ve kapasitesi birbirinin aynı değildir. Bu husus çeşitli doğal varyasyonlar ihtiva eden bir profil gösterebilir, ancak çoğu zaman kişilerin özgün bağlantı kurma üsluphan olduğu, içerdikleri doğal varyasyonları dikkate alınmak kaydıyla teşhis için son derece yararlı veriler sunduğu görülmektedir. Keza imzalarda da çizgi seyrindeki kopukluk ve duraklamaların kişinin alışkanlığı ile ilgili olduğu gibi, sahtecilik aracı olarak da karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu ikisi arasındaki fark diğer tüm parametrelerle birlikte çizginin bitiş ve yeniden başlayış noktalarının imzanın hangi bölgelerinde olduğu ve bitiş noktası ile yeniden başlayış noktalarının doğallık arz eden kalitesinin irdelenmesiyle mümkün olabilir. Bu bölgelerde yapılan gizlemeye yönelik yapay rötuşlar sahtecilik aracı olarak kabul edilmektedirler¹⁸⁵.

Devam eden yazıda aynı kelimedeki harflerin tümü bir araya gelmiş veya grafik şekillerle birbirine bağlanmıştır. Süreklilik taşıyan yazılar monoton bir seyir

---

¹⁸⁴ Kurtaş, ss.16-47.

¹⁸⁵ Akın, s.28.

alabilir. Süreklilik taşımayan veya ayrı yazılardaki kelimelerde bulunan önündeki veya arkasındaki harflerden ayrıdır, aralarında herhangi bir bağ bulunmayıp ayrılmış şekildedir¹⁸⁶.

7.İstif-Tertip-Düzenleme

Bir kelimeyi oluşturan harflerin ve kelimelerin birbirleriyle gösterdiği dizilim şemasıdır. Bu dizilim, tertipli yazılarda yatay ve dikey eksen bakımından muntazamdık eğilimi gösterse de, hiçbir zaman matbaa yazısı kadar düzgün bir yapıya ulaşamaz. Yazı düzenlilikten aşırı düzensizliğe kadar dağılım gösteren kişisel farklar içerir. Aynı kişinin yazısında da istif varyasyonları görülebilir. Kâğıdın düz veya çizgili olması, baştan düzgün bir yazı yazma niyeti, aşırı hızlı yazma zorunluluğu vb. yazıdaki tertibi etkileyebilir. Ancak bu tür faktörler dikkate alınmak kaydıyla bir parametre yararlı bir şekilde kullanılabilir¹⁸⁷.

8. Yazı Tertibi

Yazı tertibi; harf, kelime ve satır aralıkları, başlıklarda ve metinde şekilsel özellikler, kağıt kenarlarındaki boşluk ve çıkıntılar, imza ve tarih düzenleri gibi özellikleri taşımaktadır.

Bir yazıda kişiden kişiye değişebilen fakat aynı kişi için değişmez bir özellik oluşturan bir unsur ise yazının kağıt üzerindeki düzenleniş şekli (layout) dır. Genel fiziki düzenleme, satır uzunluğu, paragraf başları, sayfa kenarlarındaki boşluklar ve çıkıntılar, başlıklar, harf, kelime ve satır aralıklarının son derece kişiye özgü ve değişmez bir nitelik olduğu belirlenmiştir. Bir mektupta zarf düzenleme stili, gidiş ve dönüş adresleri ve isim bölmeleri onun yazarının kolayca teşhisini sağlayabilmektedir¹⁸⁸.

9.Yazıya Ait Olmayan Karakterler

Esas yazı çizgilerinin dışında kalan grafiksel işaretler alt çizme, orta çizme, süsleme, kısaltmalar, düzeltmeler, ekler ve kişiye ait dil ve üslup özellikleri de el yazısının ayırıcı unsurlarıdır. Örneğin bir yazıda görülen imla hataları veya üslup

---

¹⁸⁶ Çetin, s.19.

¹⁸⁷ Wilson.R. Harisson, "Suspect Documents Their Scientific Examination", Second Edition, Sweet Maxwell Limited, London,1966, ss. 368-369.

¹⁸⁸ Bafra, ss.24, 25.

özellikleri onun yazarının tespitini kolaylaştırır. Ancak deneyimli yazı incelemecileri yaygın olarak rastladıkları hataları fazla önemli bir delil olarak kabul etmezler. Bazı kelimeleri herkes sıklıkla yanlış yazabilmektedir ve böyle bir bulgu fazla önem taşımaz (Yanlış-yalınış, Yanlız-yalınız, Risk-riks gibi.) Fakat istisnai hataların iki yazıda da bulunması halinde dikkate alınması kaçınılmazdır¹⁸⁹.

Kişiyeye ait üslup (stylistic) özelliklerinin analizi Avrupa ve Amerika'da çeşitli adli olaylarda oldukça sık kullanılmaktadır. İncelemecilerin dikkate aldığı başlıca özellikler büyük harf kullanma şekli, kısaltmalar, noktalamalar, kelime seçimi, sentaks (cümle yapımı), paragraf yapısı ve içeriktir. Şüpheli bir yazının iç dil özellikleri bazen tek başına yazarın güvenli olarak teşhisi için yeterli olabilmektedir¹⁹⁰.

Şahsa has üslup özellikleri kişinin lisanı ve imla kurallarını kullanma şekli ile ilgilidir. Anlam taşınması genelde rastlanmayan kelime ve imla kuralı yanlışlıklarının içermesi, cümle kurma yapısındaki ve sözcük seçimindeki özgünlükle ilgilidir¹⁹¹.

10. Diğer (İşleklik Derecesi, Alışkanlıklar)

Bu saydığımız parametrelerle birlikte “işleklik derecesi” parametresi de kullanılmaktadır. Bu parametre ise yazının basıncı, hızı ve seyrine ilişkin varyantların oluşturduğu bir faktördür. Basınç, hız ve seyir faktörleri kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturduğunda yazının işlek bir yazı olduğu söylenebilir. Ayrıca aynı laboratuarda “alışkanlıklar” başlığı altında diğer bir parametre de kullanılmaktadır.

Esasen her parametre belli çerçevede otomatikleşme eğiliminde olan bir alışkanlığın ürünüdür. Ancak burada kastedilen alışkanlıklar daha ziyade yazarın oluşturduğu spesifik grafik işaretler, kısaltma tarzları, tashih tarzı, noktalama işaretlerinin yeri ve şekli gibi unsurlardır¹⁹².

---

¹⁸⁹ Bafra, s.25.

¹⁹⁰ M.C. Menamin G.R. Forensic Stylistic. Forensic Science International, 58/1-2:1993, s.123.

¹⁹¹ Akın s.29.

¹⁹² Akın, s.29.

D. EL YAZISI VE İMZAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir yazıda değişiklik yapan faktörler ne kadar yoğun ve şiddetliyse, yazı önceden geliştirilmiş alışkanlıklar profilinden o derece sapar. Örneğin keder duygusu yazıyı belirli ölçüde etkileyebilir. Ancak bu duygu kişinin günlük adaptasyonunu çok fazla etkilemeyecek düzeyde ise şahsın yazısındaki kişisel parametreler çok fazla değişmez, ancak bu duygu iki uçlu mizaç bozukluğunun ağır depresyon fazında olduğu gibi şahsın adaptasyonunu önemli ölçüde etkiler durumda ise veya realite duygusunu yitirmesine neden olan psikolojik yapıda bir depresyon tablosu gösteriyorsa kişisel parametrelerin bundan çok daha fazla etkilenmesi doğaldır.

Diğer taraftan zemin, yazı enstrümanı gibi etkenlere baktığımızda, bu faktörlerin de taşıdıkları fiziksel özelliklere göre yazıda aynı değişikliğe yol açmadığı görülür. Örneğin kalın fırça ile duvara yazılan yazı ile nispeten elverişsiz bir kalemin parametrelerde yaptığı değişiklik aynı değildir. Keza çok az pürüklü zemin ile tamamen pürüklülerle kaplı bir duvara kağıdın konularak yazılması yazıda aynı etkiyi uyandırmaz, baştakiler yazıda doğal varyasyonlar oluşturucu nitelikte olabildiği halde, diğerleri yazının teşhis edilebilirlik vasfını ortadan kaldırabilir. Ayrıca bu tip yazım işlemleri yazıyı değiştirme kastı olmaksızın oluştuğu gibi, yazıyı maksatlı bir şekilde değiştirmenin aracı haline gelebilir. Alkol, uyuşturucu maddeler ve ilaçlar da yazıyı değişik şiddetle değiştirebilen faktörlerdir. Hatta bunların bile maksatlı yazı değiştirme faaliyetinin aracı haline getirilebilmesi hususu da tamamen dışlanamaz. Bu nedenlerle yazıyı değiştiren faktörlerin belirli bir mantığa göre klasifikasyonunun yapılması kolay deęildir¹⁹³.

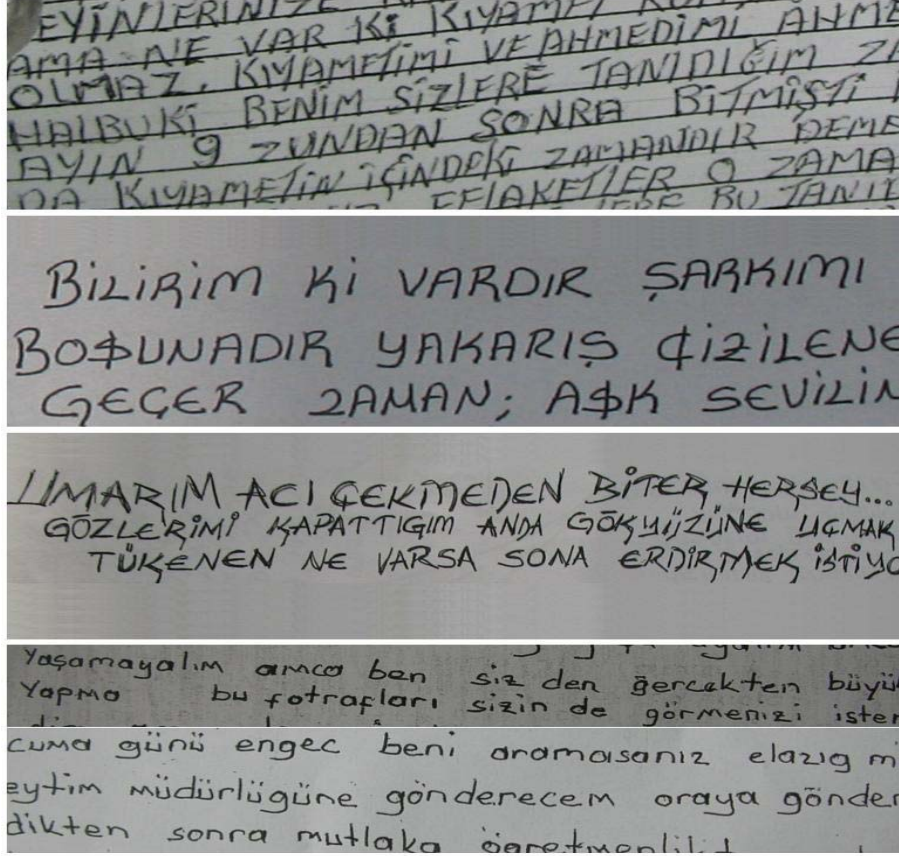
Yazı ve imzayı etkileyen faktörler genel olarak;

- Yazan kişinin vücut pozisyonu
- Yazının yazıldığı yüzey, zemin, alan
- Yazı enstrümanı
- Duygu durum
- Çevresel faktörler
- Öğrenme bozukluklarına bağlı yazılı anlatım bozuklukları

---

¹⁹³ Akın, ss.31,32.

- Hastalıklar
- Alkol, ilaç ve uyuşturucu maddeler
- Yaş
- Kasıt olarak özetlenebilir¹⁹⁴.

Şekil 149: Değişik Amaçlarla Yazılmış El Yazıları

1.Yazan Kişinin Vücut Pozisyonu

Yapılan deneyler kolun sağlam bir destek noktasına dayanması koşulu ile otururken veya ayakta yazılan yazılar arasında bir fark oluşmadığını göstermiştir. Kişi eğer yüzükoyun yatarak yazı yazıyorsa yazı karakteri anlamlı oranda değişir. Bunun sebebi yüzükoyun yatış pozisyonunda yazı yazabilmek için dirseklerin vücudun baş kısmını yukarda tutmada güç ve destek noktası olmasıdır. Bu pozisyonda dirsekten daha proksimaldeki bölümün hareket kabiliyeti oldukça kısıtlanır ve kolun yazı serbestisi azalır. Bu da yazıda baskı derecesinin artmasına, yazı eğiminin değişmesine ve harf formlarında bozulmalara yol açar¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Akın s.33.

¹⁹⁵ Robertson, ss.133-215.

Pozisyona yönelik özel bir durum da kişinin başkasının önünde duran kağıda yazmasıdır. Bu durumda yazı özellikleri daha fazla değişir¹⁹⁶.

Pozisyon için söz konusu olan diğer bir durum, sabit olmayan pozisyonda yazıdır. Bunun için iki olasılık vardır. Ya yazı yazılan yüzey (masa gibi) sabit değildir. Her yazı hamlesinde hareket eder, veya yüzey sabittir ama bulunulan ortam hareketlidir (tren gibi). Hareketli pozisyonda yazı yazılabiliyorsa kalem sımsıkı tutulur, bu da yazı baskısının artmasına ve yazı akıcılığının kaybolmasına neden olur¹⁹⁷.

İmza atma pozisyonunda yaşlı veya hasta kişilere yardım amacıyla bilerek veya bilmeyerek yapılan müdahaleler imza veya yazıda çok önemli problemlere yol açabilir.¹⁹⁸

Yazarın yazıyı yazarken içinde bulunduğu pozisyon da yazıyı etkileyen nedenlerden biridir. Oturma, ayakta durma, yatma, kolların yüksekliği veya alçaklığı ve benzeri durumlarda yazılan yazılar farklı olmaktadır. (Bu sebeple yazı incelemelerinde örnekler alınırken kişinin aynı pozisyonda ve aynı yazı vasıtaları ile yazması istenir.)¹⁹⁹

2. Yazıldığı Zemin

Yazı yüzeyi düzensizse kalemin hareketini az veya çok engeller. Engelin derecesi de yazı özelliklerinin değişik derecelerde farklılaşmasına neden olur. Kağıt pürüklü bir zemin üzerindeyse kağıtta delinmeler, pürütük şiddeti daha az ise yazıda titreklilikler mevcut olur. Harf formlarında beklenmeyen yöne gidişler saptanır, yazı ritmi bozulur²⁰⁰.

Yüzey etkisi kullanılan kalem ile de ilişkilidir. Kurşunkalem ile oluşan değişimlerin tükenmez ve dolmakalem ile oluşana göre daha fazla olduğu bildirilmektedir²⁰¹.

Yazı yüzeyi özelliğinde etkili durumlardan birisi de kağıt kalitesidir. Bazı kağıtlar kalın, oldukça pürüzsüz ve kalem hareketini kolaylaştırır niteliktedir. Bazıları ise dolmakalem ile teksir kağıdına yazılırken olduğu gibi, bu harekete direnç

---

¹⁹⁶ Robertson, ss.133-215.

¹⁹⁷ Francesco Lacquaniti, Central Representations of Human Limb Movement as Revealed by Studies of Drawing and Handwriting, Trends in Neurosciences,12 (8), 1989, ss.287-291.; Robertson, ss. 133-215.

¹⁹⁸ Robertson, ss.133-215.; Hilton O. (1969), 'Consideration of the Writer's Health in Identifying signatures and Detecting Forgery', Journal of Forensic Sciences.Vol.14,No.2 p.p.157-166.

¹⁹⁹ Bafra, s.29.

²⁰⁰ Robertson, ss.133-215.

²⁰¹ Ellen, ss.14-47.

gösterir. Bazı kağıtlar mürekkebi dağıtarak, imza figüründe değişmeler yaratır. İmzalar seri bir hareketin ürünüdür. Eğer yüzey kalem hareketliliğini zorlaştırır özellikteyse imza figüründeki değişiklikler kaçınılmazdır. Bu konuda uygulamada çok fazla örnekle karşılaşılmaktadır, özellikle matbu makbuzlar düşük kaliteli kağıtlardan imal edilir. Bu kağıtlara atılan imzalar da ileride bir problem oluştursa incelemede güçlük yaratmaktadır²⁰².

3. Yazı Enstrümanı

Yazı enstrümanı da yazı üzerine etkili faktörlerden birisidir. Aynı kişilerden alınan yazı örneklerinde kurşunkalemle yazılmış yazının, tükenmez kalem ve dolmakalem kullanılanlardan değişik olduğu gözlenmiştir. Bu yazı enstrümanının direkt etkisinden olabileceği gibi yazı enstrümanı yüzey arası uyumsuzluklardan da kaynaklanabilir²⁰³.

Yazı enstrümanına ait özelliklerden birisi de kullanılan kalemin bozuk olmasıdır. Çok yumuşak uçlu kurşunkalemle veya silik yazan bir tükenmez kalemle yazılan yazıda kişi yazışım belirginleştirmek için baskıyı arttırabilir, veya yazının üzerinden bir kez daha geçebilir. Bu da yazı hızının ve ritminin bozulmasına sebep olur. Eğer üstünden geçme saptanan bir belgede açıklama böyle bir nedene dayandırılıyorsa, adli doküman incelemesinin bunu kanıtlanmasında en etkili yardımcısı, oldukça çeşitli ve çok kuvvetli ışık kaynakları ve bunlara monte edilebilen görüntü kayıt cihazlarıdır²⁰⁴.

Bozuk uçlu kalemler, ucu düzgün açılmamış kurşun kalem, pastel çubuklar, fırça gibi enstrümanlar yazı unsurlarını önemli ölçüde etkilerler²⁰⁵.

4. Duygudurum, Emosyonel Durum

Yazı o an içinde bulunulan emosyonel durumdan da etkilenir. Bunlar içinde etkisi oldukça iyi incelenenler sıkıntı, üzüntü, neşe, korku, kızgınlık ve heyecandır.

Sayılan bu faktörler yazıyı çok derinden etkilememekle birlikte profesyonel gözlerce oldukça rahat saptanabilen değişikliklere sebep olurlar²⁰⁶.

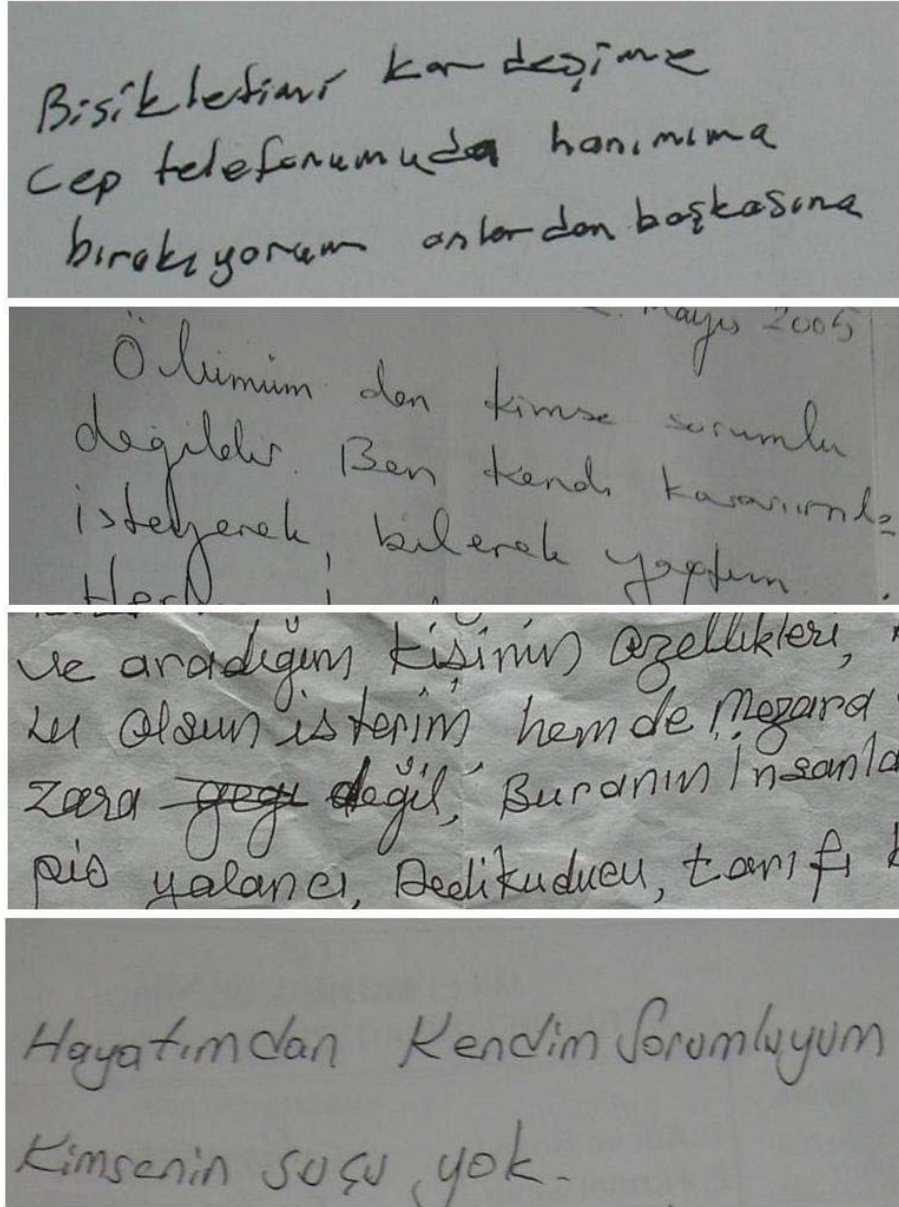
---

²⁰² Ellen, ss. 14-47; Robertson, ss. 133-215.

²⁰³ Ellen, ss 14-47.

²⁰⁴ Ellen, ss. 14-47; Robertson, ss. 133-215.

²⁰⁵ Robertson, ss.133-215.

Şekil 150: İntihar Mektuplarındaki El Yazısı Örnekleri

- *Sıkıntı*: Kişi sıkıntılı iken gergin bir durumdadır. Genel vücut kas tonusu artmıştır ve buna bağlı olarak da yazısı gergin, sıkışık, akıcı olmayan, sert hamleli bir hal alır. Açılanmalar ve harf üzerinden geçmeler sıktır. Eğimi değişir. Kişi sola eğimli yazıyorsa sağa eğimli bir hale gelebilir.

- *Üzüntü*: Bu durumda kişi bitkindir. Genel kas tonusu azalmış, cansız bir hal almıştır. Yazı yazmaya isteksizlik, düşünceli bir durum söz konusudur. Sıkça harflerin, bazen de kelimelerin üzerinden geçme durumu vardır. Kalem baskısı

²⁰⁶ Robertson, ss. 133-215.

azalabilir. Yazı hatta genellikle aşağı meyilli bir hal alır. Kağıtta sol kenar az bırakılır.

- *Korku* : Kişi çok tedirgindir, yerinde duramaz, kendini sıkır. Yaza baskılı, sert ve ani hareketli, bazen de titremeli olur. Yazı ritmi bozuktur.

- *Heyecan* : Sosyal anlardaki imzalar ile iş imzaları birbirinden farklıdır. Hele bu imza protokol imzalarken olduğu gibi, törenle alınıyorsa imza daha da değişir. Tremor mevcutsa bu da imza ve yazıya yansır. Böyle durumlardaki yazı ve imzalarda en belirgin değişiklik yazı ve imza boyutlarının artmasıdır.

- *Melankoli* : Üzüntülü yazı özelliklerinde abartı ile karakterizedir. Yavaş ritimli ve özensiz yazı vardır. Yazı boyutları küçülür. Yavaş yazma oldukça uzun bir imzanın ortaya çıkmasına neden olur.

Bu gibi durumlarda yazıdaki değişiklikler yeterli deneyim ile kolaylıkla değerlendirilebilir. Deneyimsiz birinin uzun zamanda anlamlandıramadığı pek çok şeyi deneyimli bir göz kolayca yorumlayabilir²⁰⁷.

5. Çevresel Faktörler

Bunlar arasında etkisi en iyi incelenenler şunlardır :

a) Soğuk Hava : Soğuk havada eklem içi sıvı viskozitesi artar. Bu da eklem hareketlerinin zorlaşmasına neden olur. Bu durumda yazılan yazı da çok sert açılı ve kıvraklıktan uzak olur. Titreme mevcutsa kaba amplitüdü bir durum mevcuttur ve yazı bu yönde etkilenir.

b) Yazı yazanın dikkatinin dağıldığı durumlar: Bu durumlarda yazı anlık olarak kesilip tekrar başladığından, o ana dek mevcut harf araları mesafesi değişir. Yeni başlangıç hattı ve yönü oluşabilir. Atlamalar veya tekrar yazmalar oluşabilir. Mukayese yazılarında rastlanmayan değişiklikler göze çarpabilir.

c) Acele yazı: Ders notu tutarken veya telefonda mesaj alırken yazılan yazılardır. Daha az okunaklı ve oldukça hızlı ritimli olmakla birlikte, yazı karakterleri fazla değişmemiştir, inceleyen, sahibini kolaylıkla tespit edebilir²⁰⁸.

---

²⁰⁷ Robertson, ss.133-215; Alkan, s.9.

²⁰⁸ Robertson, ss.133-215; Alkan, s.10

6. Öğrenme Bozukluklarına Bağlı Anlatım Bozuklukları

Herhangi bir fiziksel veya nörolojik bozukluğa, yaygın gelişimsel bozukluğa, mental gerilik veya eğitim imkanlarının yetersizliğine bağlı olmayan okul becerilerindeki uygunsuzluklar öğrenme bozuklukları olarak isimlendirilirler. Yazılı anlatım bozuklukları, çocuğun yazı becerilerinin zeka, yaş ve eğitim durumuna göre standart düzeyin altında olması durumudur. Yazılı anlatım bozukluklarının sıklıkla okuma bozukluğu ile birlikte görülmesi aralarında etyolojik bağlantı olduğunu düşündürmektedir. Yazılı anlatım bozukluğu el becerilerine yönelik motor gelişim bozukluğundan farklı bir olgu olup, dil gelişimiyle ilgilidir. Heceleme, gramer, noktalama ve kompozisyon güçlüklerine neden olur. El yazısının görünümü de sıklıkla bozuk olur. Yazılı anlatımda sözcük seçimi, içerik açısından bir araya getirilişi, cümle bütünlüğü oluşturabilme yetisinde güçlükler görülmektedir²⁰⁹.

(Ayrıca öğrenme bozukluklarına bağlı dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun) ve psikiyatrik sınıflamada iletişim bozuklukları başlığında incelenen sözel anlatım bozukluğunun yazılı anlatımda da bozukluklara neden olduğu bilinmektedir)²¹⁰.

7. Hastalıklar

Yazıyı etkileyen önemli faktörlerden birisi de sağlık durumunda meydana gelen bozulmalardır. Hastalıklar yazıyı içerik veya şekil olarak iki şekilde etkileyebilir²¹¹.

İçerik: Yazı içeriğini etkileyen en önemli hastalık grubu psikiyatrik hastalıklardır. Bazı nörolojik durumlarda da yazı içerik olarak etkilenebilir. Bu hastalıkların özellikle üzerinde çalışılanları şunlardır²¹².

- Şizofreniler
- Manik depresif psikozlar

²⁰⁹ Akın s.35.; Cengiz Güleç ve Ertuğrul Köroğlu, "Psikiyatri Temel Kitabı", Cilt 2, Hekimler Yayın Birliği, 1998, Ankara, ss.1057-1060.

²¹⁰ Akın s.35.; Güleç, Köroğlu, ss.1057-1060.

²¹¹ Alkan ss.10-20.

²¹² Adam, Uzmanlık Tezi. (1961) ; Baig M.S.A., Hen W.W., Caminal E.R., Huang T.D.:Signature Siza in the Psychiatric Diagnosis: a significant clinical sign.Psychopathology, 1984, ss.17:128-131; Güleç, C. Köroğlu, E. (1998), "Psikiyatri Temel Kitabı", Cilt 2, Hekimler Yayın Birliği, 1998, Ankara, ss.1057-1060.

- Oligofreniler
- Halüsine durumlar
- Epilepsiler
- Konfüze durumlar

Bazı psikiyatrik hastalarda kişi aralıksız olarak yazar. Aklına gelen her şeyi yazıya döker. Buna *grafore* denir²¹³.

Psikiyatride tedavi yöntemlerinden birisi de yazı yazdırmadır. Bu durumda çoğu zaman hasta sözlü olarak açıklayamadığı sırlarını yansıtmakta ve neticesinde de rahatlamaktadır. Buna *grafoterapi* denir, İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniğinde 1960'lı yıllarda yapılan bir çalışmada, hastaların makale ve yazılarını hazırladıkları ve aylık olarak çıkardıkları bir gazete çalışmasından yararlanılarak:

- Gazete ile hastanın zihni ve bedeni meşgul olmuş, kısa sürelerle de olsa hastalık bulgularından uzak kalmış ve saldırganlıkları azalmıştır.

- Yazdıklarıyla hasta muayenesinde alınamamış bazı bilgiler elde edilmiştir.

- Hasta bir iş yapıyor olmanın gururunu duymuş, kendine güven duygusu belirginleşmiştir.

- Başkalarının ne yazdıklarını da merak ederek, dış dünyayla ilgilenmeye başlamıştır²¹⁴.

Halüsinasyon durumlarında şahıslar o anki yaşadıklarını yazı ve sembolle gösterebilirler²¹⁵.

Kullanılan kağıt da değerlendirmelerde önemlidir. Graforede şahıs, gazete kağıdına, sigara paketine ve bulabildiği her şeye yazar. Histeride ise kullanılan kağıt rengi, çok canlı ve frapandır. Paranoyakların yazı içeriklerinde ise en sık olarak ihbar ve şikayet dilekçeleri ile dava dilekçeleri yer almaktadır²¹⁶.

---

²¹³ Guyton A.C.: Tıbbi Fizyoloji, Çev.Gökhan, N. Çavuşoğlu, H.3.Baskı. 1989, İstanbul 910-950; Güleç, C. Köroğlu, E. (1998), "Psikiyatri Temel Kitabı", Cilt 2, Hekimler Yayın Birliği, 1998, Ankara, ss.1057-1060.

²¹⁴ Adam, s.35.

²¹⁵ Wellingham-Jones P.: Drugs and Handwriting. PWJ Publishing Printed in the United States of America 1991, USA, 32-51.

²¹⁶ Adam, s.35.

Şahsın fikirleriyle yazdıkları arasında ilişki olmayabilir. Buna *paragrafi* adı verilmektedir²¹⁷.

Şizofrenlerde saptanan yazı çeşidi ise *şizografi*'dir. Yazılarında grafore, paragrafi, ortografik hatalar (kelime-hece unutmama) ve kaligrafik değişiklikler (yazı şeklindeki değişiklikler) birlikte bulunur²¹⁸.

Ekografi ise şahsın doktoru veya başkası tarafından yazılmış bir yazıyı tekrar yazması durumudur²¹⁹.

8. Alkol, İlaç ve Uyuşturucu Maddeler

Merkezi sinir sistemi ve periferik sinir sistemini²²⁰ etkileyen tüm maddeler yazıyı da etkiler. Bu maddelerin emilimleri, vücutta dağılımları, vücutta uğradığı değişiklikler ve atımları bireylere göre değişiklikler gösterir. Bu nedenle alınan maddenin miktarı ile kanda erişilen konsantrasyon arasında her zaman bir paralellik yoktur. Ayrıca maddelerin eşit kan düzeyleri de her bireye eşit etkide bulunmaz. Dolayısıyla bu maddelerin yazıya etkisinde de bireysel farklılıklar söz konusu olur²²¹.

a. Alkolün Yazıya Etkisi :

Bu konuyla ilgili çalışmalar oldukça eski tarihlerde başlamıştır. 1953'de Rabin ve Blair alkolün yazıya etkisini 10 kriterde toplamıştır. Bu kriterlerden önemlileri: şahsın yazıyı uzun zamanda yazması, yazı için daha bol saha kullanması ve yazıda dikkat eksikliği sebebiyle oluşan hatalardır. Ancak ortalama 5 duble viski içirtilen deneklerin yazılarındaki değişiklikler şahsın kan-alkol düzeyiyle ilişkili bulunamamıştır²²².

---

²¹⁷ Adam, s.38.

²¹⁸ Güleç, Köroğlu, ss.1057-1060.

²¹⁹ Arthur C Guyton Tıbbi Fizyoloji, Çev.Gökhan, N. Çavuşoğlu, H.3.Baskı. İstanbul, 1989, ss. 910-950.

²²⁰ Periferik Sinir Sistemi, merkezi sinir sistemi ile perifer (çevre) adı verilen hedef oluşumlar arasında bağlantı kuran bir sistemdir (<http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=mkl&ID=7692>).

²²¹ Wellingham, Drugs and Handwriting. PWJ Publishing Printed in the United States of America, 1991, ss. 32-51 .

²²² Wellingham, ss.32-51 .

1955'te Baker'in benzer bir çalışmasında kas kontrolünün kaybolduğu, elde titreme ve kontrolsüzlükler olduğu, harfler arasında orantısız boşluklar ve düzensiz vurular olduğu bildirilmiş, itinadan uzak yazılar elde edilmiştir²²³.

1966'da Sulner çalışmasında kronik alkolikleri incelemiş, 1969'da Hilton 13 sosyal içici ile çalışmıştır. Bu çalışmada 5 saatlik açlık sonrası deneklere standart bir pasaj yazdırılmış ve imzaları alınmış, alkol alımı başlatılmış, 4 saat boyunca saat başı kan-alkol düzeyleri ölçülerek, standart pasaj ve imzalar tekrarlatılmış ve alkolün yazıya etkisinin bireysel olduğu, bazı kişilerin yazısı az alkol ile bozulurken bazılarında bozulmanın ileri düzeyde olduğu, yazıların geniş ve gevşek olduğu, ama ilginç bir bulgu olarak imza kalitesinin oldukça az bozulduğu sonucuna varılmış, Bu değişimlere sebep olarak ise alkolün dikkati azaltması, kas kontrolünün zayıflaması ve yorulma olarak değerlendirilmiştir²²⁴.

1978'de Foley ve Miller alkol alanlarda harflerin büyüdüğünü, sayfa kenarlarındaki boşlukların arttığını, daha hızlı yazma eğilimi olduğunu saptamışlardır. 1983'de Larson, alkol alımı ve vücut alkol temizleme kabiliyetini kombine eden bir çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir. 1986'da Galbraith benzer bir çalışmayı aç ve tok karına alkol alımıyla tekrarlamış, belirgin bir fark oluşmadığını görmüştür²²⁵.

Tüm bu çalışmalardan elde edilen sonuç şudur: Alkol yazıyı bozar.

b. Uyuşturucu Maddeler:

Etki mekanizmaları alkole benzer. En iyi incelenenleri esrar ve halüsinojenlerdir²²⁶.

İlaçların yazıyı etkilemeleri yorgunluk, baş dönmesi, sinirlilik, spazm, konfuzyon, kas gevşekliği, öfori, görme bozukluğu, titreme, depresyon, yerinde duramama, psikotik etkiler, çınlama, psişik değişiklikler, parkinsonizm, paralizi gibi mevcut durumlardan bir veya birkaçı üzerinden olmaktadır.

---

²²³ Wellingham, ss.32-51.

²²⁴ Wellingham, ss.32-51.

²²⁵ Wellingham, ss.32-51.

²²⁶ Wellingham, ss.32-51.

9. Yaş

Adli doküman incelemecilerine yansıyan yaşlılıkla ilgili en fazla olgu çek ve senete atılan imzalar ile ilgili güçlükler ve ölümden sonra vasiyetnamelerdeki problemlerdir. Ayrıca şahsın yaşlılığından faydalanarak pek çok kişi bu insanları kandırmaya yeltenebilir veya imzalarını taklit edebilir²²⁷.

Yaşlıların yazı ve imzalarını değerlendirmek gençlerinkine göre daha zordur. Daha fazla özen, tecrübe ve dikkat ister. Buna rağmen yine de imzalar değişime az açık, oldukça otomatik eylemlerdir²²⁸.

Yaşlılığa bağlı değişimler arasında en önemli olanı yazı hızındaki azalmadır. Vücut gücündeki genel azalmaya bağlı olarak motor güç de azalır. Bu da daha yavaş, duraklamalı ve akıcılığı bozulmuş bir yazı ortaya çıkarır. Olaya yaşlılığa bağlı görme bozuklukları da eklenince harf hataları, kelime hataları çoğalır. Yaşlılığa bağlı tremorun gelişmesi de yazıyı iyice bozar. İmla kurallarına uyum azalır. Yazının yatay hat düzgünlüğünü sağlamak için uzun süreli dikkat ve itina gerekir. Yaşlı vücudun yorgunluğu ve sabırsızlık bu itinanın azalmasına, bu da yazının alta veya üste doğru gitmesine neden olur.

Uzunca bir zaman periyodunda kişinin yazısında bir takım değişiklikler meydana gelmesi kaçınılmazdır. Yazıda yeni karakteristikler oluşacaktır. Yazı karakteristiklerinin gelişiminde üç devre vardır. Olgunluk öncesi, olgunluk ve bozulma, ikinci devre yazıdaki karakteristik özelliklerin olgunlaştığı devredir ve bu devredeki yazılarda görülen değişikliklerin normal yazı değişiklikleri olup olmadığı önem kazanmaktadır. Bu nedenle yazı karşılaştırmalarında şüpheli ve örnek yazıların yakın zamanda yazılmış olmasına dikkat edilmelidir²²⁹.

Yukarıda belirtilen değişiklikler yazı ve imzada genel olarak, hızın azalması, kelime ve imla hataları, yazı düzeninin bozulması ve bu meydana yatay ve dikey hatta oluşan düzensizlikler, işlekliliğin bozulması, duraklamalar, titreklilikler, boyut

²²⁷ Ordway Hilton, Influence of Age and Illness on Handwriting Identification Problems, American Society of Questioned Document Examiners, Annual Meeting, 1975, ss. 1-5.

²²⁸ Ordway Hilton, Consideration of the Writer's Health in Identifying Signatures and Detecting Forgery, Journal of Forensic Science, Vol.14, No.2:p.1969, ss. 157-166 .

²²⁹ Kapoor T.S. ve ark. Study of the Form and Extent of Natural Variations in Genuine Writing With age, Journal of the Forensic Science society, 1985, ss. 371-375; Hilton O. Influence of age and Illness on Handwriting: Identification Problems. Journal of Forensic Sciences. 9: ss. 161-172; Bafra, s.33.

değişiklikleri, harfler arası mesafenin artması, kopyalamada hatalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

10. Kast (İsteyerek Yapılan Değişiklikler)

El yazısının *zaman* içinde ve çeşitli nedenlerle değişime uğraması normaldir. Fakat, bazen de kişilerin kimliklerini gizlemek amacıyla, bilinçli olarak yazı karakterlerini değiştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Yazı değiştirme olaylarına hukuk ve ceza davalarında oldukça sık rastlanır. Yazı değiştirmenin en çok görüldüğü olaylar sahtekarlık olaylarıdır. Sahte bir belge düzenlemenin iki şekli vardır. Kişi ya kendi yazısını farklı bir şekilde göstermek üzere değiştirir, veya başka birinin yazısını taklit eder²³⁰.

Tehdit ve şantaj mektupları, müstehcen yazılar veya bombalı mektup zarfları, yazarın kimlik tespitini önlemek için değiştirmek suretiyle yazmış olduğu yazılardır.

Hem kendi yazısını değiştirmek hem de bir başkasının yazısını taklit etmek esasında bir “Yazı değiştirmedir”²³¹. İki durumda da kişiler hem kendi yazı alışkanlıklarını gizlemeye, hem de bazı yabancı karakterleri yazıya sokmaya çalışırlar²³².

Normal yazı karakterleri şuuraltı bir biçimde ve fazla dikkat gösterilmeden yapıldığı için yazı değiştirmenin oldukça güç hatta imkânsız olduğu iddia edilmektedir. Özellikle uzun yazılarda, yazar bir süre sonra yorulacağı ve dikkati dağılacığı için normal yazı tarzına dönecektir²³³. Çünkü değiştirilmiş yazının her yazı özelliğine dikkat gösterilerek yazılması gerekir. Bu nedenle uzun bir metnin tamamında yazı değiştirebilmek çok zordur. Fakat kısa bir yazı veya birkaç kelime veya imza bazen başarılı olarak değiştirilebilmektedir. Ve değiştirmenin belirlenmesi de mümkün olamamaktadır. Ayrıca “yazı değiştirme” büyük ölçüde kişisel beceri ve deneyimlere bağlıdır. Bazı kişiler yazı karakterlerini farklılaştırma ve yabancı

---

²³⁰ Sahir Erman, Sahtekarlık Suçları, 5. Bası. Kısım III. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi. Prof. Dr.Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1987, İstanbul, s.228.

²³¹ Elan D. The Scientific Examination Of Documents-Methods And Techniques, Ellis Horwood Limited, London, ss. 7-53.

²³² Leung S.C. ve ark, Forgery I.Simulation. Journal of Forensic Sciences.38/2: ss. 402-412; Leung S.C. ve ark, Forgery II. Tracing. Journal of Forensic Sciences.38/2: ss. 412-424.

²³³ Harrison R, Suspect Documents, Their Scientific Examination, Second Edition, Sweet and Maxwell Limited, 1966, London, ss.368,369

karakterleri yazılarına sokmakta beceri sahibidirler. Hünarlı bir kiři tarafından uzun ve bilinçli çalışmalar sonucu yapılan yazı değiştirmeleri oldukça başarılı olabilmekte ve yazının kendi içindeki değişkenliği de dūřınilecek olursa, yazı incelemelerinde bir hayli problem yaratabilmektedir. Uygulamada, bōyle başarılı yazı değiştirmelerinin, özellikle yeterli dikkat, zaman ve özen sarf edmeden yapılmış incelemelerde uzmanları yanıtıabildiği de görölmektedir²³⁴.

Burada değerlendirmenin doğruluğu, incelemecinin bir yazıya sokulmuş “değiştirme, gizleme” unsurlarını dikkate almaktaki bilgi ve becerisine dayanmaktadır. Uzman bir yazı incelemesinin, her olayda “değiştirilmiş yazı” ihtimalini göz önünde bulundurması ve değiştirme niteliklerini ayırt edebilmesi gerekir. Ancak bu takdirde, açık karakteristik farklılıkları, “yazı değiştirme” gayretine atfedilebilir ve gizlenmek istenen benzerlik unsurları da gözden kaçırmaz.

Yazı ve imzasını değiştirme gayreti pratikte iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisinde şahıs belgeyi düzenlediğinde o anda inkar amacı olmaksızın normal imzasını atmakta veya bu amacı taşımakla beraber o an için imzasını değiştirme konusunda başarılı olamamaktadır.

İkinci durumda ise baştan planlı ve hesaplı hareket edilmekte, belgenin düzenlenme aşamasında imza veya yazılar kasıtlı olarak değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu işlemdeki başarı inceleyicileri daha zor durumda bırakabilecek niteliktedir.

Kasıt unsuru adli belge incelemelerinde en önemli problemlerden biridir.

Bu itibarla bu konudaki bilimsel araştırmaların pratikte çok önemli faydalar sağlayacağı kuşkusuzdur. Sōzü edilen konuda yapılan araştırmalar kasıtlı yazı değiştirme işlemlerinde; boyut ve meyil parametrelerinin en fazla değiştirilen parametreler olduğu, yazının hız, şekil gibi unsurlarının da değiştirilmeye çalışıldığı, ayrıca yazı stili, normalden farklı el kullanılması, yazıya verilen dikkat ve özenin arttırılması veya azaltılması faktörlerinin yer aldığı belirtilmektedir, öte yanda yazının kağıt üzerinde düzenlenme biçimi, harf ve kelime aralıkları, imla ve üslup özelliklerinin en az değiştirilebilen unsurlar olduğu kaydedilmektedir²³⁵.

²³⁴ Webb F.E, The Question of Disguise in Handwriting, Journal of Forensic Sciences, 23/1, ss.149-154.

²³⁵ Ömer Kurtaş, Adli Tıp Açışından Grafolojinin Önemi, Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), 1992 İstanbul, s.16-47, 69-75, 131-132.

E. KARŞILAŞTIRMAYA ESAS TEŞKİL EDECEK EL YAZILARI VE İMZALARIN TEMİNİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

- Metin, kağıt ebadı, yazma aleti, yazım alanı, yazı stili (işlek el yazısı veya ayrık el yazısı) gibi özellikler orijinal belgedekine benzer olmalıdır

- Şüpheli şahsın inceleme konusu belgede yazılanları öğrenmesinde bir sakınca yoksa inceleme konusu belgedeki yazıların aynısı, öğrenmesinde bir sakınca varsa benzer kelimeleri ihtiva eden yazılar yazdırılmalıdır.

- Her şahıstan alınacak mukayese yazılar en az 8-10'ar sayfa dolusu olmalıdır.

- Sözlü talimatlar veya makine yazısıyla yazılmış metin kullanılmalı, yazan kişinin kendi yazdığı önceki örnekleri ve şüpheli belgeyi görmesine izin verilmemeli, yazılan sayfa hemen biter bitmez önünden alınmalıdır.

- Şüpheli şahsın normal yazısı ortaya çıktığına kanaat gelinceye kadar yazıyı dikte ettirmeye devam edilmelidir (Şahsın normal yazı yazıp yazmadığı yazım hızından ve yazı uyumundan anlaşılabilir). Bunun için önce yavaş yazı yazması sağlanmalı daha sonra hızlanması istenmelidir. Örneğin 5 sayfa yavaş, 5 sayfa hızlı yazı yazdırılabilir.

- Yazısını değiştirme gayretinde bulunan şüpheli kişinin doğal kaligrafisi ortaya çıkıncaya kadar mukayese yazı alınmalıdır

- Büyük ve küçük harfleri kapsayan örnekler alınmalıdır.

- Hızlı-yavaş yazılmış ve çeşitli meyillerde yazılmış örnekler alınmalıdır.

- Her örnek ayrı ayrı kağıtlara yazdırılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır.

- Yazıyı yazan ve gözlemci her sayfayı paraflamalı ve tarih atılmalıdır.

- Sağ ve sol elden örnek yazılar alınmalıdır.

- Normal olarak heceleme veya bir başka şekilde sanığa yardım edilmemelidir. Ancak, belli kelimeler veya girişlerin yazdırılmasında yol gösterilmiş ise, bu durum incelemeyi yapacak laboratuvar personeline bildirilmelidir.

- Yakın akrabaların (kardeşlerin) yazıları çok benzer olabilir. Bu yüzden, olayın niteliğine göre gerekirse bütün aile fertlerinden mukayese yazılarının alınması gerekir.

- İmla, noktalama işaretleri veya yazı düzeni konusunda talimat verilmemelidir.

- İnceleme ve neticenin sıhhati açısından, mümkün olduğu takdirde, tetkike konu belgenin yazım tarihine yakın tarihli, şüpheli şahsa ait huzurda alınmış olmayan (samimi) yazılarını havi belgelerden (dilekçe, form, beyanname, mektup, iptal edilmiş çek ve senetler vb.) temin edilerek gönderilmelidir.

- İnceleme konusu yazılar; duvar, kapı, pencere vb. taşınması mümkün olmayan veya taşınması güç olan zemin üzerinde ise bu durumda söz konusu yazıların biri dik açı olmak şartıyla en az iki açıdan fotoğraflanmalıdır. Bu işlem yapılırken yazılar birden fazla fotoğraf karesine sığacak şekilde olabilir.

- Duvar yazısı veya afiş, pankart benzeri zeminler üzerlerine yazılmış olan yazıların, parmak hareketlerinden ziyade bilek ve kol hareketlerinden oluşmaları nedeniyle, mukayese belgelerinde benzeri zeminlere yazılmaları, fotoğraflanmaları ve mümkünse mukayese yazıların temininde kullanılacak kalemin de aynı özellikte olması yararlı olacaktır.

- İncelemeye konu yazılar; reçeteler üzerlerinde bulunan yazı/rakamlar ise, sağlıklı bir inceleme yapılabilmesi için, reçeteleri düzenlemiş olarak görülen doktorlar ve şüphelilerin, reçetelerde yazılı bulunan ilaç isimlerini, ilaç isimlerinin ön kısımlarında bulunan latin rakamları (1,2,3,4 ve 5), romen rakamlarını (I, II, III, IV, V ve VI) ilaçların gramaj ve miktarlarını gösteren kısımlarını içerecek şekilde reçete yazım formatında [Örneğin Rp I-Augmentin 1 gr tb DIIB(İki) 5 günlük doz S:2x2, II-Erytrocin granül DIB(Bir) S:3x1] ve bunlardan farklı en az 30-40 farklı ilaçları kapsayacak tarzda), bitişik ve ayırık el yazısı formunda en az 8-10 sayfa dolusu mukayese yazı, rakam ve imzaları alınmalıdır.

- Şahıs rahat bir şekilde yazı yazabilecek ya da imza atabilecek tarzda oturmalıdır.

- Ayrı ayrı kağıt parçaları konularak 1-2 dakika aralarla imzalatırılmalı, imzalanan her kağıt alınıp bu şekilde imza en az 10 defa tekrarlanmalıdır. Her belgede en az 10-15 imza bulunmalıdır.

- Mukayese imzaların atılacağı belgeler mümkün oldukça tetkik konusu belgeye benzer nitelikte olmalıdır (Senet üzerindeki bir imzanın incelemesinde mukayese imzaların örnek senetler üzerine tatbik edilmesi gibi).

- İmzaların atılmasında imzaya ayrılan alan önemlidir. Bu sebeple huzurda alınacak mukayese imzaların bir kısmı tetkik konusu belge üzerindeki imzaya ayrılan alana eşdeğer büyüklükteki bir alana tatbik ettirilmelidir.

- Mukayese imzalar, tetkik konusu belgede atılı bulunan imzanın atıldığı kalemine benzer nitelikte bir kalemle (dolma kalem, tükenmez kalem vb.) alınmalıdır.

- Şüpheli şahıstan mukayese imza alınırken şahsa bazen yavaş bazen hızlı imza atması için direktifler verilmelidir.

- Tetkike konu imzanın inkar kastıyla veya serbest taklit yoluyla atılmış olabileceği düşünülerek şahsa sol ve sağ elle mukayese imza attırılmalı, alınan mukayese imzaların hangilerinin sağ ve hangilerinin sol el ürünü olduğu belge üzerine yazılmalıdır.

- Tetkik konusu imzanın yazı niteliğinde olması durumunda; şahsın tetkik konusu imza içerisinde yer alan harfleri içeren mukayese yazıları alınmalıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yargılama süresinin kısaltılabilmesi, adli belge incelemelerinin sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılabilmesi için, sorunların tespit edilip çözümlenmesi gerekmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de belge incelemelerinde bazı sorunlar yaşanmakta, yaşanan bu sorunlarda karar verme sürecini uzatabilmekte bazen de engelleyebilmektedir.

Bu çalışmamızda çözüm önerilerimizi Teknik ve Hukuki açıdan olmak üzere iki ana başlık altında inceleyeceğiz.

A. TEKNİK AÇIDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Ülkemizde belge incelemeleri konusunda inceleme yapacak kişilerin, yetiştirilmeleri ve eğitim şekilleri konusunda standart bir eğitim, ortak bir çalışma yoktur. Kurumlar bazında farklı uygulamalar yapılmaktadır. Gerek dünyada gerekse de ülkemizde bazı kişiler 1 saat, 1 hafta, 1 ay, 3 ay gibi seminer, eğitim, kurs veya çalışmalar neticesinde değişik sertifikalar alıp, bu konularda bilirkişilikler yapmak istemektedirler. Dolayısıyla yanlış sonuçlar verebilmektedirler.

Belge sahtecilikleri konusunda kendini geliştirememiş bir kişi, sahte olan bir belgeye orijinal diyebilir, veya üzerinde tahrifat yapılmış olan bir belge hakkında tahrifat yapılmamıştır diye rapor verebilir. Bu tür hatalar telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Bunun için belge incelemelerinde karşılaşılan bazı teknik sorunlar ve çözüm önerileri şunlardır;

✓ Yeterli eğitim ve kontrollerden geçmemiş, birkaç saat, bir gün, bir ay gibi çok kısa süreli seminer, kurs, kongre veya konferans benzeri etkinlikler sonucu alınan belgelerle, belge incelemesi yapan kişilere izin verilmemelidir.

Belgeler üzerinde inceleme yapacak kişilerin, inceleme yaparken nelere dikkat etmeleri gerektiği hususunda bilimsel, yoğun, uzun ve uygulamalı bir eğitimden geçmeleri gerekmektedir.

✓ Ülkemizde başarılı çalışmalar yapan ve güvenilirliklerini uluslararası düzeyde de kabul ettirmiş olan, Kriminal Polis Laboratuvarları, Jandarma Kriminal Laboratuvarları ve Adli Tıp Kurumu'nun ortak toplantılar ve eğitim çalışmaları düzenlemesi faydalı olacaktır.

Bu üç kurumun uluslararası alanda geçerliliği olan, bilimsel ve etik değerlere sahip standart bir Belge İnceleme Uzmanı Sertifika Programı düzenlenmesi veya yeterlilik kurulları oluşturularak mesleğin gerçek ve ehil mensuplarına Yeterlilik Sertifikası vermesi yararlı olacaktır.

✓ Uygulamada birçok bilirkişi tarafından el yazısı ve imzayı etkileyen faktörlerin bilinmediği görülmektedir.

Örneğin; Düzenli ve tertipli olmayan, titretilen hatlardan oluşan, bozuk karakterde yazılmış bir el yazısının kime ait olabileceği incelendiğinde; Söz konusu el yazısı çok az okuma yazma bilen bir kişiye ait olabileceği gibi, alkol benzeri uyuşturucu madde almış bir kişiye de ait olabilir. Hareket halindeki bir araçta yazılmış da olabilir. Çok küçük yaşta bir çocuğa veya çok yaşlı bir kişiye de ait olabilir. Kasıtlı olarak inkar etmek amacıyla bilinçli olarak yazılmış da olabilir. İncelemecilerin bu detayları bilmesi veya anlayabilmesi olayların çözümünde çok etkilidir. Bunun için iyi bir uzmanın hatalı karar vermemesi için el yazısı ve imzayı etkileyen faktörleri iyi düzeyde bilmesi gerekir.

✓ Bilirkişi olayın gerçekleştiği yer ve gün ile şüpheli hakkında bazı şeyleri bilirse daha doğru sonuca ulaşabilir.

Şüpheli belgeyi düzenlediğinden şüphelenilen, el yazısını yazan veya imzayı atan kişinin elinde fiziki bir özrünün olması, okuma yazmasının olmaması, olay günü sarhoş olması veya ağır ilaç kullanmış olması, belgenin tanzim edildiği mekanın otobüs, tren gibi hareketli bir araç olması gibi nedenler, belge tanziminde kişinin karakteristik özelliklerinin bir kısmının belgeye yansımalarını engelleyebilir. Bunun için bilirkişinin şüpheli ve sanık dışındakilerin bilgisine ihtiyaç duyabilir. CMK m.66/4 da bu yetki tanınmış, ancak bazı sakıncaları da beraberinde getirmiştir. Bu problem hukuki açıdan çözüm bölümünde ayrıca belirtilmiştir.

✓ Belge incelemelerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi sahte olduğu iddia edilen belgenin orijinal örneğinin bilirkişide bulunmaması ve bu orijinal belgenin teknik özelliklerinin bilinmemesidir.

Belge sahteciliğinde kısır bir döngü vardır. Teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak sahte belge yapan kişilerin kullandıkları cihazların kalitesi artmakta dolayısıyla her geçen gün orijinaline daha yakın kalitede sahte belgeler üretmektedirler. Devletler ve ilgili kurumlar özel nitelikli belgelerin sahtelerinin yapılamaması için daha gelişmiş teknolojiler kullanmakta, yeni teknikler üretmekte, sahteciler de yeni güvenlik unsurlarının sahtelerini yapmak için çalışmaktadır. Dolayısıyla bir taraf orijinal belgelerin sahtelerinin yapılamaması için teknolojiyi kullanmakta, diğer taraf da söz konusu belgelerin sahtesini yapabilmek için teknolojiyi kullanmaktadırlar. Teknoloji bir tarafın elinde güvenlik unsuru, diğer tarafın elinde ise güvenliği tehdit eden bir unsurdur.

Bu bağlamda uzman bir kişinin kendi ülkesinde ve uluslararası düzeyde kullanılmakta olan özel nitelikli bütün belgelerin teknik özelliklerini bilmesi pek mümkün olamamaktadır. Zaman zaman hayatı boyunca hiç görmediği belgelerle karşılaşabilmektedir. Kullanılmayan, gerçekte hiç üretilmemiş, "Fantezi Belge" diye adlandırılan belgelerle (Dünya Pasaportu, Dünya Vatandaşlık Belgesi, Dünya Kimlik Kartı vb.) uluslararası seyahatler yapılabilmektedir.

Bunun için, uluslararası düzeyde bir bilgi bankası kurulmalı, bu bankada belgelerin teknik özelliklerini içeren detay bilgiler bulunmalı ve bilirkişilerin bu bilgilere ulaşabilme imkanının olması gerekir. Günümüzde bazı uluslararası özel şirketler bu hizmeti belli bir ücret karşılığında vermektedir. Ancak, gerek çok pahalı bir sistem olması gerekse de, bu hizmetin bazı özel kurumlar tarafından yerine getiriliyor olması bazı sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin; devletin resmi kurumunda çalışan bu işi meslek edinen bir bilirkişinin bu bilgilere ulaşabilmesi için satın alması gerekir bu bir handikaptır ve düzeltilmesi gerekmektedir.

✓ Sahte belge üretiminde en önemli hususlardan birisi sahte belgenin üretim maliyetidir. Maliyet ne kadar az olursa sahtecilik o kadar rahat ve çok miktarda olur. Bunun için özellikle banknot, nüfus cüzdanı benzeri belgelerin büyük çoğunluğu renkli fotokopi-printer benzeri bir sistemle oluşturulmaktadır. Amatör kişiler için sahte belgelerle mücadelede en etkili ve en kolay yöntem sahte olduğundan şüphelenilen banknot veya nüfus cüzdanının bir büyüteç, lup veya

mercek yardımıyla orijinal örneği ile karşılaştırılmasıdır. Bunun için özellikle ticaret ile uğraşan kişilerin böyle bir aleti iş yerlerinde bulundurmaları yararlı olacaktır.

✓ El yazısı ve imza incelemelerinde en çok karşılaşılan sorun, mukayese konusu el yazısı ve imzaların inceleyemeye yetecek miktar ve nitelikte olmamalarıdır. Soruşturmacı birimler mukayese belge temininin nasıl olacağı konusunda bilgilendirilmelidirler.

El yazısı ve imza incelemeleri esnasında yeterli bulgular tespit edilemez ve bilirkişi net bir karara varamaz ise tekrar mukayese belge temin edilmesini ister. Bu istek inceleme süresinin dolayısıyla da mahkemede devam eden yargılanma süresinin uzaması anlamına gelir. Karar verme sürecinin dolayısıyla da yargılama sürecinin uzamaması için, mukayese belge temin etmekle görevli kişilerin bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmaları gerekir.

✓ El yazısı ve imza incelemelerinde karşılaşılan bir diğer sorun ise huzurda alınmış mukayese belgeleri ile samimi mukayese belgeleri arasındaki ayrımın bilinmemesidir.

* Olay meydana geldikten sonra, şüpheli olarak görülen kişilerin bir gözlemci nezaretinde, kontrolünde mukayese el yazılarının ve imzalarının temin edilmesine huzurda mukayese belge temini denir. Burada dikkat edilmesi gereken husus mukayese belgelerinin olay meydana geldikten sonra alınıyor olmasıdır. Şüpheli kişi suçu işlemiş ise el yazısı ve imzasında değişiklik yapmak isteyecektir. Fazla miktarda el yazısı ve imza vermek istemeyecektir. Bu konuda dikkatli olunmalı görevli kişilere huzurda el yazısı ve imzaların nasıl alınması gerektiği hususunda bilgiler verilmelidir.

* Şüpheli kişinin daha önce bilerek ve isteyerek yazmış ve imzalamış olduğu, günlük yaşamında kullandığı el yazısı veya imzaları içeren, kendisine ait olduğunu kabul ettiği, belgelere samimi mukayese belgeleri denir. Uygulamada iki sorunla karşılaşılmaktadır. Birincisi; tek bir veya iki belgenin yeterli olacağı düşünülerek çok az miktarda mukayese belge temin edilmekte, ikincisi ve çok daha önemli diğer sorun ise; temin edilen bu çok az miktardaki mukayese belgesinin suç işlendikten sonra atılmış imzaları içeren belgelerin olmasıdır. Bazı kişiler suç işledikten sonra imzalarını değiştirmekte ve eski imzalarını kullanmamaktadırlar. Bunun için

mukayese belgeleri hem eski hem de yeni tarihli olmalıdır. İnceleme ve neticenin sıhhati açısından, tetkike konu belgenin yazım tarihine yakın tarihli belgelerin temin edilmesi çok yararlı olacaktır.

Samimi mukayese belgelerinden bazıları şunlardır, pasaport ve ehliyet, müracaat formları, işe giriş dilekçeleri, izin dilekçesi, iş yerinde düzenlenen evraklar, banka sözleşmeleri, GSM sözleşmeleri, ajanda, telefon defteri, okul defteri, not defteri, beyannameler, kira sözleşmeleri, çekler, senetler vb.

✓ Banknot sahteciliği çok sık karşılaşılan bir sahtecilik türüdür. Kişiler sahte banknot ile karşılaştığında çoğunlukla bu banknotu aldığı kişiye geri iade etmektedir. Bu çok yanlış bir uygulamadır. Sahtecilikle bu şekilde mücadele edilemez. Kişiler sahte banknotlar ile karşılaştığında ne yapması gerektiği hususunda bilgilendirilmeli seminerler düzenlenmeli, el broşürleri dağıtılmalı, kısa reklam filmleri yapılmalıdır.

✓ Kıymetli belge sahtecilikleri ile başarılı mücadele sadece güvenlik güçleri tarafından yapılmaktadır. Halk çok fazla destek verememektedir. Bunun nedenlerinden bir tanesi de, sahte belgelerin piyasaya sürülme yöntemlerinin bilinmemesidir. Halk sahte belgelerin, özellikle de banknotların piyasaya sürülme yöntemlerini bilirse, sahtecilikle mücadele daha kolay olur. Bunun için halk bilgilendirilmelidir. Bu konuda da reklam, seminer ve broşür gibi imkânlardan yararlanılabilir.

✓ Günlük hayatımızın bir parçası haline gelen kredi kartları ve bankamatikler güvenli ortamlarda kullanılırlarsa dost ve yardımcı, güvensiz ortamlarda kullanılırlarsa cebimizin düşmanıdır.

Banka kartlarında en çok yapılan hata kartın arkasına şifresinin yazılmasıdır. Kartın arkasına ya şifre yazılmamalı veya hiç alakası olmayan dört haneden oluşan yanlış bir şifre yazılmalıdır. Sahtecinin banka kartını aldığı zaman ilk yapacağı iş bankamatikten para çekmektir. Kart arkasına yanlış şifre yazıldığında, para çekme girişimi başarısız olacak, para çekme girişimi bankacılık sistemine düşecek, ilgili bankamatığın olduğu yerde güvenlik kamerası varsa, kartı çalan kişi kamera sistemine yakalanacaktır.

✓ Banka kartlarında en çok yapılan başka bir hata ise; hesap ödeneceği zaman kredi kartının garsona, komiye, satış elamanına verilmesi ve gelen dekontun imzalanmasıdır. Bazı kötü niyetli iş yerlerinde kart bilgilerini kopyalama (encoder) cihazları bulunmaktadır. Saniyeler içerisinde banka kartının manyetik şerit bölümündeki bilgiler kopyalanarak, sahte banka kartına aktarılmaktadır. Bu durumda banka kartı külli sahte ama kimlik bilgileri farklı gerçek bir kişiye ait olacaktır. Alışverişlerde iş yeri sahiplerinin banka kartı dekontu ile banka kartı üzerindeki kimlik bilgileri kontrol etmesi sahtekârların yakalanmasını sağlayacaktır.

✓ ATM para çekme makinelerinde sahteciler üç farklı yöntem kullanmaktadırlar. Birinci yöntemde kart giriş yuvasına sahte kart okuma cihazı monte edilerek banka kartının manyetik bilgilerini kopyalanmakta, ikinci yöntemde bankamatik içerisine gizli kamera konularak kartın şifreleri öğrenilmektedir. Üçüncü yöntemde ise tamamen sahte ATM makineleri kullanılmaktadır. Bunun için bankamatikten işlem yapılacağı zaman çok dikkatli olunmalı, şifre yazarken üzeri kapatılmalıdır.

✓ İmza sahteciliği, ülkemizde çok sık rastlanan sahtecilik türlerinden birisidir. Bunun nedeni imzanın her türlü resmi ve hususi belgenin geçerlilik kazanabilmesi için, üzerinde bulunması gerekli en önemli hususlardan biri olmasıdır.

Basit bir iki çizgiden şekilden müteşekkil imzanın, inkar eden kişi elinden çıkıp çıkmadığının kesin olarak her zaman tespit edilemeyebildiğinden, pek çok kişi bu şekilde dolandırılmaktadır.

Kullanmakta olduğumuz imzada ad veya soyadın birlikte veya birisinin mutlaka bulunması durumunda sahteliğinin yapılması teknik olarak daha zor olacağına mutlaka imzalarda el yazısı içeren ibareler bulunmalıdır.

✓ Belge sahteciliğinin ülkemizde sık görünmesinin nedeni kıymetli belgelerin güvenlik özelliklerinin yeterli düzeyde olmamasıdır. Unutulmamalıdır ki, bir belge ne kadar çok güvenlik özelliği taşıyor ise sahtesini yapmak da o kadar zor olacaktır. Ülkemizde kullanılmakta olan banknot, pasaport ve kimlik kartlarında bir dizi düzenleme yapılmış güvenlik özellikleri artırılmıştır. Ancak çek, senet benzeri değerli belgelerin güvenlik özelliklerini iyileştirme konusunda yeni bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konularda da düzenleme yapılmasına acil ihtiyaç vardır.

B. HUKUKSAL AÇIDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Ceza Muhakemeleri Hukukunda Belge İncelemeleri konusunda, hukuki açıdan karşılaşılan en önemli sorunlar, değerli belgelerde yeterli güvenlik özelliklerinin bulunmaması, bilirkişilik kurumunun yozlaşmış olması ve bilirkişi raporu ile ispat konusunda karşılaşılan sorunlardır.

✓ Bilirkişilik uygulamasında yeterli uzmanlığı olmayan kişilerin bilirkişilik yapması, bilirkişilerin yetki sorumluluk ve yükümlülüklerini bilmiyor olmaları, hâkimlik mesleğini ilgilendiren konularda bilirkişiye başvurulması v.b. hukuki konularda sorunlar gündeme gelmiş, bu sorunların çözümlenememesi sonucu bilirkişilik kurumunda ciddi bir yozlaşma olmuştur.

CMK da bilirkişilik kurumu açısından getirilen en önemli değişikliklerden biri bilirkişilerin seçimi konusundadır. CMK 64. maddeye göre; her yıl İl Adli Yargı Adalet Komisyonlarınca gerçek ve tüzel kişilerden oluşan bir bilirkişi listesi hazırlanacak ve bilirkişiler bu listeden seçilecektir. Bilirkişilerin, önceden elemenden geçirilerek atanmalarına olanak sağlanmış olup, bir nevi “yeminli bilirkişilik” kurumu oluşturulmak istenmiştir. Bu sistem yeterli olmamakla birlikte bilirkişilik kurumuna bir düzen getirmiş, bir disiplin sağlamıştır. Ayrıca, bilirkişinin hâkim gibi görev yapmasının da önüne geçilmiştir.

✓ Bilirkişinin vermiş olduğu raporda, hakim tarafından yapılması gereken hukuki değerlendirmeleri yapamayacağı belirtilmiş olmasına karşın, uygulamada, hakim veya savcının bir suçun oluşup oluşmadığı hususunda bilirkişiden görüş alması, olayda sanığın kusurunun bulunup bulunmadığı", "hakaret suçunun unsurlarının oluşup oluşmadığı" gibi hususlarda bilirkişiye başvurulduğu ve bilirkişinin hakim yerine geçerek tüm dosya hakkında görüş ileri sürmesi sık karşılaşılan bir durumdur.

✓ Bilirkişilerin eskiden her dosya için ayrı ayrı yemin etmeleri gerekmekteydi. Zaman zaman dosyadaki yemin tutanakları kaybolabiliyordu. CMK ile birlikte getirilen bir başka yenilik yemin usulüne ilişkindir. Bilirkişiler her dosya için ayrı ayrı değil, İl Adli Yargı Adalet Komisyonu tarafından düzenlenen listede yer almalarıyla birlikte bilirkişi olarak görevlendirildiklerinde yemin edeceklerdir.

Bu çok isabetli olmuştur. Ancak uygulamada liste dışından da bilirkişi seçilebilmekte olduğundan zaman zaman bu kişilere yemin yaptırma unutulabilmekte, yemin evrakı eksik bir kişi bilirkişi raporu düzenleyebilmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gerekir.

✓ Bilirkişiyi kural olarak hakim veya mahkeme atarsa da, soruşturma evresinde savcı da bilirkişi atayabilir (CMK m.63/3). Önceki kanunumuzda savcı ancak “gecikmede sakınca” bulunan hallerde bilirkişi atayabilmekteydi. Yeni kanunumuz ise savcının bilirkişi ataması bakımından böyle bir şart aramamıştır. Bu yerinde bir uygulamadır. Böylece soruşturmanın eksiksiz yapılması ve tamamlanması sağlanacaktır. Uygulamada bilirkişiye başvurmak zorunlu gibi düşünülmekte ve hemen hemen her konuda bilirkişiye müracaat edilmektedir. Ancak, bilirkişi delili değerlendirme aracıdır. Bilirkişinin hakim değil, yardımcısı olduğu unutulmamalıdır. Delilleri değerlendirirken bilirkişiden yardım alırız. Bilirkişiye yapacağı iş açıklıkla izah edilmeli ve kararda gösterilmelidir. Kural olarak bilirkişiye başvurmak şart değildir. Bu kurum ihtiyaridir. Çok nadiren kanun koyucu önemli gördüğü konularda bilirkişiye başvurmayı zorunlu kılmıştır.

✓ Bilirkişi incelemelerinden özellikle el yazısı ve imza incelemelerinde olayın meydana geldiği mekan, fiziki şartlar ile şüpheli kişinin biyolojik ve fizyolojik yapısı, şüpheli kişinin karakteristik özellikleri belgeye yansımaları olumsuz yönde etkileyebilir. Bunun için zaman zaman bilirkişinin şüpheli veya sanık haricindeki kişilerinde bilgisine ihtiyaç duyabilir.

Eski CMUK da bu imkân yok iken, yeni CMK m.66/4 de bilirkişinin görevini yerine getirirken, gerek görmesi halinde; şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin bilgisine başvurabileceğini belirtmiştir.

Ancak, bu uygulama hukukçular arasında tereddütlere neden olmuş ve birçok hukukçu tarafından hatalı olarak görülmektedir. Bir ara denetim mekanizmasının olması gerektiği, bu görüşmenin ya hâkim, mahkeme veya dava denetiminde olması gerektiği veya bilirkişinin ihtiyaç duyduğu bilgilerin kendisini görevlendiren merci tarafından diğer kişilerden sağlanarak bilirkişinin değerlendirmesine sunulması gerektiği yönünde eleştiriler almaktadır. Bu eleştiriler tarafımızca da doğrudur, haklı

eleştirilerdir. Çünkü bu şekilde doğrudan yapılan temasların, suiistimallere yol açma ihtimali oldukça yüksektir.

✓ Bilirkişinin mesleğinin raporda belirtilmesi özellikle raporun değerlendirmesi bakımından önemlidir. Uygulamamızda bilirkişi raporlarının kim tarafından kaleme alındığı konusunda sadece ad ve imzanın varlığı ile yetinilmektedir. Örneğin, kredi kartı veya pasaport sahteciliği ile ilgili bir raporda özellikle raporu kaleme alanın bu konuda ehil olup olmadığı ancak, mesleği ile irdelenmekle ortaya konulabilecek bir husustur. Her ne kadar bundan böyle bilirkişi listelerinin bulunacağı ve bu listelerde yapılacak eleme ile ancak uzman kişilerin yer alabileceği düşünülebilirse de, yine de belirtilen husus gözden uzak tutulmamalıdır.

✓ Uygulamada zaman zaman bir olay hakkında birbiriyle çelişen birden fazla bilirkişi raporunun bulunduğu, bazı raporlarda sadece bilirkişinin adının yazıldığı, detay bilgilerin bulunmadığı görülmektedir. Bazen bu raporlardan birine göre karar verilmektedir. Bu uygulama bazı sakıncalar doğurabilmektedir. Bilirkişi raporları arasında çelişki mevcutsa, çelişkinin giderilmesi için bu konuda uzman bir bilirkişiden yeniden rapor alınarak sonucuna göre karar verilmesi gerekir.

✓ Halk arasında hakimlerin karar verirken kesinlikle bilirkişi raporuna göre karar verdikleri yönünde bir görüş hakimdir. Ancak, hâkim bilirkişi raporlarına aykırı-farklı karar verebilir. Aslında hakim kararını verirken vasıtasızlık ilkesi gereği delilleri vicdani kanaatine göre serbestçe takdir eder. "*Delillerin serbest değerlendirilmesi ilkesi*" olarak adlandırılan bu durum ceza muhakemesini diğer hukuk dallarından ayırır.

Vicdani kanaat konusunda yapılan eleştirilerin başında hâkimin kanaatinin dava dışı bilgilerden ve inançlardan meydana gelmiş olabileceği tehlikesidir. Hükme esas teşkil edebilecek her hususun kural olarak ispat edilmiş olması gereklidir.

İspat konusunda asıl önemli olan delilin dış görünümünden ziyade, iç tutarlılığı, hâkimde uyandırdığı vicdani kanaattir. Bunu keyfilik olarak nitelendirmemek gerekir. Hâkim kararının gerekçesi olmalıdır; çünkü kararı yargı denetimine tabidir ve bu denetim ancak gerekçe varsa mümkündür. Verilen kanaat objektif olmalı aynı zamanda kontrol edilebilir olmalıdır.

Bilirkişi raporları hâkimi bağlamamakla birlikte, özellikle bilimsel verilere dayalı bilirkişi raporları hususunda yabancı öğretideki bazı yazarlarca kısmen farklı bir anlayış hâkim olup, hâkimin serbestçe hüküm verme yetkisinin bu gibi durumlarda sınırlandırıldığı görüşü savunulmaktadır.

✓ Mağdur kişiler genellikle karşı taraftan bir olayın ispatlanmasını talep ederler ve şüpheli veya sanığın ispat külfeti olduğuna inanırlar. İspat külfeti mahkeme, hâkim ve savcılık üzerinde olup, şüpheli, sanık veya müdafisinin ispat külfeti bulunmamaktadır. Tarafların ispat konusu üzerinde anlaşmaları veya ikrar, mahkemeyi bu açıdan hiçbir surette bağlamamaktadır.

✓ CMUK da “işin gecikmesine sebebiyet vermeyecekse” şeklinde bir ön şart olduğundan, uygulamada tanık ve bilirkişilerin dinleneceği gün taraflara bildirilmemekteydi. Bu sıkıntılara neden olabilmekteydi. Bunun için CMK m.181 de bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre, Tanık veya bilirkişilerin dinlenmesi için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafisine bildirilir. CMK’da bildirim yapılacağı kişiler arasına suçtan zarar gören ve vekili de eklenmiştir.

CMUK’da tutanağın gösterilmesinden söz edilmekteydi. Bu ifade de düzenlenen tutanağın örneği hazır bulunan Cumhuriyet savcısına ve müdafiyeye verilir şeklinde değiştirilmiştir. Bazı hukukçularca kanunun bu maddesine ilişkin eleştirilerde bulunulmakta, tutanağın sadece savcı ve müdafiyeye verilmemesi gerektiği, müdafisi olmayan sanık veya katılan veya vekilinin de bu haktan faydalanması gerektiği belirtilmektedir.

✓ Bilirkişinin ücret hakkının kapsamı incelendiğinde; kanunda inceleme ve seyahat gideri ile çalışmasıyla orantılı bir ücret ödenir denilmesine karşın uygulamada yapmış olduğu işe uygun ücrete hükmedilmediği görülmektedir.

✓ Yasal bir sebep olmaksızın bilirkişilikten veya yeminden çekinen bilirkişi hakkında, üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebileceğine hükmedilmiştir. (CMK m.71, CMK m.60) Ancak, özellikle m.60/son’da yer alan söz konusu disiplin kararına itiraz edilebileceğine ilişkin düzenlemenin bilirkişi bakımından kabul edilmemiş olması, böyle bir karara maruz kalan bilirkişinin

denetim muhakemesi yoluna başvurmasını kapatmış olması nedeniyle, adil yargılanma hakkına aykırıdır.

✓ Bilirkişinin kendisine verilen görevi yerine getirileceği süre, işin niteliğine göre üç ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre en fazla toplam altı aydır. Ayrıca, belirlenen süre içerisinde kendisine verilen görevi yerine getirmeyen bilirkişiye, bilirkişinin değiştirilmesi, bilirkişi listelerinden çıkarılması veya gecikmeden kaynaklanan zararın ödetilmesi gibi yaptırımların uygulanabileceği, bilirkişinin mutlaka o ana kadar yaptığı işlemleri açıklayan bir rapor sunması zorunluluğu olduğu belirtilmiştir.

Uygulamada dosyaların aylarca bilirkişilerde kalması nedeniyle, mahkeme süreçlerinin uzadığı dikkate alındığında, bu yaptırımların uygulanması bilirkişilikte keyfiliği önlemesi bakımından çok yerindedir. Bazı hukukçular tek duruşma esasının benimsenmesinin yararlı olacağı, raporların iddianamenin kabulünden hemen sonra duruşma gününe yetişmek kaydıyla bilirkişiye uygun bir süre verilerek gönderilmesinin yararlı olacağı belirtilmektedirler. Bu görüş yargılama süresinin kısılması açısından çok yerindedir.

✓ İmza sahtecilikleri hukuk sistemimizi çok meşgul etmekte olan bir problemdir. Bunun nedeni Soyadı Kanununda, Borçlar Kanununda, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda ve Noterlik Kanununda imzaların nasıl atılması gerektiği açıkça belirtiliyor olmasına karşın, maalesef uygulamada birkaç çizgiden ibaret herhangi bir işaretin imza olarak kabul edilebiliyor olmasıdır. Basit tür ve yapıda atılan imzaların taklit edilmesi çok daha kolay olduğundan, sahte imza atmak suretiyle işlenen suçlarda artış meydana gelmektedir.

İmza sahteciliklerinin önlenmesi için hukuki manada yapılması gereken, sözde kalan bu kanun maddelerinin imkanlar çerçevesinde aktif bir şekilde uygulamasının sağlanabilmesi için gerekli hukuki düzenlemenin yapılmasıdır.

✓ Belge sahteciliğinin ülkemizde sık görünmesinin nedenlerinden birisi de kıymetli belgelerin güvenlik özelliklerinin yeterli düzeyde olmamasıdır. Unutulmamalıdır ki, bir belge ne kadar çok güvenlik özelliği taşıyor ise sahtesini yapmak da o kadar zor olacaktır. Ülkemizde kullanılmakta olan banknot, pasaport ve kimlik kartlarında bir dizi düzenleme yapılmış güvenlik özellikleri artırılmıştır.

Ancak, çek, senet benzeri değerli belgelerin güvenlik özelliklerini iyileştirme konusunda yeni bir düzenleme yapılmamıştır.

✓ Emniyet Genel Müdürlüğü, Genelkurmay Başkanlığı, MİT, Teftiş Kurulları ve TBMM personel kimlikleri, hakim ve savcı kimlikleri gibi özel nitelikte olan birçok kimlik kartında çok az miktarda güvenlik özelliği bulunmaktadır. Söz konusu kartların çoğunun sahtesi kolaylıkla yapılabilmektedir. Bu gibi stratejik kurumlarda çalışan kişilerin kullanmakta oldukları kurum kimliklerinin, çok çeşitli güvenlik özelliklerine sahip olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde sahteciler kendilerini polis, asker, hakim, savcı olarak tanıtmakta ve menfaat sağlamak veya insanlara zarar verebilmektedirler.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapmadan önce, geçmiş tarihlerde medyadan duymuş olduğumuz haberlere ve emniyet yetkililerinin yapmış oldukları bazı açıklamalara kısaca bakacak olursak;

-Çaycı, şoför, temizlikçi vb. kişiler adına sahte belgeler ile paravan şirketlerin kurulduğu, bu kurulan şirketler ile yurt içi ve yurtdışında ticaret yapıldığı, bazı kanunsuz işlemlerin yapıldığı, birçok suç işlendiği,

- Ceza evlerinde yatmakta olan bazı kişilerin kendi kimlik bilgilerine göre değil de başkalarının adına düzenlenmiş sahte kimliklerle ceza evlerinde yattıkları, dolayısıyla suç işlemiş olmalarına karşın kendi sabıka kayıtlarının temiz olduğu, fakat sahte olarak düzenlenen kimliğin gerçek sahibinin ise, sabıka kaydının bulunduğu, masum kişilerin mağdur edildiği,

-Kimlik kartlarında fotoğraf değişikliği yaparak başkalarının yerine askere gidildiği, sınavlara girildiği,

-Sahte olarak düzenlenmiş dava dosyaları ile ceza evlerinden tahliyelerin yapılmaya çalışıldığı,

-Sahte polis, asker, müfettiş, hakim, savcı kimlikleri ile menfaatlerin sağlandığı, suçların işlendiği,

-Sahte doktor diploması, uzmanlık belgesi, öğretmenlik belgesi, sürücü belgesi gibi belgeler ile menfaatlerin sağlandığı, doktorluk yapıldığı, öğretmenlik yapıldığı, ehliyet alındığı,

-Cumhurbaşkanı, başbakan, bakan, müsteşar, genel müdür gibi yetkili ve etkili kişilerin imzaları taklit edilebildiği,

-Turistik otellerde kalan, yemek yiyen, alışveriş yapan veya bankamatikten para çeken kişilerin, kredi kartlarının manyetik alanları kopyalanmak suretiyle, hesaplarından yüklü miktarlarda paraların çekilebildiği,

-Değişik ülke vatandaşı olan teröristlerin ve uyuşturucu kaçakçılarının ülkemize ait pasaportlar ile dolaştığı, zaman zaman kendi ülke vatandaşlarımıza da yurt dışında terörist muamelesi yapılabildiği, insanların seyahat etme özgürlüğünün kısıtlanabildiği,

Bunlar ve benzeri daha birçok olayın meydana geldiği, suçun işlendiği, insanların mağdur edildiği, kolay elde edilen sahte belgeler ile kolaylıkla suç işlenebildiği yadsınamaz bir gerçektir.

Sonuç olarak; Ceza Muhakemesi Hukuku, Belge İncelemesi konusunda, delil ve ispat konusunda, bilirkişilik kurumu açısından köklü bir sistem değişikliği getirmiş olmasına karşın, uygulamada gerek bilirkişinin özelliğinden, gerek belgelerin taşımakta oldukları veya taşımamakta oldukları güvenlik özelliklerinden, gerekse de hukuki yapıdan kaynaklanan bir takım teknik ve hukuki sıkıntıların bulunduğu tespit edilmiştir.

Belge incelemeleri konusundaki hukuki ve teknik sorunların çözülmesi, hukuk düzeninin ve mali sisteminin zarar görmemesine, insan haklarının korunabilmesine, insanların özgürce seyahat edebilmesine, sürdürülebilir bir güvenliğin ve yaşam kalitesinin sağlanabilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- 1- Alkan, Nevzat. «Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri.» İstanbul: İ.Ü.Tıp Fak. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), 1996.
- 2- Alkim, Bahadır. «Yazının Başlangıcı.» *Harf Devrimi 50. Yıl Sempozyumu*. Ankara, 1981.
- 3- Altinköprü, Tuncer. *Yazı ve Karakterler El Yazısının Yorumu*. Geliştirilmiş Baskı. Ankara: Gül Matbaası, 1971.
- 4- Arıca, Nadir. *Vergi Usul Kanunu*. Ankara, 1987.
- 5- Arslan, Neriman. «Adli Amaçlı El Yazısı ve İmza İncelemelerinde Güzel Sanatların Yeri ve Önemi.» Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2001.
- 6- Aşıcıoğlu, Faruk, İsmail Birincioğlu, Salih Sala, ve İsmail Özkan. *Adli Belge İncelemesi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2005.
- 7- Bafra, Jale. *İmza-Yazı ve Adli Belge İncelemeleri (Esas ve Teknikler)*. İstanbul: İstanbul Barosu, 2006.
- 8- Bafra, Jale. «Kişisel El Yazısı Unsurlarının İsteyerek Değiştirilmesi Problemi ve Kimlik Tespiti, İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü.» İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- 9- Bayram, Levent. «Adli Bilimler ve Kriminal Olaylarda Kullanılması.» (Polis Dergisi) 6, no. 21 (2000): 76-77.
- 10- Birincioğlu, İsmail. «2. Adli Belge İncelemesinin Tarihçesi-Yazının Anatomo-nöro-fizyolojisi.» *Adli Belge İncelemesi* içinde. İstanbul: Beta Basım A.Ş. , 2005.
- 11- Bletz, L. Hamstra, ve A.W. Blöte. *Development of Handwriting in Primary School: a Longitudinal Study*. Perceptual and Motor Skills 70, 1984.
- 12- Bologna, J G, ve J R Lindquist. *Fraud Auditing and Forensic Accounting*. 1987.
- 13- Bruyer, R. «Secq K.Brain Damage and Person Perception. Discrimination of Handwriting.» *Acta Neurol Belg.*, May-June 1984: 112-118.

- 14- C.Guyton, Arthur. «Tıbbi Fizyoloji.» Çeviren Gökhan N. Çavuşoğlu. İstanbul, 1989.
- 15- Centel, Nur, ve Hamide Zafer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 3. Baskı. İstanbul, 2005.
- 16- Centel, Nur, ve Hamide Zafer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul, 2003.
- 17- Civriz, Hüseyin. «Sahte Vesika ve Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Ayrımı.» *Mali Sorunlara Çözüm Dergisi*, no. 11 (1996): 23-30.
- 18- Çakmut, Özlem Yenerer. «Cinsel Taciz Suçu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre Bilirkişilik Kurumu.» *Ceza Hukuku Dergisi*, no. 11 (2009): 132-168.
- 19- Çetin, Erol, ve İsmail Malkoç. *Uygulamada Sahtekarlık Suçları, Bilgisayar Suçları, Tebligat Suçları ve İlgili Mevzuat*. Ankara, 1995.
- 20- Ellen, David. *The Scientific Examination of Documents : Methods and Techniques*. London: Ellis Horwood Ltd., 1989.
- 21- Emniyet Genel Müdürlüğü. *Maddi Suç Delilleri ve Kriminal Polis Laboratuvarları*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 1993.
- 22- Englaender, Armin. *Strafprozessecht (Examens-Repetitorium)*. 2. neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 2006.
- 23- Erem, Faruk. *Diyalitik Açından Ceza Yargılaması Hukuku*. Ankara, 1986.
- 24- Erman, Sahir. «Hukuka Aykırı Deliller.» *İstanbul Barosu Sempozyumu*. İstanbul, 1995. 390.
- 25- Erman, Sahir. *Sahtekarlık Suçları*. 5. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Prof.Dr.Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1987.
- 26- Erman, Sahir, E Ertekin, ve İ Karataş. *Uygulamada Ticari Senetler Hukuku*. Ankara, 1992.
- 27- Evrim, Selmin, ve A.Arman Okan. *Hukuk ve Psikoloji Açısından İmza ve El Yazısı*. İstanbul: Matbaa 13, 1976.
- 28- Frances, M.Brown. «Teaching Handwriting in an English Inner City Area » *Journal of the Forensic Science Society*, 1985: 313-321.

- 29- Guiton, A C. *Tıbbi Fizyoloji*. 3. Baskı. Çeviren N Gökhan ve H Çavuşoğlu. İstanbul, 1989.
- 30- Güleç, Cengiz, ve Ertuğrul Köroğlu. «Psikiyatri Temel Kitabı.» 1998: 1057-1060.
- 31- Harisson, Wilson R. *Suspect Documents Their Scientific Examination*. 2. London: Sweet Maxwell Limited, 1966.
- 32- Harrison, R. *Suspect Documents, Their Scientific Examination*. London: Sweet and Maxwell Limited, 1966.
- 33- Hilton, Ordway. *Scientific Examination of Questioned Documents*. New York: CRC Press , 1982.
- 34- Honguang, H, ve L Yaping. «Questioned Documents Examination in China. » *1.st International Conference on Forensic Documents* . Bangalore India , 1998.
- 35- Huber, R.A., ve A.M. Headrick. *Handwriting Identification Facts and Fundamentals*. Boca, Raton, New York: CRC Press, 1999.
- 36- Kapoor, T S, ve ve diğerleri. «Study of the Form and Extent of Natural Variations in Genuine Writing With age.» *Journal of The Science Society*, 1985: 371-375.
- 37- Karakoç, Yusuf. *Genel Sorunlarının Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları*. Ankara: Yetkin, 2007.
- 38- Karakoç, Yusuf. *Genel Vergi Hukuku*. Ankara: Yetkin, 2007.
- 39- Keesing. *Identity Checker*. Amsterdam, 2005.
- 40- Klara, G Roman. «Encyclopedia of the Written Word.» *Fredic Unglar Publishing Co.Library of Congress*. 1968. 432-439.
- 41- Kotan, Ali. «Vergi İşlemlerinde Yanıltıcı Belge Düzenleme ya da Kullanma.» *Mali Sorunlara Çözüm*, no. 6 (1986): 86.
- 42- KPLD. *KPL Hizmetleri*. Ankara, 2003.
- 43- Kunter, Nurullah, feridun Yenisey, ve Ayşe Nuhoğlu. *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. 15. Baskı. İstanbul, 2005.

- 44- Kunter, Nurullah, ve Feridun Yenisey. *Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: 11.B, 2000.
- 45- Kurtaş, Ömer. «Adli Tıp Açısından Grafolojinin Önemi.» İstanbul: Adli Tıp Uzmanlık Tezi, 1992.
- 46- Lacquaniti, Francesco. *Central Representations of Human Limb Movement as Revealed by Studies of Drawing and Handwriting*. 8. Baskı . Trends in Neurosciences, 1989.
- 47- Lal, O. «The Role of Documents Examiner .» *1 st.International Conference on forensic Documents*. . Bangalore Karnataka India, 1998.
- 48- Menamin, M C. «Forensic Stylistic.» *Forensic Science International*, no. 58/1-2 (1993): 120-125.
- 49- Michel, L V. *Schriftvergleiche-Bedeutung und Methodik der Forensichen Schriftuntersuchung in der Kriminalistik* . 1992.
- 50- Moore, V, ve J Law. «Copying Ability Of Preschool Children With Delayed Language Development.» *Developmental Medicine and Child Neurology* , no. 32 (1990): 249-257.
- 51- Munis, Erdoğan. *Evrım ile Yazı Sanatı*. Konya, 1974.
- 52- Nickell, J. *Detecting Forgery Forensic Investigation of Documents* . The University Press of Kentucky , 1996.
- 53- Okçabol, Derviş. *Polis ve Jandarma Teknik Bilgileri*. İstanbul: Numune Basımevi, 1996.
- 54- Ordway, Hilton. «Consideration of the Writer's Healty in Identifying Signatures and Detecting Forgery.» *Journal of Forensic*, 1969: 157-166.
- 55- Ordway, Hilton. «Influence of age and Illness on Handwriting: Identification Problems.» *Journal of Forensic Sciences*, 161-172.
- 56- Özbek, Veli Özer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2006.
- 57- Özbek, Veli Özer. *Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı*. 3.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.

- 58- Özbek, Veli Özer, Nihat M Kanbur, Pınar Bacaksız, ve Koray Doğan. *Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*. 1.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- 59- Özbek, Veli Özer, Pınar Bacaksız, ve Koray Doğan. *Ceza Muhakemesi Hukuku Açıklamalı-Şematik çalışma Kitabı II*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- 60- Özekes, Muhammed. «Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış.» Düzenleyen TMMOB Mimarlar Odası. *Bilirkişilik Sempozyumu Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2009. 55-63.
- 61- Özekes, Muhammed. *Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.
- 62- Öztürk, Bahri, ve Mustafa Ruhan Erdem. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: 11.B., 2007.
- 63- Öztürk, Cemal. *Ceza Muhakemesinde İz Bilimi Kriminalistik Gerçeği*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- 64- Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay, Meral Sungurtekin Özkan, ve Muhammed Özekes. *İcra ve İflas Hukuku*. 6. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2008.
- 65- Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay, ve Muhammed Özekes. *Medeni Usul Hukuku*. 4. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2005.
- 66- Pem, ve Ains. *Passport Examination Munuel*. A.B.D. Göçmen Bürosu , 1992.
- 67- Plamondon, R, ve B Clement. «Dependence of Perepheral and Central Parameters Describing Handwriting Generation on Movement Direction.» *Huan Movement Science*, no. 10 (1991): 193-221.
- 68- Robertson, E W. *Fundamentals of Document Examination*. Chicago: Nelson-Hall Publishers , 1991.
- 69- Roxin, Claus. *Strafverfahrensrecht*. 20. München, 1987.
- 70- Rudolf, L Van Renesse. *Optical Document Security*. London: Artech House, 2005.
- 71- Saferstain, Richard. «Criminalistics an Introduction to Forensic Science Second Edition.» *Prentice Hail in* (Englewood Cliffs), 1991: 367-380.

- 72- Saferstein, Richard. *Criminalistics An Introduction to Forensic Science Third Edition*. New Jersey: Prentice hall Press Inc. Englewood Cliffs, 1987.
- 73- Schmid, Niklaus. *Eine Einführung auf der Grundlage des Strafprozessrechtes des Kantons Zurich und Bundes*. Zurich- Basel-Genf: 4. Ergaenzte und verbessert Auflage, 2004.
- 74- Seiler, Stefan. *Strafprozessrecht*. 3.neu bearbeitete Auflage. Wien, 1999.
- 75- Sertçe, Selahattin. «Adli El Yazısı ve İmza İncelemelerinde Karşılaşılan Sorunlar.» Düzenleyen Sivas Üniversitesi, Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı, Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı ve Adli Bilimciler Derneği. 7. *Anadolu Adli Bilimler Kongresi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2009. 66-74.
- 76- Sertçe, Selahattin. «Reliability Of Security Features Of Travel Documents In The Fight On International Terrorism.» Düzenleyen Adli Tıp Kurumu ve Adli Tıp Derneği. *1.st International Eurasian Congress of Forensic Science*. İstanbul: Gen- Org Danışmanlık, 8-11.10.2008.
- 77- Sertçe, Selahattin. «Reliability of Security Features of Travel Documents in the fight on International Terrorism.» *2.nd İstanbul Conference on Democracy and Global Security*. İstanbul, 2007.
- 78- «Belge İncelemeleri.» *Kriminalistik* içinde, yazar Selahattin Sertçe ve Ekrem Muş, 351-402. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- 79- Sertçe, Selahattin, ve Ekrem Muş. «International Terrorism&Security Features of Travel Documents.» *Issues in Criminal Justice* içinde, 161-177. Newyork: TISD The Turkish Institute for Security and Democracy, 2009.
- 80- Sevim, Murat. «Adli İmza İncelemelerinde Kişisel Sapmaların Belirlenmesi ve İnkâr Kasıyla Atılan İmzaların İncelenmesi.» Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2002.
- 81- Şahin, Yeşim Edis. «Küreselleşme ve İnsan Hakları.» *DEUHYO ED Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Elektronik Dergisi*, 2009: 174-178.
- 82- Tansuğ, Sezer. *Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul, 1995.

- 83- Tekinay, Selahattin Sulhi, Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu, ve Atilla Altop. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul, 1993.
- 84- Tekinay, Selahattin Sulhi, Sermet Akman, ve Attila Haluk Bircioğlu. «Borçlar Hukuku.» no. 1993. Herkes: İstanbul.
- 85- Toroslu, Nevzat. *Hukuka Aykırı deliller Sorunu*. Ankara: Hamide Topçuoğluna Armağan, 1995.
- 86- Tuna, Hatice. «Vergi Hukukunda Yanıltıcı Belge.» *PETKİM Uygulamalı Mevzuat Dergisi* (PETKİM Petro Kimya A.Ş.), 1980: 15-23.
- 87- Turan, Orhan. «Evrak Üzerinde Sahtekarlık.» *TNBHD*, 1994: 33-38.
- 88- Usluata, Ayseli. «İletişim.» (İletişim Yayınları) 1999: 9-61.
- 89- Ünver, Yener. *Adil Yargılama Hakkı ve Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- 90- Ünver, Yener, ve Hakan Hakeri. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.
- 91- Ünver, Yener, ve Hakan Hakeri. *Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler*. 3.Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- 92- Webb, Fe. «The Question of Disguise in Handwriting.» *Journal of Forensic Sciences*, 2005: 149-154.
- 93- Wellingham, Jones P. *Drugs and Handwriting*. . PWJ Publishing Printed in the United States of America, 1991.
- 94- Yurtcan, Endener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. İstanbul: 11.B, 2005.
- 95- Yurtcan, Endener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. İstanbul: 7.B., 1998.
- 96- E:4516 K: 6650 YKD.S. 1982/3 (Yargıtay 6. CD, 22 10 1981).
- 97- <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/yayinlar/dergiler/45/5.html> Akçıl, Mustafa. *Resmi Belgede Sahtecilik Suçu*. (02 12, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 98- <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der60m1.pdf>. Uzungöz, İbrahim. *Asosai Yolsuzluk ve Sahtecilikle Mücadele Rehberi*. (02 12, 2009 tarihinde erişilmiştir).

- 99- http://www.okulweb.meb.gov.tr/07/03/280447/canakkale/c_para.doc (12 19, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 100- [http://www.jandarma.tsk.tr/kriminal/turkish%20internet/kriminal .htm](http://www.jandarma.tsk.tr/kriminal/turkish%20internet/kriminal.htm) (12 23, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 101- <http://www.itusozluk.com/goster.php/mehmet+muzaffer> (12 19, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 102- <http://www.iem.gov.tr/iem> (03 15, 2007 tarihinde erişilmiştir).
- 103- <http://www.enfsi.eu/page.php?uid=15> (01 02, 2010 tarihinde erişilmiştir).
- 104- <http://www.enfsi.org/page.php3?page/edewg>(09 19, 2009 tarihinde erişilmiştir)
- 105- <http://www.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar> (01 15, 2010 tarihinde erişilmiştir)
- 106- <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0273T.pdf> (12 10, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 107- <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0260.pdf> (07 15, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 108- <http://www.turkak.org.tr/pdf/AB0165T.pdf> (07 15,2009 tarihinde erişilmiştir).
- 109- <http://www.kpl.gov.tr/kplorganizasyon.htm> (12 22, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 110- <http://www.egm.gov.tr/daire.kriminal.asp> (05 14, 2010 tarihinde erişilmiştir).
- 111- <http://www.asqde.org> (03 10, 2009 tarihinde erişilmiştir).
- 112- http://mali.iem.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38 (04 20, 2010 tarihinde erişilmiştir).
- 113- <http://www.kazanci.com.tr> (03 8-20, 2009 tarihinde erişilmiştir).